

439

0 / VII

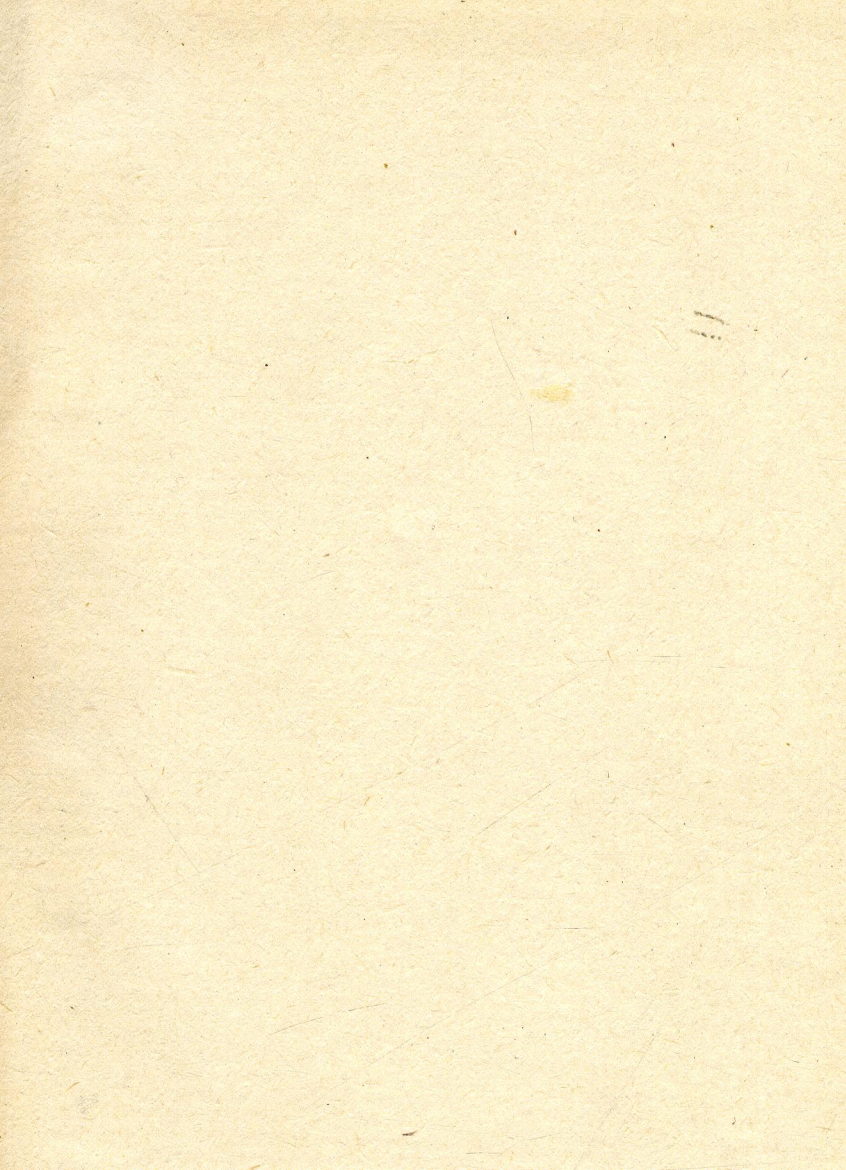
В. ВИННИЧЕНКО.

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

ЧУЖІ ЛЮДИ
БАЗАР

РУХ

[891.79-2]

35680

В. ВИННИЧЕНКО

Т В О Р И

Том XI

До друку зібрав Т. Черкаський

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО
1926

06 10

В. ВИННИЧЕНКО

9439

ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ

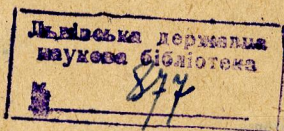
Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ЧУЖІ ЛЮДИ
БАЗАР

35680/xi

КООПЕРАТИВНЕ „РУХ“ ВИДАВНИЦТВО
1926

ДЕРЖАВНИЙ ТРЕСТ „КИЇВ-ДРУК“, 8-ма Друкарня,
вул. Л. Толстого (кол. Караваївська), ч. 5.
Укрголовліт 11786(15873). 414. 4000

ЧУЖІ ЛЮДИ

П'ЕСА
НА П'ЯТЬ РОЗДІЛІВ

ДІЄВІ ОСОБИ

Дядько Самійло—селянин
з Поділля

Ганя }
Теклюся } його доньки

Тимошка

Панас

Тетяна

Ганна

Мотря

Гурт робітників

Дядько Палькарась

Семен

Чиркун

Душа

Краля

Квасник

Корчунов—управляючий з економії.

Серафима—його дочка.

Довбань—прикажчик.

Пригінчий

Хлопці й дівчата в економії, а серед них:

Савка

Сидір

} заробіт-
чани.

} босяки.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

*Робітничий „пункт“,—широкий пляч на горі. Просто видно
внизу велику річку, луги, гаї й вершечки сільських церков.
Права стіна—дерев'яна будівля. Одна половина її, що ближче
до глядачів, має стіну, а друга тільки покрівлю. В стіні
двері, над дверима прибита табличка з написом „фель-
дшер“.*

Біля дверей фершальської лежать коло клунків Ганя, дядько
Самійло, Теклюся.

*Д. Самійло—низенький, сивенький; широкий, плескува-
тий ніс, маленькі очі, кошлатенька борідка. В лиці хит-
рість і влєсливість загнаної долею людини. Лагодить
постоли. Ганя смуглява, дуже гарненька молоденька
дівчина. Носить білу хусточку, чорну спідницю і чорну
дзвіночком кохточку. В чорних черевичках на босу ногу.
Вишиває.*

Зліва група з Душі, дядько Палькарася і Чиркуна.
Біля них дві постаті сплять. Трохи далі гурт робітників.
Лежать усі в різних позах.

*Між ними Тимошка, білявий, жвавий парубчак. Те-
тяна—гострориса дівчина. Всі одягнені убого, брудно,
майже всі босі. Лиця засмажені, чорні.*

Гурт співає не дуже голосно.

Ганя часто озиралась, ніби когось виглядаючи. Помалу встає,
потягається і складає шитво.

Дядько Самійло (зираючи на неї). Засиділась.
Ганя. Ая. Піду трохи... Ви тут за Теклюсюю
дивіться...

Д. Самійло. За Теклюсюю нема чого ди-
виться. Чого за нею дивіться? Ая... За кимсь

другим аби сі дивив, як слід... За ким другим. Ая.

Ганя. Ай, тату! Вже почали...

Д. Самійло. То й кінчу, як почав... Хе-хе-хе. Як почав, то й кінчу... Що-ж маю робити? Кінчу. Ая.

Ганя. А! Не люблю я вже того. Чи я прив'язана оттут. Піду, трохи ноги розімну та й уже. Нікуди-ж не втечу.

Д. Самійло. Та ні, ні, не втечеш... Тільки чого-б його йти, як і сюди можуть прийти.

Ганя. Хто?

Д. Саміло. Та той, що бублики продає... Ти-ж бубличків хочеш купити?

Ганя (пильно дивиться на його нахилену голову). Ет! (Іде.)

Тимошка (дивлячись на Ганю). От біда, хлопці! І де це той Семен чортів подівся, я вже з ним давно хочу по румочке випить, та забіг анахема. Душо! Ти часом не бачила, куди він пішов? Га?.. Чуеш, Душо? От бідна дівка, заклало їй на сьогодні. Слиш, любезная моя? Може-б ти пошукала його?

Душа. І без мене знайдуть, не гавкай. (Дивиться на Ганю.)

Тимошка. А тобі й байдуже? Чи ти так зуби заціпила, що й не крикнеш?

Тетяна. Не чіпай, Тимохо, бо очима спалить, ач як дивиться.

Душа. А ти мовчи там, зараза!

Серед робітників шепіт і потім регіт. Всі дивляться на Ганю. Вона швидко зникає на них, потуплюється і рвучко зникає направо.

Тимошка. От так карусель! Ха-ха-ха! А бачили, як зиркнула? От тепер буде жаліться своєму босяку. Ха-ха-ха! Слиш, Душка, твоє діло, говорять, совсьом каюк? Га? Що-ж ти так плохо? Не нада поддаваться! А ще босявка називаєшся!

Душа. Я хоч босявка та чорнявка, а ти білий, як гнида. А будеш приставати, буде морда бита.

Тимошка. Ге? Та невже? Ой, страшно!

Душа. От тода й засмієшся на кутні.

Тимошка. Ну, пропав я. Прощайте, хлопці, і ви, дівчата. Прощайте, бідна моя головонька. Ой, дядюшка Самійло, хоч-би ви вже заступились за мене, сказали своєму зятеві, щоб не вбивав мене. Чуєте, дядьку Самійло? (Серед гурту сміх.)

Д. Самійло (змішано посміхаючись). Ая, ая... Чому-би не чув? Чую, чую. Адже маю вуха.

Тимошка. А скажете?

Д. Самійло. Сказав-би, та зятя не маю... Не маю...

Тимошка. Як? А Семен? Учора-ж сватання було. Он і Душа знає. Правда? (Сміх.) От зятя матимете, дядьку! Ще, мабуть, ніхто з мужиків такого не мав. У книгах запишуть. Щастя-ж вам!

Хрін (хмурий, ширшавий). А що-б ти думав?—кажуть-же люди: хочеш, щоб коні цілі були, найми до них злодія. А тут ще сам зять буде.

Тимошка. Атож! Добро! От тільки бідна Душа що буде робить?

Тетяна (раптом починає співати, роблячи руками, ніби шукає вошей у одежі).

„Розлука ти розлука...

Трісь!

(Робить пальцями, немов вбиває щось нігтями).

Чужая сторона...

Лусь!

Серед робітників сміх. Теклюся починає плакати; вона й раніше схлипувала, але тепер голосно стогне і плаче. Д. Самійло потішає її, щось бурмочучи над нею. З'являється зліва Чиркун. Понурий, з одвислими щоками, немолодий. Зобачивши його, робітники змовкають і цікаво слідкують за ним очима. Чиркун важкою ходою підходить до Душі й Палькарася.

Чиркун (зупинившись, тихо говорит): Ну? Нема?

Душа (сердито). Кого?

Чиркун. Кого! Семена, понятно.

Душа. А тобі повилазило?

Чиркун. І не приходив?

Душа. Нє.

Чиркун. Та куди-ж його чорт заніс!

Душа. Біжи он-там спроби! (Хитає на д. Самійла головою. Несподівано до д. Палькарася). А ви тоже... Сидять, як статуї, і слова од їх нема. Мужчина тоже називаються.

Дядько Палькарась (здивовано). Та чого?

Душа. „Та чого“. А ви чого? Сидять над своїми латками. Нарочно мовчала, думала, заступляться перед мазепами. Нікакіх! З вами хоч-би й бить почали мурляки, так ви-б і пальцем не кивнули-б... На їхніх глазах обижають, а вони...

Д. Палькарась. А ти не обижайсь... Хай обижають, а ти не обижайсь. Вони для того й обижають, щоб ти обидилась.

Душа (не розуміючи). Как так?

Д. Палькарась. А так. Знають, що буде обидно й обижають. А ти зроби так, щоб тобі не обидно було. От і пропало їхнє дело, а тобі хорошо.

Чиркун. Шо такое?

Д. Палькарась. Та тут її за Семена дражнять босячкою і подобиное тому називають. Она сердиться, а я говорю: сделай так у себе в серці, щоб не сердиться...

Душа. А! Ви говорите!

Чиркун. Та Семен тут при чому?

Д. Палькарась. При тому, що говорять, буд-то справді жениться на той девушке.

Чиркун. Хто говорить?

Д. Палькарась. Усі... Ну, й сміються з Душі. Їй обидно. А я їй, значить, і говорю: када хочеш,

шоб спокійно тобі було, сделай спокій у себе в серці. Да. Самое первое дело...

Душа. А! Ви говорите! Лучче-б мовчали з вашими словами... „Жениться!“ Ну, й пушай жениться... Сволочи! І таки жениться, шоб ви знали... А вам в самую морду наплюе і нічого ви з ним не зробите! І пропало все!

Чиркун. Підожди, не кричи лучче. Ти не сама тут. (До д. Палькарася.) Дело з успехом. Верное.

Д. Палькарась. Верное?

Чиркун. Лучче быть не може. Только Семена нада безпременно послать. Одному ніззя, нада двох.

Душа. А як-же. Так він тобі й піде.

Д. Палькарась. Не піде. Тепер не піде. Та й совсьом уже, кажись, нікуди не піде. Одбивається. Все там сидить. (Хитає наліво.)

Чиркун. Ну, ето ще повидім.

Душа. А шо-ж ти йому зробиш? Ну? От візьме найметься з ними в яконовію і шукай. Ну, шо ти йому? Хіба-ж ви способні шось крупно сказать йому. Ви-ж боїтесь його. Фатовий називається... Якби я була мужчиною, я-б йому показала, як своїх мєнять на мурлів.

Чиркун. Та підожди. Ти-б показала. Покажем, как нада буде. (До д. Палькарася.) В самделі казав, шо в економію найматься будеть?

Д. Палькарась. Похоже на то.

Чиркун. Хм?

Д. Палькарась. Дело, братіку, погане. Найметься. Видно вже зразу. Прощаться нада нам з ним. Хороший парень, та нада прощаться.

Чиркун. Ну, ето повидім ще.

Душа (злісно, роздратовано). „Ето повидім, ето повидім“. Шо ти повидіш? Ну, шо, говори! Нож йому в серце, от шо нада повидіть. А шо?! Не змінй!

Он так і в поліцію може поступить, а ти все будеш видіть. „Повидім“.

Д. Палькарась. Ну, ти це вже напрасно—поліцію.

Душа. Шо напрасно, шо напрасно? А ето хіба не...

Чиркун. Та замовчиш ти?! Сука!

Душа. Сам ти сука, чого лаєшся! Сам винуват, а других лаєш!

Чиркун (здержуючи себе. До д. Палькарася). Тут нада подумать. Допустить цього ніззя.

Д. Палькарась. Е, як закортіло чоловіку, то допустиш.

Душа. Ого! „Закортіло“. Мало чого закортіло. Нам тоже кортить.

Чиркун (зиркає на неї, здержує себе. До д. Палькарася). Ніззя допустить. Шось нада придумать. Дело все одно пропало, ежелі не согласиться піти. Нада, значить, вже смотрить, щоб не женився.

Д. Палькарась. Як-же ти його будеш смотрить, як справді найметься з мужиками?

Чиркун. Нада з ним найматься.

Д. Палькарась мовчки пильно дивиться на нього.

Чиркун. Об'язательно. Куди он, туди й ми. А все-таки не дамо.

Душа. А шо-ж! Я наймаюсь.

Чиркун. Тібе-б лучче не найматься. Портиш дело.

Душа. Ну, це вже ти пойош! Я тоже наймаюсь. Шо я буду тут сама?

Чиркун. Тут-же Ванька й Полколена остаются.

Душа. Поцілуйся з ними.

Чиркун (до д. Палькарася). Тольки я думаю, шо я з ним і так устрою. Аби прийшов.

Д. Палькарась. Навряд.

Зліва виходить к в а с н и к, кацап, з великим бусолом під пахвою, напів повним червоним квасом з льодом і шклянками в руках.

Кричить:

Квас, квас, квас!
Эх, квас московский,
Пьет сам граф ростовский!
Вот подходи
И другого подводи,
Товарища угости!

Земляки! Кваску, кваску! Жива! С ледком, холодком, без фальши, без обману. Подходи! За копейку два стакана. Освежайсь!

Чиркун. Гей: Сілантій! Подь-ка сюди!

Квасник. А! Сам Чуркин молодой. Сейчас, милый человек, сейчас. Вот только угощу красавицу. Кваску?

Тетяна (підходячи з Мотрею). Атож.

Квасник. С нашим любезным удовольствием. Квасок, как шампанское вино. По стаканчику прикажете? А кавалеры-то не хотят? Держи... Вот так... Пей на здоровьячко. Держи милая. (Дуже голосно.) Квас, квас, квас! Эх, подходи и другого подводи. (До дівчини). Извольте-с...

Чиркун (підходить). Не видав Семьона?

Квасник. Это какого? Чайку-то?

Чиркун. Да.

Квасник. Как-же, видал... Видал утречком на базаре. (До Тимошки, що підійшов з Хріном.) Прикажете стаканчик? Квасок одно любопытство! Освежение удивительное. Ни в сказке сказать, ни пером описать.

Тимошка. А ну, налейте нам. Копійка за два?

Квасник. Одна копейка. Одна маленькая копейка, а такое удовольствие большое. Держи-ка-сь, молодчик. Вот так... Видал, видал Семена-то. Как-же. Веселий такой, радостный... Держи-ка,

дядюшка, нальем полней. Лей, не жалея... Женится, слышь, Семен-то. Работы шукает. „Хорошее дело“—говорю. Полно валандаться-то. Все смеется... Эх, подходи, да подходи! Квас московский, пьет граф ростовский, сам лежить на боку, курит трубку табаку!.. Подходи, подходи!

Тимошка. А казав з ким жениться?

Квасник. Как, милый?

Тимошка. Жениться з ким, казав Семен?

Квасник. С кем? Вот так штука-то! Сам женится, милый друг, сам, без помощников... Ха-ха-ха! Вот, так, брат, удружил...

Чиркун. На ким жениться, спрашує.

Квасник. На ком? А, так ты так и спрашивай, брат. Не говорил, нет, ничего не говорил. Ну, да не на свинье, видно, женится, больно радостен был. Даже кваском угостил его за радость его. Вот работа только не подворачивается ему. Беда. Эх, квас, квас, квас, землячки...

Тетяна (що вже давно простягала копійку). Та нате вже...

Квасник. Мерси, красавица. (До Тимошки.) И с вас?

Тимошка. Копійку здачі.

Квасник. Можна Всегда можна. Тебе копейку и мне копейку. Вот и поживем. Вот вам и копечка. Квас, квас! (Збирається йти.)

Чиркун. Как повидіш Семьона, скажи, шо я жду його,—дело есть. Безпременно.

Квасник. Скажу. Скажу... Как увижу, скажу... Эх, подходи, землячки, пожалуйста... Охладиться не желаете? (Иде направо.) О! Вот и сам Семен тебе! Мое почтеньице!

Справа виходить з Ганею Семен.

Семен рослий, дужий, гарний; в опорках і з піджаком на опашки.

Семен. А, Сілантій! Как діла?

Квасник. Торгуем. Нічого, торгуем. Досвиданьца! (Іде вправо.)

Семен. До свідання.

Нахиляється до Гані й щось питає. Та, нахиливши голову, киває і проходить вперед до д. Самійла.

Семен помалу йде і підходить близько до Тимошки і Хріна, які стоять коло гурту. Сильно зачіпає плечем Тимошку і пхає.

Тимошка. А ну! Дороги нема чи що?

Семен (озирається й ніби тільки тепер замітивши). А це, кажись, мой знакомий. Здоров! (Простягає руку.) Ну, що-ж ти, й поздоровкаться не хочеш? Здоров, говорю! (Нахмурюється.)

Тимошка (нерішуче даючи свою руку). Здоров то здоров, тільки нащо... Ой!.. Та пусти... А ну к чорту, пусти, кажу. (Згинається, від болі корчиться.) Семене, пусти...

Семен. Здоров, здоров...

Тимошка. Семене!!..

Семен. Може, обняться хочеш? Га? Говори син!

Тимошка. Семене, голубчику!...

Семен. А знаєш, за що? Знаєш?

Тимошка. Знаю, пусти...

Семен. Ну гляди... Твоє щастя, що я добрий тепер. Слиш? Смотри, щоб не прийшлося ще раз здоровкаться... Пшов! (Одштовхує і йде до Гані.)

Тимошка щось бурмоче і тре руку.

Семен (зобачивши Чиркуна). А! Вася! Як живеш? Чого вчора не був?

Чиркун (хмуро). Нічого. Поговорить нада.

Теклюся, побачивши Ганю, знов починає плакати.

Ганя (нахиляючись до неї). Що тобі, Теклюню, що, моя рибонько? Болить?

Теклюся. Ні-і...

Ганя. А що-ж? Їстоньки хочеш?

Теклюся. Ї-їсти...

Д. Самійло. Ая, будеш їсти... В могилі будемо всі вже їсти.

Семен (поглянувши в бік Гані до Чиркуна). Я січас, підожди трошки... (Швидко підходить до Гані), Шо вона? Плаче? Чого плачеш, Теклюню? Га?

Д. Самійло. З радости плаче, з радости... Дурна дитина...

Ганя. Ай, тату!.. (До Семена.) Їсти хоче...

Семен. Ех!... Ну, підождіть... Січас, Теклюню, будеш їсти. (Біжить до Чиркуна.) Вася! Не знайдьоться гривеничка у тебе?

Чиркун мовчки лізе у кешеню.

Семен. Дай, голубчик. Дітьонок, помінаєш, больний, нічого не їсть, прямо біда... Ти той... нічого, Вася, я тібе всьо об'ясню... Тут, помінаєш, діла. От спасіба... Я січас... (Біжить до Самійла.) От, дядюшка Самойло, нате вам отцей гривеничок, катайте купіть Теклюні булочок. Їй-богу! Сам-би побіг, да з товаришем нада поговорить.

Д. Самійло. Хе-хе-хе... І достане-ж... Ая. Куплю, куплю... Булочок? Ну, а що-ж? Чому-би нам не їсти булочок? Скажіть, диво яке...

Ганя. Там у кацапа, татуню. Там коло дороги.

Д. Самійло. Ая, ая... Коло самої дороги. То я вже знаю. Аби гроші, то чоловік уже знає... (Іде вліво.)

Ганя. Цить, Теклюню, татко палянички прине-суть. Палянички... Зараз, зараз. (До Семена.) А як він сі злякав!

Семен. Нехай ще раз попробує, так я його ще не так злякаю... Ну, нада пойти поговорить... Шо он там хоче? Я січас (Іде до Чиркуна, весело.) Ну, бра-туха?

Чиркун (хмуро). Разговор до тібе імею. (Одхо-дить на лівий кінець кону.)

Семен. Разговор так разговор.

Чиркун. Дело хорошо ідьоть... Рублів сто верних.

Семен (з невеликим інтересом). Невже?

Чиркун. Об'язательно. Тільки одному нікак ніззя. Нада вдвох.

Семен. Хм!.. Ну, так што-ж... Дядюшка Палькарась?

Чиркун. Не годиться: старий. Молодого нада. (Павза.) Прийдьотся тібе йти.

Семен (мнеться). Міне? Хм! Ти, брат, той... Я, брат, не можу... Видіш... Ти постой... Я, брат, так думаю, шо совсьом міне прийдьотся ці діла оставить.

Чиркун мовчки, ніби здивовано, дивиться на нього.

Семен. Верно. Кончать думаю.

Чиркун. Почему так?

Семен. Жениться намереніє імею.

Чиркун (ніби здивовано). Шо ти?!

Семен. Верно. Нічого не поделаеш. Наскочив на лінію.

Чиркун хмуро-насмішкувато посміхається.

Семен. Чого ти? Не віриш?

Чиркун. Зачем не вірю? Когда говориш, значить, верно, шо хочеш.

Семен. Ну?

Чиркун. Ну, тільки етого не буде.

Семен. То-ж чого?

Чиркун. Не буде.

Семен (нахмурюючися). Не пустите?

Чиркун. Зачем? Твое дело, не наше.

Семен. Ну, а шо-ж?

Чиркун. Е, брось! Говорить неохота. Хто жениться? Ти?

Семен. Я.

Чиркун. Ти?

Семен. Я.

Чиркун. Бро-ось!

Семен. Чудак.

Чиркун. Верно, що чудак: поймав жабу, каже—судак.

Семен. Ех, Вася! Ну, як тібе сказать?..

Чиркун. Как не говори, а через неделю втічеш назад.

Семен. Малий строк, брат.

Чиркун. Ну, через дві.

Семен. Тоже мало.

Чиркун. Хм! Ну, а Фенька-ж как?

Семен. По шапке.

Чиркун. І ту риженьку?

Семен. Всіх.

Чиркун. Так. Верна, значить, любов. Ну, а дедать що будеш?

Семен. Найдьом.

Чиркун. Чесним станеш?

Семен. Ех, Вася, хороший ти парень, а ні чорта не помішаєш. Ну, глянь на міне... (Розставляє руки.) Ну, глянь.

Чиркун (хмуро дивиться). Ну?

Семен. Нічого не помічаєш?

Чиркун. Нічого.

Семен. Глянь на морду. На морду мою глянь. Такой я как повсіда, чи не?

Чиркун. Ну, скажем, морда, як у кота коло сала...

Семен. „У кота“... Ех, ти! Душа преобразилась! От шо! Розм'як я, помішаєш? Мнягко, тьопло міне. Другой челаек тепер я. „У кота“... Ех, Вася, сказав-би тібе, дак слов нету... Мислі есть, а слов нету. Как волни ето, мислі в грудях ходять, а сказать не можу... Прямо біда.

Чиркун. Здорово, виходить, любиш?

Семен. Ех, Вася! Друг ти мой! Одна думка... Ех! От хоть січас... Толька подумаю про неї, ну,

тольки одно ім'я подумаю і от... прямо повно от-тут. Повно і нічого більше не нада... Прямо... Ех, друг! Шо там Фенька, Женька, риженька, чор-ненька, то—пустяк, временность одна. Тут точка. Верно, верно!.. У кожного челаека, брат, ета точка єсть. І у тібе єсть. Кадась і ти знайдьош. Смейся, смейся, а ето так. От ходиш, ходиш і нічево будьто, а трах і наскочив: она! І кінчено. Она й больше нічево. І всех тада по боку, потому прийшла она. Судьба.—„Чесним хочеш-буť“: Не в том, Вася, заклопка. Ну, вор я, скажем, босяк, пропащий челаек. Допустім. Ну, а хто не вор? Ето ще не звесно, хто з нас лучше: чи я, чи той, шо бога дурить і чесним називається. Тут не то... Тут, брат, помінаєш любов... Оттут (показує на груди) любов єсть. Помінаєш? Челаек собі ходить, а йому повно в грудях. Добрий он, м'який... Узяв-би, кажись, і усах цілував. Віриш, вошу жалко вбивать, пушай мол, живьоть, тоже-ж сѣзданіє, можна сказать...

Чиркун. А парнішке так руку здавив, шо аж запищав? Хм!

Семен (серйозно). Е, Вася, ето другое дело. Тут, брат, ніззя. Обижають і його... А за його я можу і глотку здушить да так здушить, шо даже й не запищить уже.. Тут, брат, другой порядок... Нєт, Вася, ти етого не скажи,—челаек любить должен. Помінаєш? Йому нада любить. Так ніззя. Ну, шо ми з тобою? Какой з нас предмет? Одно красно-рєчіє, можна сказать, а толку нікакого. Верно, Вася. От я скажем. Тепер міне в грудях будьто сад,—ароматно, травка зельоненькая, радостно. А подумаю про нашу жисть,—будто з садіка на базар попав, смрад ето, дух неприятний, чадний. Весело, правда, ну, когда-ж без толку. Куда, зачем?... Не чесним, помінаєш, хочу быть, а... силу свою направить как след... Вот.

Чиркун. Так. Значить, на ето дело вже не підеш?

Семен. Не можу, Вася.

Чиркун. Окончательно?

Семен. Окончательно. Не можу. Любовь есть, ну, а как ти його будеш обижать челаека, када любов?

Чиркун. Та твоя... запрещаєть?

Семен. Заче́м запрещаєть? Міне ніхто запреща́ть не може. Сам не можу, Вася... Ех, не поймьош ти... Для наших ділов нада злобу іме́ть? Правда? Ну, скажи: нада чи не?

Чиркун. Ну... пущай нада.

Семен. Так. А у міне злоби тетой і нету. Нету й каюк. Ну, можу я йти чи не?.. Понятно, не. От работу міне дай. Ето я можу.

Чиркун. Значить, будеш в економію найматься...

Семен. В економію?... Видіш, друг, я тут сібе подшукую роботу—столяр-же я, да девчонка у їх заболела, а кушать ні пса нету. Ждать они не можуть. Будуть наймать, наймутся. Ну, а раз наймутся они, прийдьотся й сібе найматься, потому—може нам од цього разлука вийти. А я етого не можу. От какое дело виходить.

Чиркун. Так, значить, косить, орать? (Сміється.) Ну, брат, як знаєш, а сміяться здорово будем...

Семен (добродушно сміється). Так і смійсь. Йй-богу. Я нічого. Конечно, шо смішно вам, я сам поміаю.

Чиркун (пильно дивиться на нього). Так. А тібе всьо рамно.

Семен. Видіш, Вася, я-ж говорю тібе, шо другий я тепер.

Чиркун (різко). Ну, так прощай. Нечого больше раздобарювать. (Простягає руку.)

Семен. Стой, куди-ж ти?

Чиркун. А чого-ж нам більше? Прощай.

Семен. Ех, Вася! Зачем так? Чудаки, право, народ. Ну, скажи, кому я зло зробив? Тут сердяться й там сердяться. А за що? За то, що любов у челаека показалаась. Сказать-би, убив когось, неприємність оказав, а то за любов.

Чиркун (злісно). І що ти приставляєш дурака, Сенька! Шо мальчика міне строїш?! „Любов“. А до кого ета любов, скажи ти міне? З ким звязався ти?! Га?

Семен. Як „з ким звязався“? З людьми.

Чиркун. Якими?

Семен. Як то „якими“?

Чиркун. Тю! Шо ти?! Чи ти хочеш говорить, чи смійосся? Та хто ці люди? Ну? Хто они? Гади! Мурляки! От хто! Он тібе поймає й на бантині повісить. А ти на їх своїх міняєш. „Любов“. Знай, кого й любить. „Чесний—пустяк“. Знаєм, пустяком етим стать захотілось. Ну, ставай.

Семен. Вася!!

Чиркун. Какой я тібе „Вася“! Одойді, гад! Гад ти тепер!

Семен (глибоко зідхає). Вася!

Чиркун. Не Вася я тібе!

Семен. Ех, зловний ти на їх.

Чиркун. Ето зловний, чи не, а їхньому богу молиться не пойду. Вор був, вором і помру, а в чесні записуваться не стану. Говори, пойдьош на це дєло? Смотри, ти-ж нас усіх подводиш.

Семен. Не можу, Вася. Не можу.

Чиркун. Окончательно?

Семен. Окончательно.

Чиркун (пильно дивиться на нього). Так. (Хмуро задумується.)

Семен (несміло). Вася! Я нонімаю. Ну, не мо-

жу я. Спортю діло... Чувствую, що спортю... Не той дух тепер...

Чиркун. Так. Шо-ж нам тепер? З голоду хоч самому в економію наймайсь. Де тепер такий slučaj візьмеш?

Семен (радісно). Ех, Вася, от када-б ти нанявся! (Несміло.) Вася! Знаєш шо? Плюнь... Їй-богу. Спробуй... А потом, знаєш, у город-би переїхали, наняли квартиру, роботу нашли. Я столяр, ти слесар. Ти-б тоже попал на свою точку. Ти, Вася, только преобрази себе. Домой приходиш, чисто, благодушно, дитьончок там якийсь стрічає. Ай, Вася, да тут гори перевернуть можна. Їй-богу, друг. Га? Погуляли й буде. Га! Вася? Наймається?

Чиркун (задумливо посміхаючись). Ач ти який.

Семен. Їй-богу, Вася! Душа-ж простору шукає... А тут тісно у нас... Вася!

Чиркун. Чудак парень. І ти думаєш, що так тебе вони й приймуть. Босяка? Вора? Га?

Семен (з глибоким переконанням). Приймуть. Шо-ж шо босяк? На челаека смотри, а не на ноги його, чи босі, чи взуті. Челаек какой, а не как називається.

Чиркун іронічно посміхається.

Семен. Правда, сумліваються трошки. Ну, да понятное дело, такий народ ми. Тоже й обмануть можем. Но любить. Ех, Вася, любить як! В очах так і тоне. А як поведе плечем... от так как-то, так... пропадай ти всьо. Накажи міне бог!

Чиркун. Хм! Любопитно посмотреть на йю.

Семен (охоче). Хоч познакомлю? Ідьом до неї. Січас. Га?

Чиркун. Ідьом.

Семен. Ідьом! Кстаті, вона сама. Їй-богу! От повидіш. Мужик, брат, мужику розь. (Підходячи.) Ну, Ганю, як діла? Плаче?

Ганя. Трохи стихла. Чекає на паляниці. Але-ж бо й тато, як підуть, так-би по смерть лише посилали.

Семен, Нічого... Зараз прийде. Не плач, Теклюню, зараз булочки будуть, а колись прянички будем їсти. Правда, Ганю?

Ганя (сміється). А я знаю?

Семен. Зато я знаю. Будем, Ганю. Все буде, аби... Ну, та то у нас єсть. Правда?

Ганя. Але... (Сміється.)

Семен. От тепер наймьомся, грошенятток трошки подзаработаем, а там у город, розпишем собі квартиру, Теклюську у школу, папашу на службу, к чорту деревню. Верно я говорю? От і он з нами. Це мой друг, Ганю. Ти не смотри, шо он такий хмурний,—хороший хлопець. От ми з ним как разведьом работище, так держись. В шляпках будеш ходиць. Верно! Та не смотри, шо я в опорках. Ето—пустяк, главное тут. (Б'є по грудях.) А щоб тут було, нада, щоб вірила. Главное, нада щоб вірив міне челаек, усьо зделаю. (До Чиркуна.) Віриш, другой раз вижу, шо челаек вірить міне, нікак не могу обмануть, своє потеряю, а не обманю. Ну, как только-ж чуть нехай усумниться,—пропало: облуплю, как липку. І жалю не буде, а даже з удовольствієм. Накажи мене бог. (До Гані.) Чудак я, правда? Ну, нічево! Ми їм покажем, хай сміються, верно?

Ганя (все з більшим захопленням дивиться на нього й радісно, закотисто сміється). Атож!

Семен. А жисть ету долой! Конечно. Ех!

(Співає). Брошу я карти,

Брошу біліярди,

Брошу я водочку горкую пить.

Ех, Вася! Друг мой!.. Заживем ми з тобою ще не так. Стой! Дядюшка Самойло йде, паляничку несе,

Теклюню, держись, зараз булка буде. (До Чиркуна.) Дядюшка Самойло трошки сердитий на мене, боїться за дочку, не вірить. Чудачина такий. Ну, старик, между прочим, хороший. Теклюню, сиди смирно, не можна крутитися.

Ганя. Еге! Якби тобі так ся хтіло їсти, ти-би й не так ся крутив.

Семен (до Чиркуна, з захопленням.) „Ся крутив“! Чув! З Поділля вони, з самого, брат, Поділля. Но правильно сказано. Накажи мене бог, правильно.

З'являється д. Самійло.

Семен. А що, дядюшка Самойло, єсть?

Д. Самійло. А чому-би не було? Аби, як той казав, були гроші, то й птиче молоко буде. А то біда, що гроші далеко живуть. Ая. Далеко... Ось маєш. Та їж, і за тата, й за маму. Аді, як їсти схотіла бардзо. Ей, моя дитино, най-би ворогам нашим так жити хотілось, як нам лежати оттут з твоєю хворобою. (До Чиркуна.) Заслабło дівча, а нас не наймають. Та й куди з слабою дитиною? Лежи та смокчи пальці. Ая. Та й пальці похудли. Похудли. І кістки повсихають.

Семен. Нічого, дядюшка Самойло, буде й на нашій улиці празник!

Д. Самійло. Ая. Або, як той казав, будуть і на нашій улиці свині чхать.

Справа чути п'яний жіночий спів.

Семен. Хто його зна. Ти як думаєш, Ганю?

Ганя. А я знаю?

Семен. А я що говорив? Забула? Смотри!

Ласкаво грозиться.

З'являється Краля, п'яна, молода ще жінка, колись була гарна. Волосся розпатлане, вся в смітті, в лохмоттях, боса. Чути сміх і крики: „А! Краля, Краля! Драстуй. Сюди!“ Де-хто

схоплюється й підходить до неї.

Краля, хитаючись, виходить на середину, бере обома руками за спідницю з боків і, розвівши руки, вклоняється на всі боки. Вигляд має поважний і серйозний. Чується сміх і крики:

„Наше вам поштеніє! Драсте! Ідіть сюда, баришня!“

Г а н я (сміється). Ой, мамцю, яке-ж воно страшне! Але най тебе шлях трафить, як вона крутиться. Диви, Теклюню!

К р а л я (починає танцювати, приспівуючи.)

Чумаречка рябесенька
Пригортаюсь злегесенька
От той мене пече, ріже,
Що не люблю, в очі лізе,
А той мене порива,
Кого люблю—та й нема.

К р и к и: От так здорово! Молодця, Краля. Гу-у!

К р а л я (не звертаючи уваги, серйозно):

Ой, не ходи по льоду
Бо завалишся!
Чи ти мене вірно любиш,
Чи ти хвалишся?

(Зупиняється й, озирнувши усіх, благодушно всміхається й говорить:)

— А що? Ага! От вам єсть. Еге! Дайте мені шкаличка, так я вам ще не так... Трім-тім-тірі-тім...

Г а н я (закотисто сміється.) Але най-же тебе!...

К р а л я (пильно дивиться на неї, потім переводить очі на Семена. Впізнає.) А! Сеня! Драстуй!

Семен. Драстуй. Як сюди попала?

К р а л я. А то як? Ти ногами й я ногами. От как. (До Чиркуна.) Правда, Яша? Чого сердитий? Плюнь, не зідхай, як нема, то й так нехай. (Несподівано до Гані.) Правда? Чого злякалась? (До Семена.) Твоя краля? Видно. Валяй, брат, валяй.

Ганя робиться серйозною й потупляються. Серед робітників шепіт і сміх.

Семен. Подгуляла сьогодні?

Краля. І сьогодні, і вчора, і завтра. Ну, то що? Хочу, та й гуляю. (Співає).

І учора горох,
І сьогодні горох,
Прийди, прийди, моє серденьтко,
Поговоримо удвох.

Е! (Безнадійно.) Не прийде. Ходив, поки така була (хитає на Ганю) а тепер... (До неї.) Чого дивишся? Думаєш, поганша за тебе була? Еге! Ти такої ще пошукай, як я була. Чи може, в мене не було такого? (Хитає на Семена.) Ого! Був, та загув... Та-ра-ром!... Живем, Сеня, правда. Живи, голубчику, їй-богу! (До Гані.) І ти живи, не бійсь. Е! що там! Я як була ще такою дівкою, як ти, а в мого тата були свої коні, так я говорила... Ей, говорила я, гуляй, моя доля, поки я молоденька. Атож. А ти, Сеня, знаєш що? (Підходить до нього, бере за рукав, одводить убік і злегка штовхає.) Гуляй тут, а вона там. О! так лучче буде. (Озирає усіх і благодушно сміється.)

Д. Самійло. Ая... Хоч п'яна та розумна, а є тверезі, та дурні. Ая.

Ганя потуплюється, нахмурюється.

Семен (зирає на неї. До Кралі). Ну, знаєш що, Краля? Танцюй далі. Он, туди...

Краля. А ти закупив тут пляц?

Семен (похмурюється). Говорю, танцюй далі.

Краля. Е-е? (Довго дивиться на нього, хитро посміхається, лукаво грозить пальцем.) Смотри-и!

Семен. Я тебе поспотрю! Говорю, забирайся!...

Чиркун весь час понуро посміхався.

Справа виходять Корчунов, Довбань і Серафима.

Корчунов—високий з густою довгою бородою, в комірках і в чоботях, з батогом. Погляд важкий, поважний. Ступає по-малу, твердо. *Управляющий економі.*

*Довбань—маленький, руденький, улесливий. Прикажчик.
Серафима—дочка Корчунова, похожа на нього, досить
гарна. В капелюшку, з прутиком.*

Серафима іде позаду батька і Довбаня. Озирає робітників пильним вибираючим поглядом. З самого початку звертає увагу на Семена й весь час старається бути ближче до нього. На губах якась чудна посмішка, немов нахабна, задирлива, немов ніякова й соромлива. Батько часом скоса поглядає на неї. Видно, що одно за одним стежить.

Семен. О! От і наймать, мабуть, ідуть.

Д. Самійло (швидко повертаючись, схоплюється). Е? Отто, пошли боже!

Корчунов (мовчки проходить уперед, уважно обглядаючи кожного. Потім зупиняється й байдуже, навіть хмуро, говорить). Драстуйте.

Голоси: Драстуйте. Драстуйте й вам.

Всі робітники повставали, товпляться, жадно лізуть наперед. Чуються крики:

„Тю! Та куди? Ой! А ну! Та не лізьте. Встигнете!“

Корчунов. Наймаєтесь?

Голоси: Наймаємось, наймаємось!

Д. Самійло (вертячись коло Корчунова). Наймаємось, паночку, наймаємось. Усі наймаємось. Хе-хе-хе! До яконовії?

Корчунов (не відповідаючи йому, оглядає усіх, розводить руками юрбу). Стійте всі на місці. Ніхто не рушся. (Починає ходити від одного до одного, обдивляється і слабших на вигляд одсилає в один бік, дужчих в другий.)

Д. Самійло (весь час забігаючи йому перед очі). Паночку, любенький... Паночку...

Довбань. Не лізь, діду. Одійди.

Корчунов. Ти туди. (До слабших.)

Д. Самійло. А я з дочкою, паночку, з дочкою. Га? Позвольте мені тут з дочкою? Ганю, Ганю! Дві дочечки у мене, паночку, ідна старшенька, а друга маленька. То ми тут собі і станемо. Оце моя старшенька.

Корчунов (пильно обдивившись Ганю. Кидає поглядом у Довбана.) Умгу! Ставайте туди. (Хитає на слабших.)

Ганя й д. Самійло одходять радісно, шепчучись.

Краля. А я куди?

Здержаний сміх.

Довбань. Одойди, п'яна морда.

Краля. П'яна та за свої. А ти п'яний та за панські.

Корчунов іде далі й одбирає.

Чиркунов (до Семена). Наймаєшся?

Семен. Прийдьотся. А ти?

Чиркунов (хмуро). Не знаю. Посмотрю. (Одходить до Душі й Палькарася, які ждуть його).

Душа. Ну, що? Наймається?

Чиркунов. Наймається. Нада й нам. Ви, дя-
дюшка, наймаєтесь, чи не?

Д. Палькарась. А мені що? Найматься то й
найматься. Не понаравиться, то хто-ж мене вдер-
жить.

Чиркунов. Так наймаємось.

Душа. Ну я-ж йому покажу! Нехай! (Злісно за-
в'язує хустку).

Корчунов (підходить до них, обдивляється). Босяки?

Чиркун. Робочі.

Корчунов. Наймаєтесь?

Чиркун. Наймаємось, барин.

Корчунов. Туди. (Показує на слабших.)

В цей час наблизився Семен.

Семен. І мені туди, барин.

Корчунов (оглядає його). Туди. (Хитає до дужчих.)

Семен (чухається). Хм... А туди ніззя? (Показує на
слабших.)

Корчунов. Сказано—туди! (Семен нерішуче йде й
поглядає на Ганю. Але та стоїть задумливо й понуро. Семен
тривожно поглядає на неї).

Серафима (до Семена). Нічого, ставай туди.
(Показує направо.)

Корчунов (озирається, пильно дивиться на Серафиму).
Серафимо!

Серафима. Нічого, нічого, ставай.

Семен нерішуче дивиться на обох.

Корчунов (різко до нього). Туди! (Хитає наліво.)

Серафима. А я говорю: туди! (Хитає направо.)

Корчунов. Серафима! Ти оп'ять. Лучче не мішайсь!

Серафима. Нічого, братіку, ставай туди.
(Чудно посміхається.) Говорю ставай. Наймуть, не бійсь.

Корчунов. Серафимо!

Серафима (зразу спалахнувши). Папаша! Я так хочу! Понімаєте, чи не?!

Корчунов якийсь час пильно дивиться на неї, одвертається й важко, немов спокійно, іде далі. Серафима схвильовано похльоскує прутиком.

Семен підходить до Гані й хоче щось сказати, але та потуплюється і йде до Теклюсі. Семен непорозуміло і тривожно дивиться їй вслід.

Кралья. От так баришня! Правильно! І я колись так... Бувало, як крикну: „папаша!!“, так мені й...

Довбань (підсакаючи до неї). Геть звідсіля! Геть! Випровадьте її!

Крально виштовхують направо. Вона кричить. Кругом сміх. Ганя пильно слідкує за нею.

Корчунов підходить до сплячих. Хльоскає батогом першого.
Той непорозуміло підводить голову й озирається.

Корчунов. Встань.

1-й сплячий сідає, не розуміє нічого, злякано дивиться.

Сміх і крики: Встань!.. Та встань... А диви!.. Тю!

1-й сплячий хутко встає.

Корчунов (уважно оглядає його). Туди! (Хитає до дужчих.)

Довбань. Ступай! (Штовхає.)

1-й сплячий (хрипло). Що таке?

Сміх і крики: Та йди швидше! Проспав рай!
(Штовхають його до дужчих.) Наймають тебе, дурню.
Корчунов хльоскає батогом другого сплячого, одягненого по-
босяцькому.

Довбань (штовхаючи ногою.) Вставай, ей!

2-й сплячий щось бурмоче, ворухиться, але не встає.

Довбань. Розіспався... Свого щастя, дурак, не
чує. Слиш, вставай! Ти!

Корчунов хльоскає батогом.

2-й сплячий (незадоволено, хутко підводиться й сідає.
До Корчунова): Шо тібе?

Корчунов. Встань, посподирь на тебе треба.
Ну?

2-й сплячий. А тібе зачєм?

Довбань. Вставай, дурак! Наймать будем. Ще
„зачєм“! Посподирь на тебе треба, який ти...

2-й сплячий (помалу оглядає їх обох, потім підводить
руку, складає дулю і, цмокнувши губами, простягає Корчунову).
Відел! (Одвертається й лягає знов. В юрбі прискають, але
зараз-же стихають.)

Корчунов (спалахнувши.) Викинуть його сцю-
дова!

Довбань (штовхнувши ногою.) Ти, сукин син, як
смієш! Пошов вон сцюдова, дурак!

2-й сплячий (раптом остервеніло схоплючись на ноги).
Та ти чого штовхаєшся, сука ти сибірська!? Га!?
Чого прив'язався до чєлаєка? Га? Шо я тібе? Пі-
шов к чорту, пьос ти смердючий, не жєлаю я до
тібе найматься. У мінє в самого таких, как ти,
десятками служили. Зараза ти! Шо бйош чєлаєка?—
Ах, ви вампіри, сукини сини! Покою од вас нету!
(Плює й люто йде наліво.)

Довбань (змішано). Ще обижається. Хм! Принц
який!

Корчунов (мовчки повертається і йде до робітників,
серед яких починається тривожне шепотіння. Жадно пильнують

за Корчуновим. Він зупиняється перед правими слабшими й говорить:) Ну, я вас буду наймать.

З лівої групи: А ми, пане?

Корчунов (не відповідає їм.) Слухайте добре. Я люблю порядок. Чуєте? Порядок і чесність. У мене все по-порядку. Робота по дзвонку.

Д. Самійло. То найліпше, паночку, то й для вас і для нас...

Корчунов. Харч добрий: два рази гаряче, на полудень риба, кисле молоко. Ніяких безпорядків, бунтів, забастовок. Первого, которого замітю, в тюрму. Чуєте?

З правої групи. Чуємо... А як-же...

Д. Самійло. А най бог боронить від тих забастовок. Най бог боронить.

Корчунов. Плата така: повноробочим сорок рублів, третякам двадцять п'ять рублів, дівчатам двадцять рублів до Покрови. Согласні?

З правої групи. Мало, пане. Їй-богу, мало! Набавить треба.

Корчунов. Ні, набавки не буде. Так согласні, чи ні?

Чути шепотіння, заклопотання, буботіння, переговори між собою. Ліва група присовується ближче; тут теж радяться гаряче і тривожно. Одна група кидає на другу неспокійні погляди.

Корчунов. Ну, так як? Мені ніколи.

З правої групи—Єй-ей, пане, мало. Ну, де-ж таки...

— Нам давали по сорок п'ять рублів.

Душа Ми согласні!

Всі озираються на неї. Чиркунов шарпає її за кохту, вона щось гаряче шепоче йому.

Голоси до неї: — Хто согласний? Хто то ми?

— Чого вириваєшся?

— Та то босячка!

Хрін (до неї). А ти чого вискакуеш? Що ціну збиваєш?

Душа. А тобі яке діло? Я наймаюсь. Подумаєш який! Шо, ти мені можеш заперетить? Не ставай, як тобі мало.

Хрін. Та ти ціну збиваєш.

Голоси: — Та ці босяки раз-у-раз так!

— Гнать їх к чортовій матері з пункту.

Душа. А ну спробуй! А ну!

Корчунов. Хто ще согласний Ну?

Хрін. Не соглашайтесь, хлопці! Хай босявка одна йде до нього. А ми за таку ціну танцювать наймемось.

В лівій групі (шепотіння побільшується, насуваються ближче. З неї вискакують викрики):

— А що? Їх наймуть, а ми як?

— Не хочу ждять!

— Ставаймо!

Корчунов (скося поглядає до лівої групи, видно прислухається туди). Ну? Не согласні?

З лівої групи (двоє парубків і одна дівчина). Ось ми согласні, пане.

Корчунов (озирається). Ви? Добре. Ставай сюди.

В правій групі (стурбовано переговорюються. Чути):

— Ставаймо!.. Нетреба!..

Хрін. Гей, хлопці! А ну, гляньте, як нас хитро обдурено. Знаєте, нащо нас поділено надвое? Щоб ми побилися, а пани поживилися... Бийтесь, дурні! Тьху! (Плює й одходить.)

Довбань. А ти плюйсь та помалу!

Хрін. А ти базікай та помалу, панський хвіст ти! Бо одріжемо.

Крики. — Не ставаймо!.. Дурять!..

— Хто дурить? Сам ти дурний.

— Ставаймо!.. Нетреба!..

— Хай усіх наймає!.. Усіх...

— Набавки усім!.. Набавки!..

Корчунов. Ну, хто согласний за цю ціну, ставай уліво, а хто ні управо. Живо.

В групах шамотня.

Душа, рішуче і злобно поглядаючи на всіх, іде вліво. За нею суне ще двоє. Д. Самійло тягне за руку Ганю. Ганя озирається на всіх.

Хрін. (збоку). Ідіть дурні, ідіть! Та швидше... А він вас потім сортірувать буде. Ми вже знаєм таких. Йому аби ціну збить, а всіх вас чорта з два найме. (Робить цигарку.)

Уліво переходять все більше й більше. Переходять, немов соромлячись, не-то хапаючись, не-то нерішуче.

До Хріна одходять двоє старших дядьків і невеличка дівчинка.

Дядько (голосно). Хай наймаються, ми підождемо.

Хрін. Таких наймачів багато ще буде.

Дядько. Атож... (Закурює у Хріна.)

Корчунов. Значить, ці всі согласні?

Голоси (хмуро). Согласні.

Майже всі мовчать.

Корчунов (до д. Самійла). А де-ж, діду, твоя друга дочка?

Д. Самійло (змішавшись). А там, паночку, там. Онтам лежить. Хвора трохи... Хворенька лежить... Та вона видужа, бог допоможе, видужа, паночку. Ая.

Корчунов. Умгу! Ну, за таку ціну я тебе взять не можу. Яка з вас робота коло хворої? Та й її годувать треба. Не можу. Виходь з гурту. Або ставай за двадцять, а дочка за вісімнадцять.

Д. Самійло. Паночку! Ой, боже-ж мій! Та як-же його ставать за таку ціну... Змилуйтеся, панунцю!

Корчунов. Не хочеш за таку ціну? Ну, твое діло.

Д. Самійло. Паночку!..

Корчунов. Ну, хлопці, за мною. Ще трохи найmemo й сьогодні в дорогу.

Семен (виходить з гурту). Я тоже не наймаюсь.

Серафима живо повертається до нього.

Корчунов (байдуже, холодно). Як хочеш?

Серафима. А чого ти не хочеш?

Корчунов (з погрозою). Серафимо!

Серафима. Мала плата? Га?

Семен. Нє, так...

Корчунов. Серафимо!!

Серафима. Можна набавить. (Чудно посміхається.)

Корчунов. Ходім! (Іде швидко й важно уліво.)

Всі рушають за ним, шепочучись і поглядаючи на Серафиму.
Деякі гаряче змагаються між собою.

Д. Самійло стурбовано біжить за Корчуновим. Семен хоче пі-
дійти до Гані, але вона, немов не помічаючи того, іде за бать-
ком. Всі зникають уліво.

Зостається тільки Семен, що сів коло Теклюсі, яка почала
злегка плакати.

Семен. Не плач, Теклюню, не плач... Ех! Що
поможуть сльози? (Дивиться вслід Гані й непорозуміло
стискує плечима.)

З'являється Душа.

Душа. Шо-ж ти не нанявся? Зі своєю кралею
остаєся? Спужався, шо розлучишся?

Семен. Одстань, Душа.

Душа. А вона візьме й найметься. От'і получиш.

Семен. Слухай, Душо, давно я вже хочу тібе
сказати. Шо тібе нада? Сказав-же, шо не люблю,
і не люблю, ну, й чого-ж ще? Та й как тібе не
стидно, свиня ти: у тібе погана болість, а ти з
любов'ю лізеш. Хочби-ж про другого подумала.

Душа. Яка болість? Шо ти плетеш?

Семен. Брось, знаю. Од кого ховаєся? Та не
в том дело, а в том, шо не люблю. А ти в'язнеш.

Я січас добрий і не хотїв тібе... Ну, та добрість може пройти... Лучче не лізь і йди сібе з богом. Пошла-б лучче у больницю та полічилась...

Душа. Та шо ти мелеш? Яка больниця? Може тобі треба в больницю...

Семен (ідучи від неї направо). А! одчепись ти від мене. Нету в міне розговора з тобою.

Душа (злісно). Ой, гляди, найдьотьця кадась!

Семен мовчки іде управо.

Душа (бурмоче). Підожди-ж ти! (Іде вліво.)

Теклюся (сама, хникає). Га-а-ню... Та-а-ту!.. Га-а-ню... Та-а-ту!

З'являються зліва Довбань, д. Самійло і Ганя.

Довбань. Ну, діду? Говорю, каятись не будете. Він у нас раз-у-раз такий; як хто йому понравиться, він його зараз-же одклоняє. Так уже й знаємо: як одклоняє, значить, понравилось. А дівчина понравилась. Я вже його знаю! Говорю, наймайтесь за цю ціну. Не втеряєте. Га?

Д. Самійло. Та я й сам бачу, їй-богу, бачу, та от вона... О.. Ая...

Ганя. Я-би ся наняла, але в кімнати не піду.

Д. Самійло (шарпає за піджак Довбаня). Ая, ая... Не підеш, то не підеш. Аби сі згодила за ціну.

Довбань. А чому-б тобі в кімнати не піти? Га?.. Хе-хе-хе? Чи то лучче на сонці робити, як в холодку, у чистому та спокійному?

Ганя. Знаємо ваші холодочки... А ви, тату, не шарпайте... Аді, як славно.

Довбань. Хе-хе-хе...

Ганя (злегка сміючись і собі). Думають, що я не бачу... Зараз, Теклюню, зараз!

Довбань. А дуже спонравив він тебе. Дуже... Я вже його добре знаю... Ну, та таку красуню хто-би й не спонравив... Хорошу дочку маєте... Можете щасливі бути з нею, аби розумні були...

Ганя (задоволено сміючись.) Ай, сядьте... Щасливі... Чим щасливі?

Д. Самійло. Ая... Будемо щасливі, як пес на мотузку... Ая...

Довбань. Ну, так що сказати? Він жде там...

Ганя. Скажіть, що за цю ціну підемо, але в кімнати я не стану. Хай собі думає.

Довбань. Добре... Тільки ти це напрасно. Свого щастя не знаєш. Ну, та побачимо. Збирайтесь-же, бо зараз і рушать. Швиденько...

Ганя. Ми швидко.

Д. Самійло (оживившись, весело.) Е, ми швиденько, ми швиденько... А, слухайте, дядю, чи завдаточок він дасть? Га? Завдаточку? Хлібця купити трошки? Га?

Довбань. Бачите...

Д. Самійло (злякавшись). Ні, я так собі, я так. Як не можна, то ми й так.. Отто!.. Хіба ми не подержимось?

Довбань. Ні, я думаю, дасть. Таки дасть. Ходіть зо мною. Я скажу йому.

Д. Самійло. Ой, скажіть, серце, скажіть. Бо так захляли, так захляли, що чи й дійдемо... А ти тут, моя дитино, складайся. Складайся та й, слава богу, у дорогу... Ая... (Біжить за Довбанем.)

Ганя (коло Теклюні.) Цить, Теклюню, цить, рибко, зараз будемо їхати... Ми вже нанялись. (Озирається, ніби шукаючи когось.) А Семена, Теклюсю, не бачила? Га?

Теклюся. Ні-і...

Ганя укладає речі.

Справа виходить Семен. Побачивши Ганю, швидко йде до неї. Ганя, зиркнувши, нахилиється до клунків.

Семен. Ну, Ганю, нанялись?

Ганя. Нанялись.

Семен Так. (Мнеться.) Ганю? Чого-ж ти сердишся на мене.

Ганя (холодно). Хіба я серджусь?

Семен. Ех! Не віриш ти міне! Не віриш! Ну, чим міне увірить тебе? Га? Ганю! Слиш? Ненада. Вір. Слиш, говорю, вір.

Ганя. А потім аби стала така, як ота... Краля?

Семен (з одчаєм). Ганю! Та як ти можеш?!.. Ну, глянь на мене... Ну, глянь... Ну, хіба-ж ти на міне не бачиш. Обманюю? Ну? Хіба-ж може так говорить чоловік, що обманить хоче. Ех!

Ганя (дивиться на нього). Та я-ж не серджусь.

Семен (хапаючи за руку, з силою притягує до себе). Ганю! Слухай: скажи слово—січас на каторгу пойду. Одно слово.

Ганна. Ой, пусти, побачать.

Семен. Прощай! Ти—жона моя. Ти—жона моя вірная і нікого я не боюсь. Слиш! Ганю, вір мені, ой вір тільки мені, а я гори переверну для тебе... Ех! Та я тібе, как царицю, розодену, я тібе як птічку заховаю. Віриш, говори?

Ганя (піддаючись йому.) Я вірю, але он сміються з мене... І тато... А вдома що скажуть?

Семен (торжествуючи). Ганю! Оп'ять? Ех, та наплюй ти на всіх! Наплюй! Чуєш? І вір мені. Пушай сміються, а ми будем знать своє. Правда, золото мое? Правда, дитинко моя любая? Га? Ну, скажи!

Ганя. Правда. (Дивиться на нього з захопленням.)

Семен. Ну, й кончено. От і хорошо! Кончено. Я наймаюсь тоже. А там ми їм ще покажемо. Ех! Нехай тільки міне зачеплють, я ще можу кусатися! Ще єсть зуби, Ганю. Єсть. Складайся, я січас. (Швидко йде наліво).

Ганя наспівуючи складає.

Зліва виходять поспішно робітники, складають, ув'язують свої клунки й перегукуються:

— А стерво, видно!

— О! держись у цього.

— Викрутить.

— Нічого! Може, й ми його покрутимо.

— Ганно! А де постולי діла?

— А там, замотані в сорочку.

— Гей, Микито! Тю!

— Швидше, Андрію!

— Встигнемо!

— Ну, слава богу. Хоч гірше та інше.

Голос починає: Ой, гай мати, ой, гай, мати,

Гурт підхоплює: Ой, гай, зелененький.

Складаючись в той-же час:

Помандрував в чисте поле

Козак молоденький.

Ой, мандрував,—шапочку зняв

Низенько вклонився:

Прощай, прощай, та громадо,

Може, з ким сварився.

Чи сварився, не сварився

З товаришем бився

А за ту дівчиноньку

Що вірно любився.

За час пісні прибігає д. С а м і й л о з хлібом. Показує Гані й говорить. „Ну, тепер не страшно. Ая... Тепер...“ Ховає в торбу. Потім з'являється С е м е н. Говорить: „Нанявся“. Ганя йому радісно посміхається і знов співає.

Приходять, щось таємно і хмуро балакаючи, Чиркун, Душа й Палькарась. За ними Довбань—кричить: „Гей, хлопці, рушайте!“

К р и к и: Рушаймо! Рушаймо! (Рушають співаючи.)

Прощай, прощай, громадонько

І дівчино—зоре,

Бо бог знає, бог відає,
Чи побачимсь скоро.

Семен (бере Теклюсю на руки). Ну, Теклюню! Ідемо!
Ганя (сміється й піддержує ноги її). Ой, важко буде,
Семеночку!

Семен. Нічого! Вона легенька. Держись Теклюню.

Д. Самійло. Ая... висохла, то легенька... Легенька. Ну, поможи боже.

Ідусь. Гурт весь час співає.

ЗАВІСА

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Степ. Задня стіна уявляє поле, вкрите високою пшеницею. На сцені лежать покоси. Чути деркіт жаток та далекі співи і крики.

На сцені Тетяна, Ганна, Мотря й Душа в'яжуть. Співають:

У неділю рано, рано-пораненьку
Та послала мати Ганну жито жати.
Ой, жни, суко Ганно, жни не розхилийся,
На свою дитину та й не видивляйся.
Розхилилась Ганна—вже сонце низенько
Вже сонце низенько, вже вечір близенько
Ой, прибігла Ганна із поля додому
Та й убігла Ганна у світлицю нову.

Тетяна (підводячись). Ху! Хай ти сказишся! Ой, пече-ж, пече... А тут і води ще немає. (Озирається наліво, кричить:) Тимо-о-шко!.. А ге-ей, Тимо-о-шко! А щоб тобі заклало, Тимошко-о!

Здалеку голос Тимошка. А-о-о?

Тетяна. Неси води-и! Щоб тебе... Води-и!!

Гол. Тимошка. Нема-а-а!

Тетяна. А щоб у тебе до віку не було!.. Ой, заллюсь, сестрички... Ху?..

Ганна. Крикни Семенові, той принесе.

Тетяна. Еге! Якби-ж я Ганею була! Оттій добро. І звідти, і звідци... І Семен носить і прикажчик во-

зить. Хоч купайся. Душо! крикни Семенові, хай води принесе. (Лукаво моргає Ганні.)

Душа (понуро). В'яжи там, в'яжи, бо он уже йде... катюга... Він тобі крикне.

Чути голос: „Ану, ану, нахилийся, нахилийся!“

Тетяна. А щоб тебе схило в три погибелі, як нам легко схилитись! Хоч-би ти, Мотре, йому сказала, як прийде ночувати, щоб не так гавкав на нас.

Мотря (засоромившись). Хто... ночувати?

Тетяна. Еге! А в курінь до нього хто біга? Ха-ха-ха!

Мотря. Ет!..

Всі сміються.

Пригінчий (високий, худорлявий, йде зліва). А ну, дівчата, а ну! Сонечко не стоїть, нахилийся, нахилийся!

Тетяна. Еге, нахилийся! Вам добре підганять, а в нас аж кишки позсихалися. Кричимо, кричимо води, а всі наче виздыхали, не чують. Хай води принесуть.

Пригінчий. А ви чом не взяли? Води ще вам? Пива ще може, га? (Обнімає раптом Ганну.) Що, нагрілась? У-у, тепла яка!

Тетяна. Еге, не взяли. Взяли та випили. Мотре! Мотре! Дивись, дивись! Та не терпи!

Пригінчий (серйозно, покидаючи Ганну). Ну-ну, годі, нахилийся, нахилийся. (Голосніше наперед.) Ану, дівчата, ану! (Іде вперед.)

Тетяна (жнучи, у слід пригінчому співає, всі підхоплюють, навіть ті, що позаду, яких невидно).

Од куріня до куріня ряба жаба лізла—

Ряба жаба лізла,

А в нашого пригінчого голова облізла—

Голова облізла.

Од куріня до куріня доріженька проста—
Доріженька проста,
А нашого пригінчого напала короста—
Напала короста.

Тетяна (дивиться вслід пригінчому). Так наче й не чує нічого. Ач кричить. (Раптом:) Тимо-о-шко! Давай води-и!!

Ганна. От як нашій Тетяні Тимошкової води захотілось!

Тетяна (лукаво). А в нього до-о-бра вода! Лучче, ніж у твого Панаса.

Ганна. Гаряча?

Тетяна. Ого!.. А диви—несе! А єй-богу, несе! Швиденько, Тимо-о-шко! А гей! А дивіться, дівчата, знов управляючого баришня їде з прикажником...

Всі дивляться.

Голос пригінчого: А чого поставали? Ану-ану!

Тетяна. Води ждемо! (Тихше.) А щоб тобі заціпило, ідоле!..

Ганна. А Семен як за Ганю в'яже, а дивіться... От добро кому! Прямо, як пані собі...

Мотря (з захопленням). От любить хто!! Аж дух за нею ронить?

Тетяна Е? І ти-б так хотіла?.. А ти, Душо, хотіла-б? Та я бачу, що ні... Тобі й не кортить, правда?

Душа (підводиться, утирається.) Ой, Тетянко, ти договоришся! Гляди!

Тетяна (сміється й співає:)

Розлука ти розлука—
Лусь!

Чужая сторона.

Ганна. Баришня стала... Ой, сестрички, щось

вона часто коло Семена стає. Чи не за кучера хоче до себе взять його?

Тетяна. Ого! А вона, кажуть, у батька пішла. Батько в економки, а дочка в кучера зараз бере. От добро кому, так-так!

Мотря. Тю! Найшла добро!

Тетяна (сміється.) А що-ж! Та швидше, Тимохо, бо посохли.

Голос Тимошки. Зараз розмочу!

Тетяна. А чого-то баришня знов приїхала?

Тимошка (з банькою в руці). А до мене в гості. Що? Хочете дуже пити? Хочете, говоріть?

Тетяна. Та давай уже, бо Пригінчий уже аж піниться, ось лусне з досади на Мотрині горі.

Тимошка. А кажіть, дуже хочете?

Тетяна. Тю, ще й дражниться. Давай уже!

Ганна. А ну давай, давай, нема коли.

Тимошка (не даючи). А що дасте?

Тетяна. Еге! Щось!.. Давай-же, ну! (Хоче вирвати, але Тимошка обнімає її. Тетяна робить вигляд, ніби пручається.)

Голос пригінчого. Ану, ви там, гей! А що то там!

Тимошка (пускаючи Тетяну й даючи воду). От проклята душа так над чоловіком і стоїть. Ну, чекай-же ти! Прощавайте, нехай банька у вас.

Ганна. Добре.

Всі п'ють по черзі і стають до роботи.

Ганна. От добра вода у твого Тимоша!

Тетяна. Ага! А я казала. А ввечері ще краща.

Ганна. Та невже?! (Обидві сміються.)

Мотря. А баришня сюди чогось іде. В'яжімо швидше, а то пригінчий ще сердиться буде.

Тетяна. На кого буде, а на кого й ні.

В'яжуть і співають. В співах одна витягає останню ноту.

Співаючи, зникають уліво.

Виходять у другій постаті Семен і Ганя.

Семен (в'яжучи.) Е, а здорово таки ти одстала од них. Нічого, доженем січас. Раз-два... (Крутить перевесло.)

Ганя. А ти вже добре ся навчив крутити. Аді, як хутенько! І я би не швидше скрутила.

Семен. Ого! Нужда навчить. Та ти не той... Ти плюнь, я сам.

Ганя. А своє? Ти-ж своє запустиш?

Семен. Не бійсь за міня. Я своє вперед зробив. От твое доженем і пойду на своє. Оттак. Держись... От.

Ганя. А панночка усе сюди.. За тобою... Я їй очі видряпаю!..

Семен (задоволено сміється). Ха-ха-ха... Чудачка! Та вона-ж зовсім і не до міне... А Ваську бачила сьогодні? Вже на жатці сидить. Нікак бідняга не міг навчитись в'язать. А между прочим, я впотів. Ху! (Витирається.)

Пригінчий (з'являється). А ти й досі коло дівки! А ну, забирайсь на свою постать.

Семен. Чого?

Пригінчий. В'язать. „Чого“. Хай сама в'яже.

Семен. От шо, любезний, знаєш шо я тібе спрошу. Слухай та вухом слухай: ти бачив, сколько я нав'язав?

Пригінчий. Та ти кому тикаєш? Свиня!

Семен (нетерпляче.) Та ти слухай: я тібе спрашую,—ти бачив сколько я нав'язав? Не?

Пригінчий. То не моє діло, там є свій пригінчий. А ти з моєї постати забирайсь.

Семен (з жалем). Ех, великий ти до неба, голубчик, а дурний, як і нетреба вже. Іди лучче й не мішай роботу робить.

Пригінчий. Та ти... (Заміряється палицею.) Та я тебе... Босяк ти!

Семен (скипівши, хватає палицю, видирає і шпурляє її

від себе). Пішов вон сцюдова, дурак здоровий! А то я тобі как покажу босяка, так ти мені псем завиєш. Пьос ти! Иди жалуйсь на мене, дурню!

Пригінчий. Я таки піду. Почекай! (Скажено біжить управо.)

Чути крики на нього:

— Тю-у-у! А кусі-кусі-і!

Ганя. Біжи хутко, Семеночку, до себе... Ой, боюсь, біда буде.

Семен (спокійно). Біда йому буде. Дурак-же, сукин син! Не роздивиться, а лізе. Я своє зробив. А яке тобі діло, що я роблю потом? Я, може, свої жили витягу, здоров'я надриваю... Дурак!

Обоє мовчки в'яжуть.

Чути пісню зліва.

Ганя. Ой, Семеночку йди... Диви,—прикажчик уже йде сюди. Мабуть, пожалівсь. Ще й мені погано буде. Иди хутко.

Семен (з хмурою погрозою). Ну, нехай тобі щось зроблять погане! Не советую лучше... (Дивиться вправо.) Жаліється, дурак. Ёх, боже, боже, і натворить-же дурнів!.. Ідуть сюди...

В'яжуть знов.

З'являється Довбань, за ним пригінчий.

Довбань. Драстуйте...

Семен і Галя. Драстуйте.

Довбань. Ну, як в'яжеться? Семен помагає?

Семен. Та трошки помагаю. Та от... не дає. Зачем, мол, помагаєш?

Довбань. Ну, а ругаться все-ж таки нетреба.

Семен. Та не! Ви-ж сами розсудіть: я своє зв'язав, свою роботу сполнив, випередив усіх і скорей сюда. Разі-ж я гуляю? Разі-ж не дурак он? Чию-ж я роботу тут сполняю? Свою чи панську? Разі не так? Ну, скажіть.

Довбань. Та воно правда, ну, чоловік ошибку дав, а ругаться все-ж таки нетреба... Ну, хорошо. Ідїть, Петре, туди... А ви, Семене, ідїть до баришні, чогось кличе вас.

Семен. Мене?

Довбань. Атож... (Хитро посміхається.)

Семен. Хм! (Стискує плечима й дивиться на Ганю. Та не підводиться.) Ну, що-ж, нада йти... (Іде вправо.)

Пригінчий щось бурмоче і йде вліво.

Ганя підводиться й дивиться на Довбаня.

Довбань. А здорово він таки помагає тобі... Цілий день коло тебе... Аж баришня помітила.

Ганя. То най його собі візьме, як заздрить.

Довбань. Може й візьме. Хе!

Ганя. На здоров'я! (В'яже.)

Довбань. А ти поплач та в'яжи... Тільки погана все-таки з тебе в'язальниця. Мабуть, у батька пішла. І з того така робота, як з верби кислиці. У комнатах-би вам обом служить.

Ганя (підводиться.) Ви знов за своє? От їй-богу, як їм ці комнати! Що вже знов, мабуть, старий послав.

Довбань. Атож.

Ганя. Ой, старе луб'я! (Сміється.)

Довбань. Еге, старий! А ти знаєш, чого чорт такий мудрий? Бо старий. Старий, а за двох молодих справиться.

Ганя. Най справляється коло інших.

Довбань (зідхає). Хо-хо-хо-о! (Стьобає батогом снопи.) Це прийдеться, мабуть, мені їхати у Волосяне у неділю—за одною баришньою. Вчора розщитали стару економку, так за економку наймать.

Ганя (здивовано). Живо розщитали? (Потуплюється.)

Довбань (посміхнувся. Серйозно). Розщитали,—не годиться. Баришня казала, щоб тебе взяти, та ти-ж он яка... Чудачка, свого добра не бачиш.

Ганя. Баришня?? (Вражено дивиться на нього.)

Довбань. Чого ти дивишся так? А що-ж?

Ганя. Я думала, що баришня... (Змовкає.)

Довбань. Буде сердиться? Оттакої! А їй хіба не все одно, хто за економку? Ти дівчина розторопна, тиждень-два—навчать тебе всьому. Одягнуть, як баришню. Читати умієш?

Ганя. Трохи вмю, мене наша...

Довбань. О! Чого й лучче! Прямо в економки, луччої й нетреба. Баришня навіть цього і приїхала й нарочно оце покликкала од тебе Семена, щоб я тобі це сказав...

Ганя. А я так і знала, що щось тут до мене... (Швидко, схвильовано нахиляється й починає в'язати.)

Довбань. Ну, так що-ж сказати?.. Га?

Ганя. Не знаю...

Довбань. Та що-ж тут не знать, чудачка! Ех, (З широю досадою.) Їй-богу, та й дурний-же наш народ, мужичва наша мазепська! Їй щастя в рот лізе, а вона „не знаю“. Ну, чого не знаєш? Замуж за босняка підеш? Здуріла чи що? Та з тебе кури сміятимуться! Та ще після цього, як баришня сама... Ей, слухай, не будь-же ти дурною та не грайся довго. Барин уже казав, що пора рошити вас, ні з батька, ні з тебе роботи великої нема, а дівчина хліб їсть. Гляди, рощитає, тоді цілуйсь з своїм босняком. Куди дінешся тепер, як уже найму ніде нема? Ну?

Ганя. Він не має права рощитувати.

Довбань. Ого, в тебе буде питати права. Пашпорт в руки та й геть на чотири вітри. От і право. Так що сказати баришні? Чи хай сама прийде сюди? Ну?

Ганя. Я не знаю... Та що-ж я буду робити там у комнатах? Яка робота?

Довбань (дивиться на неї з жалем). Ех!..

Ганя, зрозумівши, засоромившись, нагинається до снопів.

Довбань. „Яка робота“. Робота така, що легше не знайдеш, а їсти, пити скільки хоч. Одежа панська, чиста. Батько в спокою, сестра при тобі. Ех, дівко, дурного батька дочка ти! Ну, кажи!

Ганя (глянувши вправо, рішуче з ляком). Ні, не можу. Ідїть собі, не можу... Най рощитує, все їдно.

Довбань. Тю. Що ти їй скажеш! Ну, хай сама баришня з тобою балака.

Ганя (злякано). Ой, ні-ні... Скажіть... Господи... Скажіть, що я завтра скажу... Завтра ввечері... Чекайте... А як-же буде Семен?

Довбань. Семен? А-а!.. Е, Семена не бійся. Коли що, так і рощитать можна...

Ганя. Ой, ні-ні... Нетреба... Тоді ще гірше. Тоді він може прямо вбить...

Довбань. Ну, хай спробує... Та він до баришні в кучери піде. Побачеш. Ми вже це підстроїмо. Не бійся...

Ганя. Ні, не хочу!.. Не знаю... Я завтра скажу. Так і скажіть... Завтра ввечері.

Довбань. Добре. Та як-що так, то завтра-ж і в комнати? Так і барину скажу. Добре?

Ганя. Не знаю... Не знаю... (В'яже схвильовано.)

Довбань. Ну, zostавайсь здорова. Як будеш там, не забувай про мене... (Іде вправо.)

Незадовго хутко виходить з ліва Душа, іде до баньки з водою, п'є, потім підходить до Гані.

Душа. А чого це Семена до баришні покликали, Ганю?

Ганя. А я знаю?

Душа. От стерво! Стоїть з нею і сміється. Недурно учора хвалився мені, що баришня за ним пропадає. Ще й баришню з розуму зведе. Бідна Фенька носиться тепер з дитиною.

Ганя. Яка Фенька?

Душа. А він тобі хіба не казав?

Ганя. Та, що ти мені позавчора казала?

Душа. Е! То друга. У нього-ж їх було, як зор на небі. Щоб я спухла, як гора! Він нашим братом грається, як кіт мишами. Не одній розчесав косу до вінця. Думаєш, він мені не присягався, що любить?

Ганя (здивовано). Тобі? А він мені казав, що з тобою ніколи ніякого кохання в нього не було.

Душа. Ой, господи! А хто-ж клявся, що не покине, що й те й се. А хто-ж мене у босячки завів, як не він? Га? Та це розпутник на весь світ! Ти йому віриш? А щоб йому бог так вірив, як він хоч одно слово правди тобі каже! О... Вже йде сюди... Одну покинув, до другої йде. Іди, серце, йди... Тут є такі, що вірять тобі? Є ще такі... Ну, наскочиш ти. (З ненавистю.) Ой, наскочиш ти, Семеночку, будеш ти знать!

Ганя. Ой, як-же ти його не любиш.

Душа. Я-б його, падлюку, посікла на дрібні шматочки і кожний шматочок на голку насадила!

Ганя. А не любиш часом?

Душа (чудно придивившись на неї). Люби вже ти його! (Швидко йде на своє місце.)

Виходить Семен.

Ганя в'яже.

Семен (сміючись). Ну, й кумедія! Прямо, чудачка і більше нічево. У кучеря вже кличеть.

Ганя не підводиться.

Семен пильно дивиться на неї, потім підходить, бере за плече й повертає до себе.

Ганя. Одчепись! (Не піднімає голови.)

Семен. Не, стой. Смотри сюди.. Ну? (Піднімає.)

Ганя. Ну, та що з того?

Семен. Ха-ха-ха!

Ганя. Ая! Як весело.

Семен. Ах, ти пташка моя маленька. Знов ревнує! Дитинко моя, да ти знаєш, що я казав їй? Га?.. (Ганя мовчить.) Я от що їй сказав: „Знаєте що, баришня: якби у вас було на руках ще по десять колець, якби ви були ще в двадцять раз кращі, то я-б все одно не поспотрїв-би на вас і не проміняв на мою дитинку, на оту, що оттам в'яже чорними руками“. Понімаєш?

Ганя. Так я й повірила!

Семен (напів жартливо, напів серйозно). Шо-о?!.. Ти не віриш? Е, Ганюсько, так неможна! Слиш? Ти оп'ять?

Ганя. А! Знаємо! Так само ти й Душі говорив. І Феньку з розуму звів і дитину покинув.

Семен. Феньку?.. (Непорозуміло дивиться.)

Ганя. А що, може, скажеш, не було такої?

Семен. Була.

Ганя. Ага!

Семен. Стой. Тут тільки-що Душа знов говорила?

Ганя. Говорила.

Семен. Про це?

Ганя. Про це.

Семен. Ах, ти-ж твар! Ну, стой, ето последній раз ти міне говориш. Стой, стой! .

Ганя. Ага!.. А до мене ся чіпляєш, що пан лізе.

Семен. Не, стой. Правда,—Фенька була, верно. І дитина була, померла. Верно. Всьо верно. Були й другі. Всьо верно. А хіба я ховав? Га? Хіба я говорив, що не було? Ну? Було. Все було. Много було, всякі були, а з тобою вистривсь,—довольно, нема ні одної. То разом по п'ять було, а то всех долой. Ето що значить? Ну?

Ганя. Ая! Так само ти й Душі говорив, що ні одної.

Семен. Яка Душа?! Та з етою стервою у мене ніколи нічого не було! Вона давно в'язне до мене ще до тебе, та я нікогда не хотев її. А вона й лютує.

Ганя. А баришня теж сама в'язне?

Семен. Понятно. Разі я її чіпав? Ну, шо їй нада од міне? „Не пойду“—кажу. „Пойдьош“—говорить. І сміється. Смієсь думаю. Міне шо? Хай дума, шо пойду, аби я своє знав. А я знаю тільки одно своє. Слиш, ти? Одно тільки я знаю. І ти врьош, віриш мені, віриш, шо ні на кого не проміню. А мучиш тільки. .

Ганя. А почому я то знаю? Пхе!

Семен (строго). Ганю!.. Не нада так. Знаєш,—і чого-ж ще? Знаєш, шо проміняй я тобі на неї, значить, жисть свою будучу міняю. Оп'ять за старое значить. Нет. Не для того я тобі вистрєтїв, а ти міне. Ну, брось. Повернись сюди. Глянь в очі міне. Ну? Ей... Ну?

Ганя (дивиться, одвертається, знов дивиться). Ай! Ну тебе... Аж у серці холоне... (Поводить плечем.) Очима ти вмієш красно вмовляти...

Семен (жагуче). Душа очима говорить, Ганю, душа, помінаєш?.. А твоя душа в твоїх очах. От і вистрічаються. Верно!

Ганя (трошки злякано, неймовірно). Нуда!

Семен (серйозно, глибоко-переконано). Верно. Од того й холодно в серці. То душі цілуються в то самое врем'я.

Ганя (з легким ляком). От того то я й гублю розум всякий раз, як ти так дивишся... (З щирою розпукою.) Ой, зачарували мене твої очі! Бідна-ж головонька моя тепер!

Семен (регоче). Ха-ха-ха!

Ганя. А так,—тобі смішно...

Семен. Та смійся й ти, чого смотриш, і мене-ж

очарували твої очі. Ах, ти рибко моя!.. Дитинко ти моя!.. Ех!.. Жаль що ті морди дивляться, я-б тобі показав!

Ганя (проти волі сміється). Щож-би ти показав?

Семен. Побачила-б...

Ганя (не зводячи очей, поводить плечима зідхає). Ой, хоч не дивись на мене так... Не силюнька моя... І нащо я стрічала тебе!.. Доленько моя!

Семен. Та шо ти, бог з тобою! Чого жалієш? Все одно не сьогодні, так завтра-б стрілись. Поэтому, Ганю, так судилось. Ти для мене, а я для тебе. Тут вже нічого не поробиш. І хай сібе всякі Душі стараються розрізнить нас, нічого не може, проти судьби не пойдьош... Верно. І не боюсь я тепер нічого. Не бойсь і ти, Ганю... Нікаких Душ, нікаких. Стой! А прикажчик сьогодні не говорив уже нічого?

Ганя. Ні, нічого.

Семен. Підожди, він ще в економки буде кликати. Ха-ха-ха!.. От старий пьос!.. А молодчина, смак має, знав кого вибрати... Ох, та й наскочить він на мене кадась!.. А шо говорив прикажчик? Чого ти сміялась?

Ганя. А ти вже й бачив?

Семен. Я все бачу, шо коло тібе делается.

Ганя. Нічого... Так щось... (Озирається.) О! Вже здається полуднувать ідуть.

По степу вже давненько чути було крики й перестали дирчати жатки. Чути гуртову пісню.

Голос пригінчого. Кидай!.. Полуднувать!.. Полуднувать!

Семен. Полуднувать, так полуднувать!

Голос пригінчого. До табору! До табору!

Ганя (витираючи лице від порошу хусткою). Слухай-но. А що-ж тобі сказала панночка, як ти... як ти їй те сказав?

Семен. Шо? Та шо-ж вона може сказати? Зчер-
воніла немножко, закусила губу та й усе. Ну, шо-ж
їй! Насильно-ж не потягне.

Ганя. І ти їй так і сказав? Правда?

Семен. Ех, Ганю!... Та не можна-ж так! Оп'ять
ти сумліваєшся. Нада вірить так, як я вірю
тібе... Пущай говорять мені на тебе, шо хочуть,
пущай сміються, міне плювають. Понімаєш? Ти ска-
зала „не“, значить „не“. Он та сама Душа разі
міне не говорить, шо ти сміялась до барина, шо
ти будьто вже соглашаєшся йти до нього... Разі-ж
я вірю? Або хоч раз сам говорив тібе про то? Та
хай вони тут землю їдять, не повірю я. Ех, Ганю,
Ганю!.. Ну, нічого... Молода ти ще, а горем по-
шарпана, ну й той... Ну, всьо пройдьоть... Слиш,
плюнь! Вірю і кончено.

Спів наближається.

Семен. Шо задумалась? Ненада. Ходім.

Ганя хоче щось сказати йому, часто поглядає, вагається.

Семен. Шо таке?.. Ну?

Вибігають Тетяна і Ганна.

Тетяна. Ой, а ці й полуднують не хочуть.
А Душа аж піниться та жде... Цілуйтесь уже та
йдіть полуднують...

П'є воду.

Ганя (перестає вагатись). Нічого... То я так. Хо-
дім уже... (Поправляє спідницю.)

Ганна (управо, до співу.) А ну, поспішайте.
А диви, розвели пісень... (Прислухається.) Еге! Вони
нашої співають.

Тетяна, напившись, прислухається й раптом починає й собі
співати.

Семен. А Теклюні там дадуть їсти?

Ганя. Тато-ж там...

Виходить гурт робітників співаючи.

Тимошка (злякано підбігає до Ганни, яка п'є воду).
А, чуєш, чуєш!.. Що ти робиш?! Годі!

Ганна (злякавшись). Що?

Тимошка. Заллешся, моя ясочко! Ач, пів баньки висушила.

Ганна. А, одчепись!

Семен і Ганя ідуть вперед.

Пісня змовкає, в гурті прокочується сміх. Ганя швидко озирється. На неї дивляться, сміючись. Семен щось говорить до Гані, не озираючись.

Тимошка (підморгує на Семена й Ганю й починає, гурт підхоплює:)

Ой, вербо, ти, вербо кучерявая,
Коли ти зійшла, коли виросла?
Я у зиму зійшла, влітку виросла,
По зорях цвіла, впівдень вистигла.
Я по зорях цвіла. красувалася—
Дівка милого дожидалася.

Співаючи, помалу зникають уліво

Голос пригінчого. Ану-ану! Швидше,
швидше! Поспішайте, поспішайте.

ЗАВІСА.

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Степ. Вечір. Робітницький табір. Справа курінь табороного. В глибині сцени зліва велика кабіця, на ній величезні два казани, в яких вариться робітникам їжа. Коло кабіці дрова, розжидана солома й віз з великою бочкою води. Навкруги рівне поле, далеко темніють копи рядками.

Вечеря вже зварена, але вогонь ще не погас. Коло казана стоїть дядюшка Палькарась з великим ополоником в руці й роздає вечерю робітникам, які підбігають до нього з ночовками.

Наліво чути сміх, крики, біготню, часом вирветься шматочок пісні. Видно навіть одну групу, яка сидить круг ночовок і їсть з неї. За нею спини інших. Почувається там великий гурт людей. Круг д. Палькарася товпляться.

Голоси. — Дядюшка мені! Дядюшка!

— Мені, мені!

— Ану, тобі! Підождеш. Я ранше прийшла.

Д. Палькарась. Поспієте, господа, поспієте. Ніч велика. (Насипає.)

Голоси: — Еге, велика! А спать коли?

— А танцювать?

— Дядюшка кухар! Сипте швидше!

— Ой, боже наш, як помалу!

Д. Палькарась. Швидко, моя сороко, тільки дурні з гори бігають.

Тетяна. Ой, дядюшка Карась, сипте вже мені, бо зараз музики прийдуть...

Д. Палькарась (ніби злякавшись). Ой? Музики? (Ніби хапається.) Одійдіть усі, я Тетяні насиплю, бо музики січас прийдуть. Розступіться швиденько! Давай що там! Давай!

Сміх в юрбі.

Тетяна. Еге, вам смішки. (Сама сміється.) Ну, глядіть, як не натанцююсь, буду з вами завтра танцювать.

Д. Палькарась. То я й сьогодні можу. Ну, буде з тебе. Буде, буде, не об'їдайся. Одходь.

Голос зліва (дуже голосно): Ачхі-і!

Тетяна (швидко обернувшись туди). Шпичка в ніс та пара коліс, ще й півосі, щоб свербіло у но-о-сі!

Голоси: — Ха-ха-ха! От так прочитала!

— Так йому! Хай на нас не чхає.
Свою має.

Підбігає Ганя з посудом.

Тетяна (якій насипає д. Палькарась). О! А що це сталося? А де-ж Семен? Пані сама прийшла по вечерю?

Ганя. Дядюшка, насипте мені.

Тетяна. Ага! Тікайте усі, дядюшка буде нашій босячці сипать.

Сміх.

Ганя. Чого ти до мене ся в'яжеш? Або я тебе чіпаю?

Тетяна (сміючись з її вимови.) Або я тебе чіпаю? Я ся не в'язну.

Д. Палькарась. Ей, дівчата, хіба можна свариться. Свій свого піддержувать должен... (До Гані.) Підождеш трошки... Січас і тобі насиплю.

Тетяна. Яка вона „своя“? Он Душа, отто їй своя...

З юрби співають:

Розлука, ти, разлука—
Трісь!

Ганя круто повертається й біжить назад.

За нею сміх і голоси:

— Та куди-ж ти? Стій! А вечерею?

— А держи, держи! Ха-ха-ха!

— Побігла жаліться. Держись тепер.

Тетяна (з вечерею іде вліво). Піду проситься, щоб не били! Як уб'ють, правте панахиду по мені. (Раптом до всіх иншим тоном:) Та глядіть: як прийдуть музики, так зараз-же, щоб не догадалась. Чуєте.

Голоси. Ого! Не бійсь... Знаємо... Ха-ха-ха!

Д. Палькарась. Е, напрасно обижаєте дівку. Дівка хороша...

Голоси: — Та хто-ж її обижає?

— А хай знає, з ким в'яжеться!

— Отто подумаеш.

Деякі з таємним сміхом шепочуть. Одходять з вечерею поспішно. Виходять Довбань і пригінчий, ідуть до куріня.

Довбань. Поставиш його завтра на Зелений Лощині. Чуеш? А її за Кривою Могилою.

Пригінчий (хмуро). Це знов буде баталія з ним?

Довбань. Нічого... А може й не буде зовсім. На всякий случай. Тут єсть одна штучка... Може, вона сьогодні вже за економку буде...

Пригінчий (дуже здивований). Хто!? Ота польщачка?

Довбань. Тш!.. Вона... Шишкою буде... Так ти з нею не дуже... З ним нічого... А з нею не круто...

Пригінчий. Хм!.. Отто... А я раз трохи не вдарив... От бог сохранив якось!

Довбань. Так гляди... Я ще тут побуду зараз... (Іде назад.)

Пригінчий вражено стоїть, чухається, хмикає й нарешті лізе в курінь, потім зараз-же вилазить і йде собі теж уліво.

Коло д. Палькарася народу меншає. Прибігають далі по-одному.

Д. Палькарась починає їсти прямо з казана.

Виходить дядько Самійло.

Д. Самійло. А насипте мені кулешику. Ой, боже милостивий... Кулешик добренький. Ая... Прибігла моя дівчина та й назад побігла. Ая. Прибігла та й плаче... „Сміються з мене“—каже. А чому-би не сміятись? Ну? Або не мають рації? То таки є рація сміятися... Ая... Ей, бідачисько моє, якби ти була розумна, то ніякий біс не роззявив-би рота. Ая!...

Д. Палькарась. А ви — батько чи не?

Д. Самійло. Я?

Д. Палькарась. Еге.

Д. Самійло (не розуміючи). Чи я батько, кажете?

Д. Палькарась. Нуда.

Д. Самійло. Ну, батько... Най, скажемо, батько.

Д. Палькарась. А добра своїй дитині хочете?

Д. Самійло. Добра? А чому-би я не хотів добра своїй дитині? Ну, скажемо, хочу.

Д. Палькарась. Ну, то держіть свою дитину в руках. Чули?

Д. Самійло. Чи чув я? Ая. Чому-би не чути, адже вуха маю. Вуха маю, хе-хе-хе, та чим держати не маю... Не слуха мене. Батька рідного не слуха, або батько злого буде вчить. Ая. Оттакий світ настав!

Д. Палькарась. Е, світ... Світ, як світ, а батько батьком должен быть. От... Ну, який, скажемо по совісті, муж з нашого Семена вашій Гані? Га? Він-же її кине. Ей, кине, як пить дать. Не такий це чоловік. За плугом, думаєте, буде ходить? А чи сокіл водив коли курчат? Га? Водив?

Д. Самійло. А де-ж водити?.. Не водив і водить не буде.

Д. Палькарась. Оттож-то бо й є.

Д. Самійло (задумливо). Ая... Не водив...

З'являється Довбань. Помітивши д. Самійла підходить до нього.

Довбань. О! А я вас саме шукаю. Слово-два сказати треба.

Д. Самійло (хапливо, угодливо). А хоч-би й де-сять, то що? Хороше слово всю ніч слухать можна... Ая... Хороше слово... Говоріть, а я вже слухаю.

Довбань. Ходіть сюди. (Одводить до куріня). От що, діду, слухайте мене добре.

Д. Саміло (жадно). Ая, ая... Слухаю, серце, слухаю.

Довбань. От яке діло... Казав барин, що вас рошитать прийдеться...

Д. Самійло (вражено). А де?! А за віщо?!

Довбань. Робота з вас мала. Та й дівчина хліб дурно їсть.

Д. Самійло (прибито). Ой, Господи наш!.. Та хай бог боронить... Але, чоловіче любий, то я-ж вам скажу...

Довбань. Пождіть, діду, а слухайте далі.

Д. Самійло. Ой, слухаю далі, ой, слухаю...

Довбань. Це як з одного боку зайти, а як з другого, то от вам ще й таке: хоче барин вашу Ганю у комнати взять сьогодні за економку. Чуєте: за економку, я вже вам прямо скажу. Не в горнишні, а за економку. Понімаєте?—бо спонравилась вона йому і грамотна.

Д. Самійло (розтерлявшись). Ой, вона грамотна, грамотна. Там така у мене... Її вчила наша матушка, хресна матуньо ніби... Ая, грамотна, сильно грамотна. Хвамилию чи свою, чи чію так і пише, так і пише. Ая...

Довбань. Ну, так отже... А Ганя ваша з дурного розуму впирається...

Д. Самійло (угодливо). Ой дурний розум, дурний... (Видно, що думки в ньому крутяться.) Так сьогодні?

Довбань. Сьогодні, сьогодні... Уговорить її треба. Ви подумайте-ж, це не шутка—в економках, діду. І вас січас з табору до двору візьмуть, і дівчинка ваша... Вона дурна впирається, бо ще не знає лиха.

Д. Самійло. Ая, ая... Не знає, ой, не знає...

Довбань. Ну, так як ви? Вона ще й вас... вона, може, жде, щоб ви щось сказали...

Д. Самійло. Так, так, так... Може й жде... Ая, ая... А як ні, так рощот?

Довбань. Рощот. Так барин і сказав... Забирайте пашпорти та й з богом...

Д. Самійло. Ая, ая... З богом... Хе-хе-хе... Авже-ж з богом. А чому ні? Хіба ми без бога живем? Так, так, так...

Довбань. Ну, діду, рішайте та говоріть з дочкою...

Д. Самійло. Га? (Ніби не розуміє.)

Довбань. Рішайте, кажу.

Д. Самійло. Рішать? Так ніби тее... Ая... Та це сам пан казали? Сам пан?

Довбань. Ей, діду. Чи я-ж би сам видумав таке?

Д. Самійло. Так, так, так... То я ніби... той... Знаєте. Тут такі діла, боже мій... Ой, діла... Молода вона в мене, молодесенька... Мати її померла, ще й року немає... Вона-ж її так гляділа, як ока свого...

Довбань. Та ви, діду, кажіть, що-ж ви крутите..

Д. Самійло. Боже борони, боже борони! А най тим крутить, що в болотах ходить... А чого-би я мав крутити? Ой, не крутити вже нам, не крутити...

Довбань. Тю, хай вам... Та що ви, на смерть оддаєте? От-же мазепня дурна, хай ви покажитесь!

Ти йому добро, а він тобі он. Та розшолопайте ви головою своєю, що я кажу вам: я її свиней пасти кличу? Кажіть!

Д. Самійло. Боже борони.

Довб. Я її в помийниці кличу?

Д. Самійло. Хе-хе-хе!

Довбань. Я її в тюрму забираю? Чи, може, в босячки кличу? Га? Ну, кажіть мені раз!

Д. Самійло (одмахуючись руками). Та де! Та де! Але-ж бо скажете... А, борони боже!.. Та снасибі вам... Та хай вам бог пошле з високого неба усього красного... Чи я-ж не бачу? Оттаке скажуть... Ну, а плата, платонька-ж яка буде од пана? Га!

Довбань. Двадцять рублів на місяць на панський одержі й на його харчах... Що? Погано?

Д. Самійло (роздумливо). Ая, ая... Двадцять рублів... І одежа.. Сам пан казали?

Довбань. Та вже-ж не я...

Д. Самійло. Ая, ая... Дурна буде, як не схоче, дурна... Ну а мені... А я-ж на яку роботу? Га?

Довбань. Ви? Ну, хоч за прикажчика чи прогінчого... Там уже видно буде...

Д. Самійло. Ага. Ну то треба їй за розум взятись, треба.

Довбань. Вона там возиться з тим босяком... Це-ж стид один... Доброго батька дочка з якимсь злодієм, волоцюгою злигалася.

Д. Самійло (живо). Отже скажіть, отже скажіть!

Довбань. Та вона сорому й до віку не обереться, як піде за нього. Та чи й піде? Одуристь та й потягнеться далі.

Д. Самійло. Ой, одуристь, одуристь! І я кажу, що одуристь... Не слуха-ж, не слуха батька. Ой, світ настав! Так двадцять рублів? І одежа?

Довбань. Атож. Та йдїть зараз, казав пан, щоб сьогодні-ж і одвіт був. А ні—так рошот...

Д. Самійло (поспішно). Іду, іду... Ви тут будете?

Довбань. Я піду трохи по табору. Треба там ще де-що...

Д. Самійло. Ага! То я зараз, зараз.

Біжить уліво, за ним помалу йде Довбань.

Назустріч йому виходять Чиркун і Душа, підходять, п'ють воду. До д. Палькарася:

Чиркун (понуро). Варите? (Курить.)

Д. Палькарась. Ба ні, вже їм. Наварив та й їм. Ну, як діла? Як на жатці сидиться? Хе-хе-хе!

Чиркун (злісно). Діла такі, що пора кончать нам тут! От який діла!

Д. Палькарась (з цікавістю). Ага... Кончать—так кончать... Тільки як-же кончать!

Чиркун. Думать нада.

Душа (горяче, злісно). Ти все думать, ти все думать! Ти вже надумав. До якої пори думать? Що ти надумаєш?

Д. Палькарась (озирається). Тш... Говоріть тихше...

Душа (тихше). До якої пори сидить тут? Шо я все літо буду тут на цьому проклятому полі? Та хай воно завалиться разом з цією мазепньою. Я для того пошла, щоб на сонці пектись, та насмішки вислухувать? „Думать нада“!

Чиркун (до Палькарася). Нада думать шось. Ето ерунда.

Д. Палькарась (зідхнувши). Нічого не придумаєш,—жениться.

Душа. Чорта з два! В Сибір поїду, а не жениться.

Д. Палькарась. Е?... Оце так...

Душа. А так! Я йому покажу, як задаваться... Скажіть, уже й не дивиться на нас. Уже по-їхньому

й ходить, і говорить, обнімається зо всіма, співає... Ха-ха-ха!.. Підожди ще, рано трошки учесні лізти... Не-є... (Нагинається до д. Палькарася). Убить ту ссуку, от і кончено!

Д. Палькарась. Тю, дівко! Здуріла?! Але-ж і ти...

Душа. А шо? А шо, говоріть!

Д. Палькарась. Шо? Плюнуть... Постой-же... Ну, чого ти гарячишся? Ну, а якби він умер? Ну, от допустим на какойсь примір, шо він помер, нема вже його... Ну?

Душа. Е, помер... То друге діло...

Д. Палькарась. Чого друге? От ти собі так представ у серці, шо він помер, шо нема його. І зразу спокійно. А то... вбивать... Шо ти, дівко, одумайся. От кров тобі як у серці скипілася. Це-ж не шуточка...

Чиркун. А! То пусте. Нічого то не допоможе. Уб'єш, а он в монастир пойдьоть.

Д. Палькарась. А пойдьоть. То з таких.

Душа. Чорта з два!

Чиркун. А! Понімаєш ти!

Душа. Ну, ти понімаєш.

Д. Палькарась. А я так думаю... От ви послухайте мене... Хай він собі робить, как хоче... Нашо чоловіку мішать? Видерже, хай видержує. Я так думаю, шо не видержить он і сам... Кине. Ну, а видержить, пушай живе. Силою нічого не візмеш...

Душа. Оце так! А ми-ж для чого сюди йшли?!

Д. Палькарась. А тобі не все одно, де бути, чи на базарі під лавками чи в полі під зорями? Хе-хе-хе! Скрізь добре, як у серці добре.

Душа. А ви з своїм серцем...

Чиркун. Підожди... Тут нада так зделать... Нада в тюрму його одправить...

Д. Палькарась. О? } Разом.
Душа. Як?

Чиркун. Оттак: нада шось украсти. й подкинуть йому. Найдуть і одправлять. Ми за ним. І готово. Она за ним не пойдьоть уже. Їй і тепер достається, а тада вже й подавно. А он посидить і вийдеть. Другого способу нету.

Д. Палькарась. Хм!.. Це хитро..

Душа. Можна й так.. (Запалюючись.) Можна у прикажчика часи.. Он повсігда коло дівчат крутиться... До мене підлазив... Ого!.. Правда... Тут ми його й накриєм...

Чиркун. Ну, Палькарась, как?

Д. Палькарась. Та... нічого... Харашо... Тільки... Лучче, коли-б он сам вернувся. Догадається, шо ми, обозлиться, хуже може вийти.

Душа. Хай злиться, поздно буде, аби од тої одірвать.

Д. Палькарась. Е, дівко, ти все думаеш, шо там „та“, там, дівко, трошки глибше бери... Знаю я. Там—думи... (Зідхнувши.) Е, думи, думи... Не всякий може їм лад дать...

Чиркун (спалахнувши ненавистю). А, думи!.. Ну, шо думи?!.. „Думи“... С-сволоч сама последня той, хто дає думам власть над собою... „Думи“...

Д. Палькарась тихенько сміється.

Чиркун (грубо). Ну, чого ви?

Д. Палькарась. Так... Шось ти дуже не любиш їх. Хе-хе-хе...

Чиркун А!

Хутко з'являється Ганя, за нею д. Самійло.

Ганя (йде до діжки з водою, витягає чоп, підставляє кухоль, наливає. До д. Самійла роздратовано). Але я сказала, тату, же ніц з того не буде!

Д. Самійло. А я що кажу? А я хіба щось кажу?

Ганя. Не буде, не буде й не буде!

Д. Самійло. Ба буде... Хе-хе-хе!

Ганя. Ей?

Д. Самійло. Буде... Я візьму торбу, ти візьмеш торбу, у торбу Теклю та підемо під вікна... Хе-хе-хе... От і буде... Ая.

Ганя. Най так...

Д. Самійло. От розумна дитина, розумна.. А я мислив, же ти не послухаєш тата... (До Чиркуна і Палькарася, які слухають їх.) Слухняна доня в мене, хе-хе-хе!

Ганя. Ая, от найшли кому пожаліться!..

Душа (з викликом). А шо-ж ми вже такі последні, шо до нас і слова сказать ніззя?

Ганя. Най до тебе шум говорить. Босячка!

Душа (аж задихнувшись). Ах!.. Ах, ти-ж щеня подільське! Ах, ти-ж сука сибірська... Та ти хто сама? Босячка сама будеш, зараза ти! Біжи, он Семен тебе жде...

Ганя. А на тебе плює!

Душа (кидаючись до неї). Шо-о?.. Хто плює?! Хто плює?!

Чиркун (підбігає, хватає її за руку, одтягає убік). Перестань! Довольно! Ідьом!

Д. Самійло (заступаючи їй дорогу, злякано). А ну-ну... А боже наш... А дивіться, люди добрі...

Збігаються робітники на крик.

Тимошка (кричить назад). Сюди, Петре, босяки б'ються... Ха-ха-ха!.. так її! А за коси...

Сміх.

Голоси:—Бий її! Тю-у!

—А хто кого?

—За віщо?

Душа. Пусту, я їй щелепи розірву. Я їй покажу. Чесна? Знаємо ми таких чесних!

Чиркун (сильно, злісно тягне її наліво). Бр-р-р-р, говорю! Сliš? Ідьом. (Ідуть обоє.)

Голоси:—Та пусти, хай поб'ються...

—Не поддайсь, Душо!

—Виривайсь.

Д. Самійло одводить Ганю до куріня. Вона сідає біля нього закривши лице руками, плаче. Д. Самійло розтеряно тупчиться коло неї.

Д. Самійло (бурмочачи). Але й скажена дівка. Най бог боронить. Аді... Ти скажи-ж таке... Хм...

Вліво чується звук скрипки, що настроюється.

Голоси:—Музики! Музики прийшли!

—Ой, швидше.

—Го-о! Тю-у!

Всі прожогом біжать уліво. Звідти чується крики, сміх, звуки бубна.

Д. Палькарась (підходить до них). О-хо-хо-ох! А ночі короткі тепер... Чи спав, чи не спав, а вже вставай... Плаче? (Хитає на Ганю.)

Д. Самійло. Обижають... А завіщо спитати?

Д. Палькарась. Чужі люди, чоловіче... Чужі люди... Чужий чужого постійно обижає... Не плач, дівчино, буде ще од чого плакати, це ще не біда. Іди та танцюй, поки кості молоді... Ач, як награвать. Це вже до світу гратимуть. А спать коли? Ех, що то молоді літа. Усю ніч тобі співатиме, а цілий день робитиме і свіже, а старе чи ступило, чи не ступило, а кості вже болять.

Д. Самійло. Ая... Старість... Годі, доню... Най уже так, я вже й не казатиму нічого... Ей, біда-біда жить на світі!

Д. Палькарась. З Поділля сами?

Д. Самійло. З Поділля, з Поділля... Гайсинського в'їзду...

Д. Палькарась. З ваших країв мало сюди ходять

Д. Самійло. Погоріли ми... Вигоріло все до щенту. Ая. Так, як змело...

Д. Палькарась. Горять люди... Горять тепер... (Прислухається уліво, дивується). О! Сюди йдуть...
Іде помалу.

Виходить процесія. Попереду всіх Тетяна в вінку з соломи, на плечах якась рядюжка. Поруч Тимошка в піджаку на опашку, босий, шапка на-бакір. За ними дружки, з перев'язаними хустками руками, з гіллям, на якому націплено ганчірки. Тут-же й дружки. За ними музики. Позад усіх юрба робітників. У всіх на лицах здержаний сміх, балакають тихо, прискаючи, поглядають на Ганю.

Тимошка (уклоняючись Палькарасеві до землі). Просимо, дядушка Карась, на весілля до нас.

Д. Палькарась (добродушно). А? Та це весілля справляєте!

В юрбі сміх.

Тимошка (строго назад). А ну, ви! (До Палькарася.) Да, да... Пожалуста, зделайте милость. От моя мо-лода, а я молодий. Ми—не простого звання, з ми-колаєвських босяків... Гей, трасіться, рубці, диві-теся, молодці, хоч сорочки не маю, женитися думаю.

З юрби: Де-ж ви вінчалися. Тут-же й попа немає?

Тимошка. Дурний мазепа! Ето у вас із попом вінчаються, у нас на смітнику вінчаються. Ти ду-маєш как?

Ганя окам'яніло дивиться.

Д. Палькарась. Ех, хлопче, гляди, смійсь та помалу, щоб часом не повінчався справді десь... на смітнику.

Тимошка. Та ми-ж уже повінчалися! (До Тетяни.) Ганю! Чи то-пак, Тетяно, проси дядюшку на ве-сілля.

Тетяна (кланяється). Прошу вашої милости... (Приськає сміхом.)

Д. Самійло (непокійно тупчиться коло Гані.) Хо-
дім звідси, доню... Ходім дитино...

Ганя. Ні, нехай. Чекайте.

Тимошка (назад). Дружки, дівчата! Весільної!
От які... Сами нічого не знають. Усе приказуй їм.
У мужиків сами знають.

Дівчата, сміючись і прискаючись, зараз-же співають:

Ой, попе, попе Гордію,
Не дзвони рано в неділю,
А задзвони раненько в суботу
Перебий дівочкам роботу.
Ой, попе, попе, батьку наш,
Одчини церковцю за-для нас,
Звінчай Ганюсю в добрий час...

Тимошка й Тетяна важно, помалу ходять по сцені кружка, проходячи близько коло Гані. За ними дружки й музики. Юрба стоїть на місці, гуде розмовами і сміхом, поглядаючи на Ганю.

Тимошка (зупиняючись.) Ну, годі! Тепер уже весілля танцювать... Музики! Польки! Та ловкої, щоб уся босяцька команда аж упарилась. Що все мужикам та мужикам. А нам?!

Музики грають польки. Всі починають танцювать напів серйозно, напів жартливо, Тимошка й Тетяна виробляють кумедні вихилися, викрикуючи: „Це в нас так у Миколаєві танцюють“.

Д. Самійло декільки раз нахиляється до Гані й щось говорить—умовляє, але та кам'яно сидить, навіть не відповідає нічого.

Тимошка. Стой, стой! Годі! Годі цеї... Треба все по-закону делать... Розійдись... Дружки сюди. Ставай тут... Дружки—тут. Музика. Кружка. всі.. Молода моя, ставайте тут. (Ставить проти себе.) Не понімають нашого миколаєвського закону... Наче прості мужики. Тьху, народ...

Крики: Та що буде? Для чого?

Тимошка. Не розговарюй, как не понімаєш: „Кицю“ будем справлять. Ето сама наша весільна, Миколаєвська!

Сміх і крики: Кицю, кицю... Хлопці, кицю...

Тимошка. Ну, за мною... А ви, молода моя, тоже спольняйте закон, де нада.

Тетяна. Зделайте милость. (Уклоняється й регоче.)

Тимошка. Ну!

Співає, за ним весь гурт робить тільки „А! А! А!“ на різні тони. Музики беруть одривисті ноти, одна скрипка тягне за Тимошкою. Він співає й танцює разом з Тетяною:

Ішла киця по водицю

Та й упала у криницю

Гурт і музика: А! А! А!

Прийшов котик рятувати

Став Ганюсю цілувати.

Темп прискорюється. Ухкають і ахкають все з більшим жаром і завзяттям.

Тетяна (підхоплює):

Ой, ти котик, а я киця

Нам любитися годиться.

Ой, ти Семен, а я Ганя,

Нас на смітті повінчали.

Тимошка:

Ой, не люблю я ту Душку,

Бо у неї ніс із грушу

Ой, ти киця, а я кіт,

В мене серденько болить.

Д. Самійло схоплюється і швидко, з рішучою погрозою йде крізь танцюючих уліво.

Тимошка. А ви куди, дядю? Хотите потанцювать у нас? Зделайте милость! Музики, грай козака, дядько танцювать будуть.

Д. Самійло (захльобуючись). Ти... лайдаче... ти... Ти лучче пусти мене... Я тобі... Ти в мене потанцюеш!

Тимошка. Ха-ха-ха! (Обнімає його.) Козака! Швидше!

Настрій юрби підвишується. Крики:

— Козака! Грай! Тю-у!.. Козака! Держи його, хай танцює! Бери й ту, чого сидить!

Музики грають козака..

Тимошка з д. Самійлом починає танцювати. Той пручається. Ганя помалу підводиться, підходить до д. Самійла й бере за руку.

Тимошка. Куди? Хай танцює!

Ганя (тихо). Пусти.

Музики стають. Всі змовкають і з цікавістю слухають.

Ганя (рівно й тихо). Ідіть, тату...

Д. Самійло (задишаючись). А ну чекай-но, чекай-но мені тепер... Але... но чекай... (Швидко, розлютовано біжить уліво.)

Ганя. Грайте далі... (Іде й сідає на старе місце.)

Крики: Грай! Чого там?

Тетяна (зриває радіожку). Ходім! Не хочу більше. (Швидко йде наліво.)

Тимошка (за нею здивовано). Тю, Тетяно! Та стій! А куди?.. Тю!.. (Зникає з нею.)

Голоси: Що таке? А чого вона?

Всі непорозуміло сунуть за ними.

Д. Палькарась спокійно їсть з казана.

Ганя якийсь мент сидить непорушно, потім раптом припадає до землі й гірко ридає.

Д. Палькарась (поспішно підходить до неї). Ну, годі, годі, дівчино... Плюнь!.. Дураки!.. А каналлі-ж які, а каналлі!..

Ганя (крізь ридання). За віщо?.. Що я... зробила... їм?

Д. Палькарась. Плюнь на них... Хай собі...

Ганя. Я-ж... їм... ніколи... й слова... поганого не сказала... Їй богу!.. За що-ж?

Д. Палькарась. Дурні... Сердяться, що...

Голос Довбаня (зліва). Я вам покажу!.. Ви мені... (Хтось щось відповідає.) А як-же!.. Сукини сини! (Виходить і швидко йде до Гані.)

Та перестає плакати й сидить непорушно. Д. Палькарась одходить до кабиці.

Довбань. От сукини сини!.. (Тихше до неї.) От бачиш, як тут добре... А все за твого того злодія. Вони тобі ще й не те зроблять. Я вже, як вони йшли сюди, думав, що щось проти тебе затівають та загаявсь з тим Андроном... Ей, Ганю, говорю, ідемо. Чого ти ждеш? Щоб ще сміялись? Чи ти може хочеш, щоб заразив тебе хворобою поганою? От я тільки що чув, що...

Ганя (живо обертаючись до нього). Хворобою?

Довбань. А що ти думаєш? Хіба в нього є совість? Чи йому є закон, чи бог? Жулик одно слово!

Ганя (тихо, але твердо). Ні, у нього хвороби немає. Він мені сказав-би.

Довбань. Ха-ха-ха? Отак і скаже. Такий як-раз...

Ганя (так-же). А такий.

Довбань. Так йому віриш?

Ганя мовчить.

Довбань. Слухай, знаєш що? Вставай і ходім зараз. Бо тобі й проходу тут не буде. Покинь ти свого босяка, а зглянься на себе та на батька свого? Що-ж ти думаєш собі? Чи є в тебе в серці совість. Бога-ж побійся, дівко!

Ганя (раптом встає, спокійно, мертво). Ну, ходімте.

Довбань (не довіряючи). У двір?.. У комнати?

Ганя.. Ая.

Довбань (здивовано поглядаючи на неї). Ходім, ходім... Чудна ти дівчина... Якби тільки не зустрілась... з твоїм Семеном... Ех, не так-би...

Ганя (як упечена). Ні-ні, нетреба стрічатись.

Входить швидко Семен, веселий, бадьорий. В чоботях, підперезаний поясом, в брилі.

Довбань. Ну, от на тобі. (До Гані.) Ходім швидше.

Ганя (потеряно.) Ні, тепер уже... Ідіть сами... Я прийду...

Довбань. Прийдеш?

Ганя. Прийду.

Семен (в цей час голосно, весело говорить до Довбаня). Єсть... Казав, завтра буде безпременно.

Довбань не відповідає йому.

Семен з підозрінням дивиться на них, підходить.

Довбань. Єсть, кажеш? Добре, добре... А кінь?

Семен (поглядаючи на обох, хмурачись). Там... Прив'язав...

Довбань. А бігунки не ламає?

Семен. Не, хорошо прив'язав.

Довбань. Ага, добре... Так той... (Хоче щось ніби сказати Гані й роздумує.) Ну, добре... (З нїяковістю йде вліво.)

Семен. Шо таке, Ганю? Шо він говорив тут?

Ганя. Нічого, так... Говорили собі... У дворі був? Чого так довго?

Семен. Баришня задержала. Чіпляється, ну її к чортам собачим. Проходу нету... Чого прикажчик приходив?

Ганя мовчить, видно хвилюється.

Семен (тривожно, ніжно обнімаючи). Ну, Ганю, шо він говорив! Може, обидив чимсь?

Ганя (прудко визволяючись з обіймів.) Нетреба... Не хочу... Одійди...

Семен. Шо з тобою?! Ганю?!

П а в з а.

Ганя (з мукою вагається).. Я... Я наймаюсь у ко-мнати!

Семен. Как?

Ганя мовчить, трудно дихає.

Семен. Ти шо... шутки такії... чи так? Ну?

Ганя. Наймаюсь.

Семен. Постой (Тре рукою лице.) Я будто спирту стакан хватив... То-єсть, как? за економку?

Ганя. Ая.

Семен (тре рукою лоба). Ху ти, боже мій, постой..., Стой, я не розберу... Ху... Шо ето міне?.. Стой, стой, я січас... Я думав, ти тікаєш... То-єсть, ти шуткуєш, Ганю?!

Ганя. Ні... Прощай. Я йду. (Хоче йти.)

Семен (з страшенним дивуванням хапає її за руку). Стой! Куди-ж ти?! Я нічого не розумію... Що-ж це таке?! Стой... Ху... Так ти-ж... Я-ж ще сьогодні... Ти-ж ще сьогодні цілувала мене?!

Ганя (злісно). А зараз нанялась! Пусти. Я буду кричати.

Семен. Ганю?!

Ганя. Пусти! Ти босяк, ти з хворобою, ти обманюєш... ти той... ти совісти не маєш, ти ні закону, ні бога не маєш. Я не хочу знати тебе... Пусти!

Семен (раптом пускаючи, тихо). Іди...

Ганя подивляється на нього, вагається. Вмить стріпується і йде.

Семен (кидаючись до неї, люто кричить). Стой! (Хапає її тяне назад.) Стой! Говори: хто казав ето всьо?

Ганя. Ой, задушиш! Пусти. Ніхто не казав. Я сама знаю.

Семен. Ти-ж говорила, що вірила.

Ганя. Не вірю. Брехала.

Семен. Так я босяк і ти того не хочеш за мене йти? З хворобою?

Ганя. Босяк. З хворобою.

Семен. Я без совісти?

Ганя. Без совісти. Пусти!

Семен. Стой. До кінця нада... Не віриш мені?

Ганя. Ні. Ну? (Має весь час вигляд одчаю і злісного завзяття.)

Семен. А ти чесна?

Ганя. Я?? А що?

Семен. А ти-ж продаєш себе у полюбовниці старому псу.

Ганя. Я не продаю. Брешеш.

Семен Як??

Ганя. Ні.

Семен. Та ти-ж сама казала, що прикажчик купує тебе для старого.

Ганя. Ні!

Семен. Шо „ні“? Не казала?

Ганя. Ні. Пуст.

Семен. Не, стой! Шо так „ні“? Говори, бо задушу. Міне все одно тепер. Говори!

Ганя. Ні! Пуст, кажу.

Семен (робить павзу, заглядає в очі. Тихо, ніжно, благуюче). Ганю!.. Ганюсю!.. Ну, подивись мені в очі... Подивись!..

Ганя (пручається, одвертається з ляком). Пуст, не гляну... Пуст!

Семен. Ганю.. Ну, стой... Ну, не дивись, стой так... Стой, я хочу спросить... Ну, дай-же хоч спросить. Как-же так можна... Ну, скажи, може тобі гроші нужно, може работать трудно. Одно слово скажи і в цю ноч будуть сотні у нас, Ганю!

Ганя. Ні, ні... Пуст.

Семен. Боїшся, шо обманю? Ідьом, завтра по-вінчаємось.

Ганя. Ні, Пуст.

Семен. Ху!.. Ганю... Шо-ж ти делаєш зо мною. Ти-ж губиш міне... Ти знаєш?.. Я-ж пропав тепер. Знаєш ти ето? Ганю... Не губи... Сliš? Молю тебе... Не губи...

Ганя (задихаючись). Пуст... Ой, боже-ж мій!.. (Різко, зібравши всю силу навмисної злості.) Пуст!! Я не

вірю тобі, ти—босяк... злодій. Пусти! (Виривається й біжить уліво).

Семен непоручно стоїть якийсь час, потім помалу, безсило сідає коло куріня й сидить.

Здалеку весь час ледве чути було музику. Вона потрохи наближається. Довга павза.

Виходить Чиркун і д. Палькарась.

Д. Палькарась. Да, кумедно... Та ще так погнав коня, ніби вкрав її...

Чиркун. А може й справді вкрав. Хе!

Д. Палькарась. Тш... (Показує на Семена.)

Чиркун (застигає, потім до д. Палькарася). Ага-а!..
Поняв... Так.

Чується парубоча пісня, яка наближається, Співає небагато голосів:

Одні заводять: Як була я маленька,
Останні підхоплюють:

Цілувала мене ненька
Ой, дуб, дуб, дуба, дуба
Дівчина моя люба.

Соло: А як стала підростати

Всі: Стали хлопці цілувати
Ой дуб... і т. д.

Соло: А тепер я вже велика

Всі: Треба мені чоловіка
Ой, дуб... і т. д.

На другому куплеті з'являються на сцені парубки. Всіх четверо. Між ними Панас і Тимошка. Співаючи п'є воду. Потім другий і так усі. На прикінці їх співу Семен раптом схоплює з себе картуза й люто шпурляє об землю. І рішуче встає.

Тимошка (здригнувшись). Тю! Що воно?

Семен (ідучи до діжки, сильно одпихає плечем Панаса й вириває кухоль). Пшов, давай сюди.

Панас. А диви!

Семен (грізно). Ну?! Два рази говорить тібе!
(Вириває кухоль і знов пхає.)

Панас (обурено). Та ти що тут? Чого задаєся. Думаєш, як босяк так і полякались тебе? Не дуже тут. Диви, штовхається.

Семен (напившись води, ніби спокійно). Так я босяк?

Панас. А хто? Чесний чоловік може? Чого витріщивсь.

Семен. Ех! (Несподіваво хапає його, кидає ловко на землю, наступивши коліном на груди.) Ну, жить хочеш? Говори!

Панас. Рятуйте! Хлопці...

Семен. Ха-ха-ха! Ну, хлопці, сюда... Чого-ж ви?! Клич сюди всіх... Клич на босяка всіх ваших. Ух, ви! Пішов ти! (Штовхає ногою і встає.)

Тимошка. Та що ви його боїтесь. Хватай його! (Підступає.)

Панас (схоплюючись з землі теж кидається і кричить.) Хло-о-пці-і!.. Сю-да-а!

Семен (люто озираючись.) А? Ха-рра-шо!.. Давай побільше, давай. Давай тепер весь табір сюди... Так. Верно... (Раптом схоплює люшню з землі. Хлопці зразу зупиняються.) Ну, клич, клич!.. Нічого, що в міне люшня, вас много, веселей дело буде...

Чиркун понуро, не хапаючись, підходить до Семена й закочує рукава. Хлопці ще більш одсовуються й тікають).

Семен. А! Вася? Ну, хлопці? Ха-ха-ха!.. Кудаж ви?! (Хоче бігти й зупиняється.) Е! Чорт з вами. (Шпурляє люшню і йде вправо.)

Чиркун. Куди-ж ти? Семьон?!

Семен. Чорт з ними... Не в том дело... Ех! (Грозить кулаком). Ну, нічого, Вася, ми їм покажем... Бережись! (Іде направо.)

ЗАВІСА

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Панський двір. Наліво стіна чорної кухні, довгої й низької. За нею видно будівлі, стайні, клуні і т. и. Просто степовий краєвид. Направо в глибині будинок управляючого, власне, одна стіна з вікном. Від нього йде тин саду, під тинном лежать дубки. Неділя.

На присьбі чорної кухні сидять дівчата й лузгають насіння. Одягнені чистіше, ніж у будень, більша частина в хусточках і кохточках дзвіночком, деякі у віночках і жовтих полтавських керсетках. Плахт ні в кого немає. Майже всі босі. Лузгаючи насіння, співають:

Посію я рожу...

З-за будинку хутко з'являється Тетяна.

Тетяна (підбігаючи.) Ой, дівчатка!.. Ой!.. Ой, знаєте, на кого думають, що ограбив попа?

Мотря. Ой, на кого?!

Тетяна. На Семена!

Скрики! Та не може бути!

— Хто кавав?

— Де?

— Босяк Семен?

Тетяна. Атож.

Мотря. Та хто-ж бачив? Воно-ж у машкарі було?

Тетяна. Отто-ж то й є. Та по постаті піп пізнає. Високе, велике. І по голосу.

Мотря. Та хіба-ж піп чув його голос?

Тетяна. А він зараз у конторі. Семенові зве-

ліли крикнуть при ньому „руки вверх!“, щоб, значить, угадати, чи так кричало.

Дівчата (жадно). Ну? Ну? Похоже?

Тетяна. Хто-його-зна. Піп не може вгадати. Сто рублів забрало, прямо з-під подушки.

Мотря. Ну, а Семен-же що?

Тетяна. Сміється. Чи п'яний, чи чорт-його-зна. Сміється.

Мотря. Та через що-ж думають, що то він?

Тетяна. А де в нього гроші взялись? А за що він сьогодні напився й музики наймає...

Скрики (радісні): Музики?! Та бре?

Тетяна. Накажи мене бог! Та ще які!

Дівчата. Ой, славно! Спасибі попові! Ха-ха-ха!

Мотря. Та то не він! То не Семен.

Тетяна. А ти чому знаєш? От заступниця!

Мотря. Та як-же він. Веселий, кажеш? Ще-ж учора ходив, як хмара. Та й весь цей тиждень, як пішла та сюди, ходив такий, а тепер... Пішов-би він до попа...

Тетяна. А чого-б не пішов? Що йому? Совість помішає? Журивсь, журивсь, та й годі сказав... От подумаєш. Та й чорт його бери, аби нам музики були!

Від будинку виходить Ганя, одягнена як покоївка при багатих панах; з ключима. Хутко йде через двір до повіток.

Ганя (зобачивши дівчат, кричить): Драстуйте, дівчата.

Дівчата. Драстуйте, драстуйте...

Ганя. А де-ж це хлопців не видно?

Тетяна. А коло контори-ж. Допроса знімають. Хіба ти... Хіба ви нічого не чули, що попа ограблено цієї ночі?

Ганя. А!.. Чула. То вони там?

Тетяна. Атож!

Ганя. А я ся дивлю, що нікого нема та й думаю, що десь... пішли кудись...

Мотря. А чи то правда, що то Семен був?

Ганя (холодно). А я знаю? (Швидко йде до комор.)

Тетяна (тихо). От найшла у кого питать.

Мотря. Що? Покривать його буде?

Тетяна. Ну, покривать... Ач якою панею стала... Вона тобі покриватиме... А старий її батько! Ой, сестрички! Оттаке вже падло, справді! Якби ви бачили, як він хотів утопить того Семена. „Я, каже, бачив, як щось ішло від табору в село і то був іменно Семен“. Ну?! А він-же й бачить не міг, бо спить-же у дворі... Та й Семен, кажуть, цієї ночі спав у таборі. Його бачили... Отто, щоб утопить тільки...

Мотря. Паном таким став... Кричить як на всіх. А давно саме було... От люди!

Ганна. Та чого-ж це Семен розгулявся так сьогодні?

Тетяна. А я знаю? Мириться, каже, хочу з хлопцями. Тоді-ж, як пішла ця у двір... пам'ятаєте?... Хлопці з ним за щось там трохи не побились і все збирались накласти йому. Ну, так, каже, мириться будемо. Ставить відро водки й музики. Гульня буде, значить.

Ганна. А гроші-ж де взяв?

Тетяна. А чорт-його-зна. Може і вкрав у попа. Ти докажеш?

Мотря. Е, в попа багато.

Чути спів парубків за будинками.

Дівчата.—О! Вже хлопці од контори йдуть.

— Поховайтесь, дівчата!

— Для чого?

— А так!

Тетяна. Ховаймося, ховаймося... У кухню!

Всі тікають у кухню з сміхом і з криками. Спів не наближується.

Тетяна (виглядаючи з дверей). Нема ще... Та тихо Тихо, кажу, а то нічого не чуť мені.

З'являються Семен і Чиркун. Семен у опорках, піджак на опашки, вигляд піднятий. Часто зиркає на вікно будинку.

Тетяна. О! Босяки! А ну їх к чорту! (Ховається.)

Чиркун. Тоже пьос! Хм! (Тихо.) Разі он справді тебе видеť?

Семен. Бреше! Так прямо... По злобе стариночка... Та чорт з ними... (Сміється.) Ну, а поп чудак. „Руки вверх“—ха-ха-ха.

Чиркун. В самделі сто двадцять?

Семен (моргаючи). Верно.

Чиркун. Ну, брат... Молодчина! Ти-ж хорошо там спрятав?

Семен (голосно). Не найдуть.

Чиркун. Тш!... (Озирається.)

Семен. Ха-ха-ха! Плювать, Вася, їй-богу, плювать. Только поп... Ха-ха-ха! Спужался, говорить. Шо спужался, то спужался, да как? От вопрос... Я-б йому мог-би сказать как, да... не рука...

Чиркун. Ну?

Семен. Там брат так спужался, шо... будеть шо попаді стіраť.

Чиркун. Ха-ха-ха... Та ну?

Семен. Верно. Как столбік стояв... Я ето беру з-под подушки, а он только кліп, кліп... Так і до-свідання йому сказав... Сьогодня нічого, подбод-рився... попик.

Чиркун. Не узнáють.

Семен. Понятно. А взнають... ну, шо-ж? Подумаеш, Сідай, Вася... Посідім... (Сідають.)

Чиркун. Не, Семьон... Нада тікаť сцюдова. Берьом паспорти та й „гайда, ринде, куди инде.“

Семен. Ну, не... Рано... Подождать нада. Дело есть ще міне тут.

Чиркун (уважно з-під лоба вдивлячись в нього). Ну, дело... Какое ще там дело... Будеть з нас.

Семен (нахмурившись). Не... Ще недельки з две... Раньше не могу.

Чиркун. Та шо за дело?

Семен. Дело...

Чиркун (хмуро, дивлячись в землю). Оп'ять, може, з той... З економкой?

Семен (криво посміхаючись). З ней. Попрощаться нада. Ніззя так.

Чиркун. Пітушка красенького пустить та й прощання усьо.

Семен. Хм! Думав. Не... Ето што-ж? Страховку получили та й спасіба ще міне сказали? Нада сердечнее. Шоб помніла... (Блиснувши очима.) Понімаеш, Вася, шоб усю жисть свою помніла! Как она міне отруїла душу, так от їй отруїть нада. На всю жисть! Помні! Помні, шо судьба не даром в'язала. Узьол поганий зав'язала, ну, нічево. Подправим. Босяк я? Харашо. Будеш помнить.

В цей час проходить від камор Ганя. Зобачивши їх, нахилиє голову і прибавляє ходи.

Семен, помітивши її, зразу замовк, ворухиться, щоб встати; видно—хвилюється.

Чиркун (голосно, понуро). Ач, баришня какая!

Семен (швидко шарпає його). Ну, ти!

Ганя, зиркнувши, ще швидше проходить.

Чиркун. Чого ти?

Семен (різко). Не твое дело? Чого мішається!

Чиркун (посміхається, дивлячись на нього). Побледнев даже... Хм! Ех, ти!

Семен. Говорю, мовчи! Мовчи та диш. (Сідає.)

Чиркун (дивиться на нього). Ехе-хе-е!.. Ідьом лучше, брат, сцюдова.

Семен. Нікуда я не пойду!.. (Помовчавши.) Січас хлопці будуть з водкой і музыкой.

Чиркун. А ето зачем? Показать, шо деньги завелись? Влопаться хочеш?

Семен. Нада.

Чиркун. Как знаєш.

Семен (помовчавши, раптом стріпується, виймає з кешені пляшку горілки, збовтує й говорить). Вип'єм лучче, Вася, пока шо. А там повидім.

Чиркун (здивовано). Де взяв?

Семен. Хе! Люди добрі продали. Будь здоров! (П'є з пляшки.)

Чиркун. Пий здоров.

Семен (сплюнувши, простягає Чиркунові). Тьопла трохи. Нагрелась у кармані, но нічево. Сойдють і так. (Помовчавши, усміхнувшись.) Баришню бачив сьогодні... Кличе все в кучеря... Знаєш, она сама купувала папаші своєму... ету... Ганю...

Чиркун. Та ну?!

Семен (не дивлячись на нього). Сама сказала січас... Сміютьця... „Тібе, говорить, одбіть хотела“...

Чиркун (з хмурим захопленням). Ех, та й везьоть же тібе, Сенька!

Семен (здивувавшись). Міне?? Ето міне везьоть? Ну... знаєш... Ех, шо там!.. Так, поміаєш, сама стерво, подговарювала. Ето честній?! Ну, і Душа тут тоже постаралась... Спасіба... (Павза. Б'ючи себе рукою по коліні.) От одного не пойму: зачем она ето зделала! До сей пори не пойму.

Чиркун. Хто?

Семен. Да... ета... (Злісно.) Ну, економка чи шо!

Чиркун. Ну, „зачем“! Понятно.

Семен. Деньги?

Чиркун. Об'язательно.

Семен. Не. Тут не деньги... Конешно, шо деньги тоже, ну не ето... Не чесний... Вот... Тут заклопка. Босяк. (Гаряче, з жагучою мукою до Чиркуна.)

Да куди-ж она на честність, Вася, смотрела? Га?
А душа-ж как? Честність в опорках разі? Га? А,
можеть, душа у міне в двадцать раз чесней за
їхніе... „Злодій“... Да знаеш, ти, шо й де я крав?
Чи я обідев когда бедного челаека? Ну, скажи,
Вася, скажи сам! Чи крав я у бедного?

Чиркун Та плюнь! Е, шо там.

Семен. Вася, обидно! До слъоз обидно. Поні-
маєшь, верив ей, как .. как сібе верив. От челаек,
думав.

Чиркун. Ну, а она стерва вийшла. І плюнь.
Бери паспорт і йдьом завтра.

Семен. Не, завтра не можу.

Чиркун (обережно). Закрутисся знов.

Семен (посміхнувшись). Повидім... План тут у міне
єсть одін... Не можу... Нада-ж попрощатся... Ну,
вип'єм. Пий.

Чиркун. Пий ти.

Семен. Та пий.

Чиркун п'є, дає пляшку.

Семен (перехилияє, довго п'є). Тьопла сволоч!

Чиркун. Ех! Остогидло тут міне! (Лягає на
дубках.)

Семен. Нічево. Ще трошки... (Задумується, потім
тихо, далі трохи голосніше співає):

Ах, зачем эта ночь
Так была хороша,
Не томилась бы грудь,
Не болела б душа.
Полюбил я ее,
Полюбил горячо,
А она на любовь
Смотрит так холодно.
Если б знала она,
Как я в церкви стоял,

Прислонившись к стене.
Безутешно рыдал.

Чиркун часто на нього уважно поглядає.

Семен (схиляє голову на руки й довго сидить так. Потім раптом підводиться й піднято говорить). Ех! Всьо рамно! Так?—так-так! Душі не видеv?

Чиркун. Видєv. З Палькарасьом пошла кудась за сад. А шо?

Семен. Разговор до єй імею.

Чиркун. Ругатьця думаєш?

Семен. Нє. Зачєм ругатьця? Ми-ж тепер свої. Зачєм нам ругатьця?.. Хе!. Да шо-ж ето хлопці з водкою не йдут? Одного пошли, а вся банда за ним. Ше вип'ють усю, сукини сини. (Іде вглибину, до будинку, поглядає на вікно. Стає так, щоб дивитись направо й на вікно. Гукає): Гей, хло-о-пці! Шо-ж ви там! Водку таскай сюда! Собрались та й стоять... Гулять нада всем уместі. Правда, Вася? (Часто поглядає на вікно. Видно, що все, що говорить направляє більше до вікна.) Сьогодні гулять будем! Гей, хлопці! Сюда!.. І Душа з ними чогось. Душа! Чого стала? Іди танцювать будем. (Стоїть, дивиться туди.)

З кухні з сміхом висипають дівчата.

Семен (озирнувшись). О! А ви де були?

Тетяна. Де були, то були, а тепер і ми хочемо танцювать. Чи скоро-ж ті музики будуть? Що там хлопці роблять?

Семен. От анафеми, кажись, водочку п'ють.

Виходить Душа.

Семен Душа! Шо там такеє? Чого сюда не йдуть?

Душа. Савка з Сидором бороться будуть. Об заклад пошли.

Тетяна й дівчата. Ой, справді? Біжим дівчата. (Біжать усі.) Савка з Сидором бороться будуть!!

Чиркун (підходячи). Та невжелі? Нада по-
смотрить. (До Семена.) Ідьом?

Семен. Иди, я січас. Два слова Душі скажу.

Душа. Мені?

Семен. Да.

Чиркун. Валяй. (Іде вправо за дівчатами.)

Семен. Ідьом сюди. (Одводить до дубків.)

Душа чекаюче дивиться на нього.

Семен. Сідай. (Сідає поруч неї.) Слухай... Ти де спиш?

Душа (здивована). Там, коло кабиці... А шо?

Семен. Ночувать до тібе прийду.

Душа (спалахнувши радістю). Та бре!! Ой, Сенья...
Када? Сьогодні? (Хапає за руку, зазирає в лице.)

Семен (нахмурившись, визволяєтьсЯ). Стой... По-
том ето будеть. Ти слухай... Ти ето... Ти в сам-
делі больна чи не? Говори правду. Тільки правду,
слиш? Не бойся.

Душа. Не, Сенья, накажи мене бог не больна,
шоб я з цього місця не сойшла, как брешу... Аж
нічого!

Семен. Правду говориш?

Душа. Ну, я-ж, тобі говорю, шоб я захід сонця
не побачила, как говорю неправду... То набрехали
тобі. Прийдеш Сенья!

Семен (різко). Не, не прийду. (Встає.)

Душа (оторопіло). А ти-ж сам січас сказав...

Семен. Думав—ти больна, хотєв прийти, а здо-
рова—не нада.

Душа. Оттако! (Великими очима дивиться на нього.)

Семен. Якби ти больна була, прийшов-би, а
так... не нужна ти міне. (Хоче йти)

Душа. Постій! Куди-ж ти?... Я, бачиш... я,
Сенья, не знаю... Мені кажеться... кажись, здо-
рова... Була больна, а січас не знаю...

Семен. Када, давно була больна?

Душа. Та... не так, щоб уже й дуже давно... Та ти що? Ти випитуєш, щоб я сказала, а потім і не прийдеш.

Семен. А! Говорю,—када больна, прийду, а не, так до свідання. Ну? Не обманюю... Говори правду...

Душа. Та нащо тобі, щоб я була больна?

Семен. Так хочу. Нравиться. Ну, кажи правду, некада, січас хлопці прийдуть. Ну, больна, чи не?

Душа (тихо й несміло, боячись, що він утіче). Больна.

Семен. Це вже правда настоящая?

Душа. Їй-богу, настояща.

Семен (посміхаючись). Ех, ти-ж!.. Аби тібе харащо, а про других і думать не хочеш...

Душа. Сенья! Так її-ж вилічить можна. Накажи міне бог. Дашка Крива... знаєш? Так вилічилась-же зовсім. Потруть-потруть чогось у руки та й марш.

Семен (посміхається). Да... Твоя Дашка много знаєть... Да ти не бойсь... Я це так. Сказав, прийду, значить прийду.

Душа (ластиться). Не боїшся?

Семен (одхиляючи). Ну, тільки нікому ні слова... Сliš? Ні Чиркуну, ні Палькарасю, ні одній бабі. Сliš? Как узнаю, що розляпала—лучче на глаза не показуйсь...

Душа. Та що ти? Отто-б я пішла розказувать. Так сьогодні прийдеш? Сьогодні?

Семен. Сьогодні. Ти жди мене.

Душа. Добре... Ох, ждатиму тебе!.. Ти-ж не обмани, Сенью!.. (Заглядає в очі й сміється дрібним, силуваним смішком.)

Семен (різко). Не обманю! Сказав, чого-ж ще?

Душа. Ну, не сердься... Я так собі...

Семен. А!.. Піди лучче поклич хлопців. Шо за чорт, деньги взяли, а водку сами п'ють. Та щоб музику сюда безпременно. (Сідає.)

Душа (встає). Сенья... Та нащо ти це все?

Семен. Нада. Іди... (Душа хоче йти.) Стой!.. Та от ще шо... Не нада при всіх так... на міне „Сенья“... Шоб нікаких знаков...

Душа (хмуро, криво посміхаючись). Стидися?

Семен. А ето не твоє дело! Хоч так,—харашо, а не хоч,—как знаєш. Не силую.

Душа. Та я-ж нічого. От і сердиться зараз...

Семен. А як нічого, так і ступай, не разговаруй...

Душа. Ех, ти!.. (Помалу, потім швидше йде і зникає направо.)

Семен встає, задумливо-хмуро ходить, зазирає до вікна й зупиняється.

Ідуть робітники. Чується крик, регіт. Семен одходить до дубків.

Тимошка (з'являючись попереду усіх). Та бре? Ха-ха-ха! От нізащо-б не повірив!.. (До Семена.) А що, заждався нас? Ми трохи випили, то й не спішили. Борня тут у нас була... От боролись!.. Ай, боже, боролись... От, Савко, ти поборись з Семенем... А-ну!..

Савко (конфузливо). Е, куди-ж мені.

Семен Ето потом... А вперед випить і музику... Правда, хлопці? Погулять нада. Музика буде?

Тимошка. А от! (Показує на музиків.) Ето хто? Ха-ха-ха!.. Ми вже той... і по чарці з ними.

Семен. А водка де? Осталось?

Тимошка. Ого! Хлопці! А давай хто горілку. Що забрал усю! Давай!.. (Подають пляшку.)

Тимошка. Уже й розкубрили... Ай, боже, боже!.. Ну, пий! Хай тому, знаєш, братіку, як там говорить, очі руба стануть, як старе пом'яне. Правда?

Семен (весь час ніби вишарпуючи себе з задумливости). Верно!.. Ха-ха-ха! Верно, брат! Ех, Тимошка, молодий ти парнишка, а .. Ну, нічево. Хотел тібе на

пам'ять шось оставить та некада, брат, занят. Кадась другим разом. Правда? Давай пляшку. За твоє здоров'я!

Тимошка (серйозно уклоняючись, з п'яною важністю).
Благодару вас.

Семен. Хороша водка. На, вгощай усіх. Пий, хлопці! Валяй...

Дехто озирається до нього, а більше заняті собою; дівчата перемішані з хлопцями; сміх, розмови. Музики настроюють струменти.

В вікні показується голова Серафима.

Семен (побачивши її, підходить ближче). А, баришня! Скушно вам там самім? Га? А в нас весело Гуляєм! Мир празнуєм... Ето окошечко з вашої комнати?

Серафима. Моєї.

Семен. Кніжечку читали? Ідіть до нас. Верно. Січас музика будеть, танцювать будуть. І ви потанцюйте з нами. Верно! Чи стидаєтесь? Плюньте.

Серафима (усміхається). Папаша сердиться буде.

Семен. Ну, папаша!.. Ви його, кажись, не дуже боїтесь. Верно, баришня, ідіть до нас.

Серафима. Зараз. (Посміхаючись, зникає.)

Семен. Музика! Стой там... Марш баришні. Как только покажется, так і стрічай.

Серед юрби шепіт і викрики:

— Баришня!

— Танцювать буде...

— Ой, матінки... Хі-хі-хі...

Семен. Тимошка! Давай сюда водку. Чарку тоже. Сlish?

Тимошка. Зараз, зараз. (Хапливо біжить до нього.)

Музики ждуть наготовившись.

Семен (стає й дивиться направо). Як дам знак, так січас грай... Жар!

Музики грають марш. З'являється, сміючись, Серафима.

Семен (наливає горілки.) Баришня! Румочку... Пожалуйте...

Серафима. О, ні... Що ти?! Ні, ні, я не хочу, я не п'ю.

Семен. Нє, баришня, одну можна. Как-же. Нада-ж почитеніє. Пожалуста.

Серафима (сміючись, бере). Ну, й чудак.

Семен. Верно, шо чудак, поймав жабу, каже судак. Верно, Вася? (Озирається). Де он?

Серафима. Шо таке? Який судак?

Семен. Нічого. Ето нічого, ето так. Ну, викушайте-ж. Ну, смелей.

Серафима. Ну на! (Зразу випиває.) Фу! А закусить нема чим?

Семен. Закусить? Ах, ти-ж!.. Забув, баришня... Ми, знаєте, так без закуски... Дівчата, дайте закуски. Скарей!..

Серафима. Нічого нетреба вже... Проійшло ..

Дівчата біжать у кухню.

Серафима. Нетреба, дівчата. Нетреба. (Ті вертаються. Виймає з гаманця гроші і даючи Семенові.) Дайте од мене музикантам та скажіть, що годі. Хай танцюють.

Семен (Тимошці). Слихав? На, оддай!

Тимошка бере гроші, дає музикантам, ті беруть, уклоняються Серафимі.

Семен. Музика! Польку! Будете, баришня, танцювать?

Серафима. Ні, я подивлюсь. (Одходить до дубків. За нею йде Семен.)

Музики грають польки. Починаються танці, спочатку соромляться Серафими, далі захоплюються. Танцюють переважно дівчата з дівчатами. Лиця серйозні. Парубки більше стоять і дивляться, шепочучись.

Серафима (якийсь час дивиться, потім не повертаючи голови до Семена, говорить.) Ну, надумався?

Семен. Нє, ще не надумався.

Серафима. А чому?

Семен. Діла єсть.

Серафима (якийсь час мовчить). А я часто вночі верхи їздю коло вашого табору.

Семен. Та невже? А завтра... чи той... після завтра будете?

Серафима (пильно дивиться на нього). А чого-ж не завтра?

Семен. Що „завтра“? (Хитро сміється.)

Серафима. Чого не питаєш „завтра“, та „після завтра“?

Семен. Ну, хай завтра. Будете?

Серафима. А тобі нащо?

Семен. А я вийду погулять.

Серафима. Буду. (Зараз-же одвертається од нього й пильно дивиться на танці.)

Семен посміхається. Вибігає дівчинка справа.

Дівчинка (зобачивши Серафиму.) Баришня! Ідіть, вас барин кличуть.

Серафима. Зараз. Скажи, зараз прийду.

Дівчинка. Добре. (Ніби йде, сама ховається за людей і дивиться на танці.)

Серафима (не повертаючись до Семена.) А за Ганьєю все-таки скучаєш?

Ремен. Ха-ха-ха!.. Страшно скучаю.

Серафима (дивиться на нього). А чого на вікна поглядаєш?

Семен. А ви бачили?

Серафима. Якби не бачила, не казала-б.

Семен. А разі в цім домі одна Ганя живе?

Серафима (не дивлячись). А хто-ж ще?

Семен. А ви.

Серафима (кидає на нього поглядом. Одвертається). Чого не танцюєш? Танцюй.

Семен. Я потом.

З'являється справа дядько Самійло. Одягнений краще.
Шукає очима й, нагледівши Серафиму, підходить:

Д. Самійло Баришня! А йдять-но, папаша вас кличуть.. Десь та побігла, та й загибла. Але-ж і дівча!..

Серафима. Зараз. (До Семена тихо.) Коло Кривого Яру.

Семен. Харашо.

Серафима хутко йде.

Семен. Дядюшка Самойло! Підождіть!

Д. Самійло (зобачивши дівчину, грізно): А ти тут? Геть мені додому! Але-ж і люд який! Ти її посилаєш, а воно тобі...

Семен. Стойте, дядюшка Самойло! Пущай погуляє! От який ви стали строгий. Та й ви погуляйте з нами. Румочку!

Д. Самійло (з важністю). Ая, ая... „Румочку“. Отто-б я таки й пив з вами румочку... Маю для того час. Ая.

Дівчина виглядає з-за рогу. Семен їй робить знаки, щоб ховалась за людей.

Семен. Е, що там „час“! Сьогодні неділя. Випийте, дядюшка! За упокой попівських грошей. Вам-же так жаль їх було. Верно. (Наливає.) Пожалуйте.

Д. Самійло (скоса поглядає на горілку. Музики замовкли, ще як ішла Серафима). Ая, попівськах грошей... Або то мої гроші? Чому-би я мав їх жаліти?

Семен. Верно. І я так кажу. Пийте. Не обижайте нас.

Д. Самійло. А хто вас обигає? Х-хе-хе!.. Ну, та вже, як той казав, аби ся пило, а чарки ся не цурай. Ая. Ну, дай-же боже...

Семен. Дай боже.

Швидко шепоче на ухо Тимошці. Той здивовано дивиться на нього, але Семен штовхає його. Тимошка, зареготавши, йде

до музик, щось говорить їм, потім парубкам, дівчатам. Всі спершу дивуються, потім сміються й готовляться до чогось. Чути сміх, шепотіння і слово „Кицю“.

Семен. Може, ще румочку, дядюшка Самойло?
Д. Самійло. Ні, ні, годі... Ая... Годі.

Семен. Ну, тепер вам заграють вашу любиму. Вам колись грали. А ну, хлопці!

Д. Самійло. Ага!.. Ну-ну! (Задоволено й з важністю.) Я люблю...

Тимошка й Тетяна стають у круг і танцюють, співаючи під ахання й аккомпанімент музики „Кицю“. Д. Самійло спочатку благодушно посміхається, далі робиться серйозним, нарешті, розібравши, раптом плює, повертається і йде. Пісня переривається загальним реготом.

Семен. Ха-ха-ха! Дядюшка Самойло! Дядюшка Самойло!.. Ха-ха-ха! Не спонравилось. Валяй, хлопці, далі! Валяй так, як співали тада на таборі. Помните? Мені так нравиться. Жарте!

Тимошка. Жар, хлопці!

Співають далі „Кицю“. Семен підходить до дівчинки, що сховалась таки і щось говорить їй. Та хитає головою й біжить управо. Семен іде далі, поглядаючи на вікно.

Тимошка (скінчивши). Годі! Ну!..

Дівчата: Тепер вальця! Вальця! Атож, вальця!

Тимошка. Верно! Вальця! Грай вальця! (Співає й крутиться.)

Шивертом-вивертом пішов дід вальця...

Чиркун (сидячи на дубках до Семена, що проходить повз його). Ну, как дело.

Семен. Ого! Наше дело весело везьоть! Будем, Вася, сміятьця! Ха-ха-ха!.. Танцюй, хлопці! Веселей! Танцюй так, тої... Е-ех! Давай, Тимошка, вип'єм. Пей, брат, з босяком, не стидайся. Кадась і босяк тебе одблагодарить... Та хлопців, дівчат угощай... Не жалей денег, вони босякам легко достаються...

Музики грають вальса. Починаються танці. Семен п'є з пляшки й сміється. З'являється Ганя. Стає на розі й дивиться на танці. Дівчинка ховається за спини.

Семен (якийсь час не бачить її, потім озирається й помітивши, голосно говорить): А, Ганя! Драстуй!

Ганя напружено, насторожено дивиться на нього.

Семен (ласкаво, ніби байдужим голосом). А чого-ж ти так далеко стала? Іди ближче. Оттут і сісти можна. А то, може, потанцюєш? Верно.

Всі озираються й з цікавістю дивляться на них, навіть ті, що танцюють. Тільки музики страшно серйозні й не звертають ніякої уваги.

Ганя посміхається з таким виглядом, який ніби говорить: „ну, що-ж? Думаєш не піду? Отже й піду“,—іде до дубків і сідає.

Семен. От і харашо... (Помалу підходить до неї і якийсь час мовчить, дивлячись на танці).

Ганя нервово мене фартух, але пильно дивиться на танцюючих.

Семен. Можна коло тебе сісти?

Ганя (одсовуючись трохи). А чого-ж... (Одкашлюється). А чого-ж не можна?

Семен. Сядем, значить... (Мовчить). Ну, як? добре тобі?

Ганя (не дивлячись на нього). Добре.

Семен (про себе посміхається. Після павзи). Ну, а старий... как? Справляється?

Ганя (не зрозумівши, зиркає на нього й на хвилину задержує погляд, одвертається). Як справляється? У чому?

Семен. Да... нащот любови? Хм!

Ганя (мовчить, потім з задором). Справляється.

Семен. Так. Молодчина, значить... Молодчина, старик.

Ганя встає, хоче йти.

Семен (серйозно, поспішно, але так, щоб не помітно було другим). Стой! Не ходи. Більше не буду. Сядь. Хочу щось сказати. Сядь, говорю.

Ганя (сідає). Мені тра йти.

Семен. Успієш. Подожди... Сказать нада слово-два. Повернись до мене.

Ганя. Я й так можу слухать.

Семен. А я прошу, повернись.

Ганя. На нас ся дивлять.

Семен. Плювать. Я-ж цілувать тебе не буду...

Ганя помалу, непомітно повертається до нього. Дивиться йому в очі й одвертається.

Семен. Ех, Ганю! Ще луччою стала... Не на сонці уже... Ну-ну, не буду! Посмотри на мене...

Ганя. Не хочу.

Семен. Трудно?

Ганя. Не хочу дивитись. Нащо?

Семен. Нічого, мол, уже не pomoжеться? Слиш, Ганю, хочу об одном делі. Вийди до мене вечерком...

Ганя (злякано). Але що ти?!

Семен. Чого спужалась?

Ганя. А де! А ніколи!

Семен. Чого?

Ганя. А диви!.. Най бог боронить.

Семен. Ти чого? Старику змінить боїшся? Один раз, Ганю... Слиш? Попрощатьця. Невжелі одкажеш?

Ганя. Ні, ні...

Семен. Ганю!.. За любов мою... Любила-ж кадась. Невжелі не хочеться попросься як слід? Га?

Ганя. Хіба ти вже одходиш?

Семен. Одходю. Чого-ж міне тут?..

Ганя. Зовсім?

Семен. Зовсім...

Ганя мовчить.

Семен. Вийдеш? Га?.. Вийди, Ганю... Хоч раз, хоч краденою жоною будь... А там... Шоб не даром любились кадась. Я вже й цим довольний буду. Тільки вийди... Поговоримо...

Ганя. Не можу... Боюсь

Семен. Чого боїся? Вечерком. За сад. Я буду ждати.

Ганя. Не знаю.

Семен (жагуче). Вийди, вийди... Послі-завтра, слиш?

Ганя (здивовано). Послі-завтра?

Семен. Сьогодні й завтра ніззя. Діла єсть у міне. Сьогодні п'янствувать буду. А послі-завтра буду ждати.

Ганя. Сьогодні пан їде у містечко. Пізно приїде.

Семен. Сьогодні не можу. Нікак... Послізавтра. Добре, Ганю? Добре?

Ганя. Не знаю... На нас ся дивлять.

Семен. Чорт їх бери. Ех, Ганю! Прийди. Будеш помнить, так поцілую, що ніколи не забудеш. Слиш? За всю любов мою і... за всьо.

Ганя (поводить плечем. Раптом встає. Одривисто): Прийду. (Іде додому. Зникає направо.)

Семен якийсь час сидить, чудно посміхаючись.

Душа (яка весь час слідувала ревнимим, злим поглядом за ним, підходячи): Наговорились?

Семен немов прокинувшись, дивиться на неї.

Душа. І не чує навіть...

Семен. Шо такое?

Душа. Нічого... Шо, може вже роздумався та й не прийдеш до мене?

Семен (встаючи, піднято). Ого! Прийду... Об'язательно прийду. Жди. Слиш? „Прийду“. Ха-ха-ха!

Душа (неймовірно). Шуткуєш чи справді?

Семен. (Злісно). Та, чого тібе? Какиї шутки? Сказав прийду. Так, чого-ж ще? (З ненавистю.) Прийду. Слиш?.. Я вам!!.. (Іде до неї) Ей, хлопці! А ну к чорту з вальцями! Шо за танці... Давай шось погромче! Музика, грай шось такое, шоб побольше

шуму! В бубон побольше, в бубон. Шоб ні ти міне,
ні я тібе, я сам сібе не чув...

Тимошка (схоплюючись з присьби, де сидів обняв-
шись з Тетяною). Верно! Бий в бубон! Гр-рай... Ко-
зака... Грай!.. Я вам покажу.

Семен. Верно! Козака! Будем гулять. (Раптом спи-
няється, посміхається й говорить.) А между прочим, ну
вас усех к чорту... (Повертається і йде направо. Всі
вражено, здивовано дивляться йому вслід.)

Тимошка (схаменувшись). Семене!. (До всіх.) От
так карусель.

ЗАВІСА

РОЗДІЛ П'ЯТИЙ

Картина третього розділу. Пізній вечір.

Десь далеко в степу чується пісня з витяганням. Коло кабиці стоять Чиркун і д. Палькарась, шепотом розмовляючи.
Виходить Душа з клунком.

Чиркун. Всьо собрала?

Душа. Всьо... (Роздратовано.) Та ви скажете мені, що тут робиться, чи ні? Шо це таке, справді? Нащо пашпорти позабирали? Шо Семен тут замишляє?

Чиркун. Тш! Не кричи пожалуста. Сказано, сьогодні ідьом сцюдова. От і всьо. Не хочеш, оставайся сама.

Душа. Та йди ти під три чорти, розумник! „Оставайся“. Я тебе питаю, через шо ми йдем?

Чиркун. А я тібе говорю: мовчи. Поняла?

Душа. Куди Семен пішов?

Чиркун. Пойди спроби в нього.

Душа. Ну, сволочі, подождіть... Палькарась, куди пішов Семен?

Д. Палькарась. Не знаю, дівко, не знаю.

Душа. Брешете!

Чиркун. Сlish, Душа, от шо я тібе скажу: поклади вузол тут, а сама йди сцюдова. І щоб ти й ногою сюда не показувалась. Када нада буде позовьом. Сlish?

Душа. Та йди ти під шум, корявий чорт! „Іди сюдова“. Іди, коли хочеш.

Чиркун. Говорю, йди! Не нада тобі тут бути. А що повидіш, чи послішиш, ані писни. Поняла? Без шуток говорю.

Душа. Та що тут буде?

Чиркун. Потом узнаєш. Іди говорю, а то через тебе може все пропасти. Семьон тада не похвалить. Іди краще.

Душа (нерішуче). От, с-собаки... Ну, нехай-же... (Помалу йде наліво)

Д. Палькарась. Ех, погано, хлопці, робите... Погано...

Чиркун (злорадно). А от поспотрим... Каби тільки удалось.

Д. Палькарась. Ну, й що вам pomoжеться? Легше стане?

Чиркун. Када-б не легше, не делали-б. Та вам що? Може тут остаться хочете? То оставайтесь.

Д. Палькарась. Та мені що? Мені все одно. Іти то йти. Не виграв, не програв. А так... Неправильно робите. Злобою серця не заспокоїш.

Чиркун. Ну, ето как хто. (Придивляється направо.) А ну, помовчіть. Кажись, ідьоть шось... Правда?

Д. Палькарась (не дивиться). Е, не бачу я... не бачу... Очі не ті.

Чиркун. Кажись ідьоть... Ну-да.. (Озирається навкруги.) Шоб гади тільки не помішали...

Виходить справа Семен і Ганя закутана з головою в велику хустку. Ідуть до куріня.

Семен (тихо). Лізь у курінь.

Ганя. Ой, боюсь, Семеночку, любий мій... Чогось мені так страшно. . Ходім назад, тут прийде хто-небудь.

Семен. Не бойсь, ніхто не прийде. Лізь скарєй!..
Ганя лізе.

Чиркун (голосно.) А хто то там коло куріня?
Ганя (скрикує). Ой!

Семен швидко влізть за нею.

Чиркун. Чуєш, кому я говорю! Хто там?

Семен (вилізть, голосно). Це я. А що там? (Швидко підходить до Чиркуна, тихо.) Ну, тепер Вася, біжи лови коня і жар у економію. Можеш йому що хочеш сказати... Ну, драка, бунт, що хочеш. Видумай. А я за другою побіжу..

Чиркун. А ета не втічоть?

Семен. Не. Я їй скажу, що случилось такое дело, шо-нада отлучиться, шо я січас прийду, щоб лежала смирно. Боюсь только, шо как приведу ще й ту в курінь, щоб не заметілі... Ну, та чорт їх бери. Випутаюсь. Скажу, щоб лежали обидві, как камені. Так ти, Вася, лети та скарей! Прямо сюда. Крикнеш тада на міне... Та щоб гадов усех собрав сюда, весь табор, помінаеш?

Чиркун. Об'язательно!

Д. Палькарась. Ех, хлопці, не нада. Плюньте.

Семен. Шо-о?.. Да!.. Ну, ето смійотесь. Ви лучше, дядюшка, тут смотрите, щоб хто в курінь не лізь. Прямо женіть, я хазяїну його целого рубля заплатив за цю ноч, помінаете?

Д. Палькарась. Та помінають—помінаю, ну тільки-ж.

Чиркун. Е, бросьте! Душу не підпускайте близько.

Семен. Да, да, Душу, дядюшка, просто женіть как суку. Ніззя. А то всю картину спортить Баба! Ех, как не согласиться та пойти. Цю вговорив! Ця тепер куда вгодно вже піде, стерва. А та... Побойться.

Чиркун. А она далеко?

Семен. Не, тут січас, в Кривом Яру. Почти каждый вечер там видімся... Целу неділю прошю,

шоб. сюда пришла. Не хоче. Разі сьогодні, що останній раз. Ету сманив сразу. На старом месті, кажу, хочу спомніть любов. Просить, шоб остався. Обіщав, що останусь, як піде. А та .. Ну, повидім. Катай, Вася. Пойду, ету заспокою. Ви-ж, дядюшка, стережіть. Сlišте.

Д. Палькарась. Та стерегти можна...

Семен. Ну, больше й нічево... Ех, та й сміяться, Вася, буду... Ух, держись!.. Всю душу висмію.

Чиркун. Хо-хо-хо!.. Ето їм закусочка, псам! Стой! Ви-ж, дядюшка, как приведу та буду лізти, крикніть „а хто там?“

Семен. Ну, валяй! (Біжить до куріня і лізе в нього.)

Чиркун (до Палькарася). Ви-ж посматривайте тут. (Швидко йде наліво.)

Семен через який час вилазить з куріня і швидко зникає направо. Якийсь час тихо. Палькарась задумливо сидить. Глибоко зідхає, походить і знов сяде. Тихо входить Душа.

Душа. Дядюшка Палькарась! Скажіть ви мені ради бога, що тут таке... Їй-богу, нікому не скажу нічого. От шоб мені руки й ноги повсихали, а сама я спухла, як гора, коли хоч слово кому скажу. Хіба-ж я чужа?

Д. Палькарась. Ех, дівко, не питай і не проси. Нічого доброго тут нема, а одна злоба людська. Ёй, ёй, думають, як другому погано зроблять, то на серці легше стане.

Душа. Та кому погано?... Чого то Семен у курінь лазив? Що там таке? Хто то є там?

Д. Палькарась. Иди, Душо, звідси й не питай, бо не скажу. І в курінь не заглядай і не клопочи собі серця... Сказано ніззя, ну й слухай кумпанії. Хоч погано, а од кумпанії не отставай. Тут уже так.

Душа (іде до куріня, з несмілим смішком). А я все-таки подивлюсь.

Д. Палькарась (швидко до неї, беручи за руку, різко). А тобі говориться, що не ходи, то й не ходи. Яка бо .. Іди собі.

Душа. Та що там таке страшне?

Д. Палькарась (тихо). А ти не кричи. Нічого нема страшного. Сама визнаєш в свій час. Іди, іди з богом. Погуляй там... О! ще там хлопців несе сюди...

(Чується спів парубків. Співають „Та стелись, стелись барвіночку“. Пісня все наближається).

— От ще з цими морока буде... Хоч ти йди звідси... Чуєш? А то скажу Семенові. А їй-богу, скажу.

Душа. Пхе! Можете говорити. Страшно. (Іде помалу наліво.)

Д. Палькарась (бурмоче). Не боїся...

Якийсь час пісню чути за коном, потім виходить невеличкий гурт хлопців. Підходять до діжки. Починають по черзі пити.

Савка. Що, діду? Одходите од нас?

Д. Палькарась. Одходимо хлопче, одходимо.

Савка. Та вся... команда ваша?

Д. Палькарась. Всі, всі...

Савка. Так... І той. . Семен тоже?

Д. Палькарась. І Семен тоже...

Савка. Що-ж це ви так? А заплатили-ж вам за це врем'я, що були?

Д. Палькарась. Не, не заплатили... Сами-ж ідемо. Не заплатили.

Сидір. Та вони не нуждаются, у їх грошей є... Більше ніж у тебе нужі в голові.

Савка. А ти-ж бачив у мене нужу?

Сидір. Бачив. (Сміється.)

Савка. Де!

Сидір. А там.

Савка. Де-ж там?

Сидір. Та йди к чорту.

Савка, кидаючись до нього жартом, починає м'яти.

Сидір. Та одчепись... А ну, іди собі к... Та, Савко!.. А диви... (Виривається й біжить до куріня й починає бігати кругом нього. Савка за ним).

Д. Палькарась (тривожно тупчить коло них... Потім швидко йде до кабіці, зупиняється раптом скрикує): Ой, боже мій! Ой, що ж це таке?

Всі до нього: — А що там? — Що случилось, діду?

Прибігають Сидір і Савка.

Д. Палькарась. Ой, гадюка, хлопці!.. Здається, вкусила... Так щось по нозі... той...

Савка. Та не може бути?! Шукай ломаку! Де вона?

Сидір. Та яка гадюка? Де вона візьметься тут.

Савка. Ого! Де візьметься! Тут їх хоч в оберомок в'яжи... Стій, Стій... щось полізло... Давай дрючка... Ось сюди... Втікла гадина... А вкусила діду?

Д. Палькарась. Та, здається, не вкусила...

Сидір. Та яка там гадюка! Чого-б вона тут була?.. Щось привиділось діду, а він уже...

Савка (ображено). Овва! А ти забув, як торік у Майстеренка в економії на току гадюка вкусила Василевого Андрійка? Забув?

Сидір. Так тож на току, а це в степу.

Савка. Ну, та що?

Сидір. Та те що...

Раптом насуває йому на ніс картуза й тікає уліво. Савка женеться за ним. Останні парубки, ліниво сміючись, помалу йдуть за ними. Д. Палькарась ходить, зідхаючи. Тихо справа виходить Семен.

Семен (підходить до д. Палькарася шепотом). Дайте, дядюшка, вашу свитку.. Скареї... Нада прикриєть... щоб не впознав хто.

Д. Палькарась. А де-ж... та?

Семен. Тут, січас, жде... Скареї!

Д. Палькарась (скидає з себе свиту, дає). От мороку видумали і собі, і другим... Ех!

Семен. Нічого... Чиркуна ще не було?

Д. Палькарась Ні... Не було.

Семен. Так ви, дядюшка, як я буду з нею лізти в курінь, крикніть, мол, хто там... А потом усьо врем'я громко говоріть тут. Нада, понімаєте, щоб вони спужались і лежали тихо... Я вже не вилізу й буду з ними. Понімаєте? Постарайтесь, дядюшка....

Д. Палькарась. Та вже стараться буду, ну, не до душі мені... Ех!..

Семен. Нічого, нічого... Так їм і нада, дядюшка... Нада ще не так з ними... Нада... Ну, нічого... Так глядіть-же! (Швидко йде назад.)

Д. Палькарась. Ех!.. (Ходить.)

Через якийсь час з'являється Семен і постать замотана в свиту з головою. Семен лізе перший у курінь, тягне за собою постать.

Д. Палькарась (голосно). А хто там?

Постать швидко влізає за Семеном.

Д. Палькарась (голосно). А покою од їх немає. Спать не дають чоловікові. Дня їм немає та ще вночі... Ех, боже мій, боже мій!.. (Раптом підвищує голос). А куди ти там? Чи єсть розум у тебе?.. Кого?.. Семена?.. Нема тут Семена. А нащо він вам?.. Нема, нема...

З'являється Душа.

Душа (здивовано до нього): До кого це ви, діду?

Д. Палькарась (розсердившись). „До кого, до кого!“ До тебе! От до кого... Здурів дід та й говорить... Говорить тут, хай ви покажитесь усі разом та й зо мною... Бач...

Душа. Та чого-ж ви сердитесь? А ви зробіть так з своїм серцем, щоб не сердитись, ха-ха-ха!

Д. Палькарась. А ти вчи мене. Молода ще трохи... (Промовчавши, спокійніше.) А що ти думала, я довго буду сердитись? Мені шо? Отто. Ну, гово-

рив собі тут, то що? Язик мені од того однявся? Хай собі... Хоч ногами догори ходіть, то я чого буду сердитись? Мало я на віку своїм сердився? Буде з мене. Хай дурніші сердяться та лютують, а мені покою в серце вже треба.

Душа (раптом повертається уліво). А стійте. (Слухає.) Ніби кіньми щось приїхало... Що воно може бути?.. Може, стражники? Де Семен?

Д. Палькарась. Які стражники!.. Семена нема. Не бійсь за Семена. То щось друге...

Душа (прислухається). Ідуть у цей бік... (Чути гомін багатьох голосів і якісь крики.) А що воно? Скликають ніби.. Ой, боже мій, а що як це за того попа!

Д. Палькарась (хвилюючись, ходить). А, дурна тебе мама родила... „За попа“...

Душа. Ой, побіжу!..

Біжить уліво, Крик і гомін наближаються.

Д. Палькарась (голосно). А що там? Га?.. Шукають? Кого?.. Шукайте, шукайте...

Швидко виходять Чиркун, Корчунов, д. Самійло, Тимошка, Тетяна і багато робітників за ними.

Чиркун (голосно). Семьон!

Корчунов. Який Семьон? Якого Семьона? Деж той, що ти говорив?

Чиркун (злорадно посміхаючись). Січас, барин, січас. Семьон! От і он... Січас. (Одходить до кабиці.)

Семен (вилізши із куріня, голосно, піднято.) Тут... А! Єсть?.. Харашо... (До куріня.) А ну ви там! Вилітайте-ка сюда.

Корчунов (непорозуміло). Що тут таке?

Семен (нахиляється в курінь і виводить одну фігуру в свиті, потім другу в хустці). Не бойтесь, не бойтесь... Виходьте. Так. Одна. Січас другая... Вася, смотри, щоб не втікла... Пожалуйте, пожалуйте,

Чиркун (швидко несе в руках пук соломи, кладе на землю перед курінем і запалює). Огоньку нада... (Злорадно сміється.)

Семен (здирає з постатів хустку й свиту). Не стісняйтесь, ето ваш папаша і любовничок. Ха-ха-ха, ха-ха!.. А папаша, а папаша! (Показує обома руками.) Ха-ха-ха!

Корчунов (оторопіло). Что такое? Серафима, Ганя...

Семен. В гості до мене прийшли... Ха-ха-ха! Обидві разом.

Серафима. Ах, ти-ж подлец!

Семен. Ха-ха-ха!.. За шо, баришня?..

Корчунов (ніби спокійно до Серафими). Ты как сюда попала?

Серафима (злісно). Пришла! Вот как!

Чиркун. Верно! Ха-ха-ха!

Ганя закривши руками лице, стоїть.

Семен. Шо, барин, не ждали? Га?.. А Ганя стерва, правда?.. Ну, только я жаловаться на вас барин буду, ето вже ви ругайте, не ругайте мене. Заразился я од вас поганою болестю!..

Корчунов. Що-о?? Та ты что это, сукин сын?..

Семен. Стоп, барин! Подождіть ругатьця, а то й я можу ругнуть. А шо заразильсь од вас, дак ето верно. От через ету самую шлюху... (Показує на Ганю.) Через чесну ету... А она де взяла? У вас! А я вже і дочке вашей передав. Извините!

Ганя дивиться великими очима, з жахом, не пам'ятаючи себе бурмоче:

— Ой, мамуню!.. Ой, мамуню!..

Серафима. О, Боже!..

Корчунов. Що він говорить? Що він говорить?

В юрбі шепіт, скрики.

Чиркун. Ай да пани! Славно! В суд! Об'язательно! Как можна,

Семен. Ха-ха-ха!.. Што, поймавсь, барин? Верно! Я так не простю. В суд!

Корчунов (заревівши). Хлопці! Бери їх! В'яжи... Я їм покажу... Хватай! Довбань!..

Семен. Ха-ха-ха!... Та не пужай, барин, ми вже нуганії.. Дочку попужай... Та полечись... І ййо полечі... Та й вот ету... чесну шлюху, шо купив ййо за двадцять рублей у місяц. (До нього підступають хлопці.) Пошли, гади! (Виймає з-за пояса ніж). Ето шо? Наживсь на светі, підходи. (Ті одступають.)

Корчунов. Не бійсь, бери ййого. Я одвічаю...

Семен. Так бери-ж сам.. Чудак. А они чого будуть одвічать. За шо? За то, шо ти нас болестю заразив? Га? Ха-ха-ха-ха!.. Ах ви-ж чесні...

Серафима круто повертається й іде вправо.

Семен. До-свідання, баришня!

Серафима. Я зараз вернусь, підожди, я тільки щось візьму дома!

Семен. Левольвертік? Шо-ж? Пора вже кандальчиков попробувать. А между прочим, не споминайте злом, а тольки тим, шо оставив вам. Ето подарочок вам за Ганю. Услуга за услугу. Вам, барин, тоже. Понялі?.. А тібе, Ганю... Тібе... пам'ять од босяка. Сliš. Говорив я тібе, шо судьба на всю жисть звязала нас. Ти не вірила. Ну, так от тепер сама повидіш. А тепер до-свідання. Вася! Де ти? Де наші? Ідьом! Пора!

Корчунов (як пришиблений стріпується). Ні, стій! Стій, ти отсюда так не підеш! Не пускай, хлопці!

Семен (охоче зупиняючись). Хорошо. Можна. Клич поліцію, чудак. Тібе-ж хуже, позовуть доктора і найдуть у тібе болесть. Ну? А міне-ж за шо судить? За то, шо твоя дочка і полюбовниця ходили до міне? Так за ето, чудачок ти, не судять. Розтервся ти та й сам не знаєш, шо делать. А міне тюрма твоя, между прочим, не страшна. Видев я

їйо не раз, саділі тудя такії добрії люди, як ти. Не порі лучче гарячки та едь домой. Верно, говорю. А нас не задержуй, а лучче благодари бога, шо так одделався. Могло-б хуже вийти. Вася, Душа!

Чиркун Готові. Ідьом.

Душа й Палькарась стоять тут-же.

Семен. До-свідання! (Ідуть уліво.)

Перед ними розступаються.

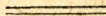
Семен (озирнувшись). Ганю! Так помни-ж босяка! Ха-ха-ха-ха-ха!

Ганя стоїть недвижно, закривши лице руками.

Корчунов розтераний, тре рукою голову, знявши картуза.

Юрба дивиться то вслід Семенові, то подивляється на Корчунова й Ганю. Тихий боязкий шепіт.

ЗАВІСА

БАЗАР

П'ЄСА
НА ЧОТИРИ РОЗДІЛИ

ДІЄВІ ОСОБИ

Маруся

Леонид

Трохим

Цінність Маркович

Оксана .

Михайло

Робітники, дівчата.

Помічник начальника тюрми.

Явдоха.

1-е, 2-е, 3-е, 4-е, 5-е вікна камер уголовних.

Вартовий.

Пані в траурі з дочкою.

Дві панночки.

Міщани, селяни під тюрмою.

Втікачі.

} Партійні товариші.

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

Лісок. Полянка. Майський сонячний день.

Нема нікого. Зліва недалеко десь чути жіночий палкий голос; по тону помітно, що говориться промову. Часом виривається гомін оплесків. Хутко виходить Трохим, за ним послішає Цінність Маркович.

Трохим—здоровий мускулистий парубок; рухи нетерплячі, палкі.

Цінність Маркович—людина літ 32—34, з кучерявою борідкою й великим лобом. Очі уважні, бігаючі; вчувається не раптова, але вперта завзята енергія. На лиші переважна діловита заклопотанність

Трохим. Ні, це неможливо, це—неможливо!

Цін. Марк. Та слухайте, чудачина ви, чорт-би вас побрав... Так-же не можна! Не можна, любчику... Треба бути терплячішим до людей.

Трохим (швидко ходячи по полянці.) Я не можу!.. Я не можу. Вона говорить просто неможливо! Просто неможливо! Так есдек говорить не може... Це—есерство, анархизм, кадетизм, що хочете, тільки не соціал-демократична промова... Як собі хочете! (Зупиняючись.) Потім що це за манера промовлять? Вона весь час не зводить очей з Леоніда... Вона до нього говорить, а не до маси. К чорту з такими промовами! От що! (Ходить.)

Цін. Марк. Ага! Так он чого бісова зозуля кувала.

Трохим (зупиняючись). Зовсім не он чого, а вся її промова...

Цін. Марк. Чекайте, любчику, не гарячіться. Ви мені скажіть: її слухають?

Трохим. Ну, слухають... Але-ж...

Цін. Марк. Очі у цієї маси горять зараз!

Трохим. Ну?

Цін. Марк. Маса ця готова зараз за нею в огонь і в воду?

Трохим. Та це, скажете, через те, що вона гарно говорить? Ха-ха-ха! Через те, що вона—гарна! От через що!

Цін. Марк. Любчику мій! Ви сами зараз хвилюєтесь тільки через те, що вона—гарна... яке нам діло до того, через що у маси очі горять? Нам треба, щоб вони горіли.

Трохим. Напоїть тоді горілкою, ще лучче горітимуть.

Цін. Марк. Горітимуть та не тим... У маси треба перш усього з-під мусору виковирнуть соціальну сльозу... Перш усього, любчику, соціальну сльозу! А одною горілкою не втнеш... Вона промовляє неважно, це правда, і знання у неї не багато, і... хоче бути Жанною д'Арк, але зате... у неї краса. У всякого свої цінності. А ви не хвилюйтесь. Вона все-ж таки говорить, а що трошки набріхує на соціал-демократію, то це вже не такий гріх. Хто перед богом не винен? А зате, ви подивіться, як її слухають, хоч вона й дивиться на того чортового Леоніда... Га?.. Багато ви бачили, щоб з такими роззявленими ротами слухали ораторів... Ви гляньте... (Повертається в бік голосу.) Ач, як замерли... Ротами слова ловлять... А гарна, канальська дівчина: що гарна, то гарна!

Трохим (похмуро). Слухайте, Цінність Маркович...

Цін. Марк. (повертаючись до нього). Слухаю, любчику...

Трохим. Я в справі з побігом не хочу брати участі...

Цін. Марк. (здивовано). Оце маєш! Це-ж через що саме?

Трохим. Не можу.

Цін. Марк. (стурбовано). Ну, слухайте, радість моя, не вигадуйте ви чорт-батька-зна чого. Чого-ж ви не можете?

Трохим. Не можу! Тільки ви не думайте, що я боюсь... (Ходить по полянці. Раптом зупиняється.) Ну, слухайте, щоб ви чого не думали, я вам скажу прямо, чорт вас побери: ревную! От і все. (Ходить знов.)

Цін. Марк. Кого? До кого?

Трохим. Марусю до Леонида.

Цін. Марк. Ну, слухайте, серце, це—причина, яку-б я не зважився в протокол засідання записати...

Трохим. Може бути, може бути...

Цін. Марк. Так пересилить-же можна себе, любчику!

Трохим (зупинившись). Не можу. Пробував. Ревную до того, що голова крутиться... Не то що алегорія, а от так прямо-таки крутиться, та й годі... Оттак звідси (показує на низ живота) якась хвиля як посує, так аж туман в очах... Знаю,—дикість прадідів, некультурність, ну, не можу... Не можу!.. Буває, що схопив-би її і його й зубами порвав-би на шматки. І аж гарчав-би... Не можу, говорю вам, нароблю друниць... Каятись сами будете... Замість в стіну, візьму й шпурну у них бомбою. Найдіть когось іншого на моє місце...

Цін. Марк. Голубчику мій! Я розумію ваше становище, але ви сами добре знаєте, що нема нікого. Та ще на ваше місце. Не всякий з цим лю-

бить діло мати. Це раз. А друге, що просто нема нікого. Після розгрому вашої організації треба було з мікроскопом розшукувати вас. Один, два та й уже. Ну, хто може? Леонид? Ну, його треба насамперед самого підвести до стіни, підперти його, щоб вітер не звалив, а тоді вже хай пускає бомбу з рук.

Трохим. Михайло міг-би.

Цін. Марк. Михайло, серце, жонатий чоловік. А краще мені мати діло з бригадою холостих жандармів, ніж з одним жонатим товаришем... Йй-богу! До речі й Леонид жонатий, хоча тут... Ну, та не важно... Ні, любчику, Михайло не годиться. Він до того ще й робітник. Як щось станеться з ним, покине нам жінку з трьома дітьми... Не талія! Пересильте ви себе... Закрутіть віжки на руку і...

Трохим. Ні, не можу!.. Боюсь... Хай тоді ні вона, ні він не беруть участі...

Цін. Марк. Ну, а хто?

Трохим. Замість Леонида—Оксана, а замість Марусі... (мовчить.)

Цін. Марк. От бачите: а замість Марусі вже й нема нікого... А Оксана знов з шостимісячною дитиною... Ні, голубе, плюньте, не псуйте справи... Тут-же, серце, все-таки ходить про волю дванадцяти товаришів... І це-ж треба подумати на худий кінець... Га?... Та потім... Чекайте! Та звідки ви знаєте, що вона любить Леонида? Вона вам сама казала?

Трохим. Ні, не казала, але...

Цін. Марк. (зрадівши). Не казала? Хо! Так чого-ж ви тут...

Трохим. Але я сам бачу.

Цін. Марк. Ну, любчику, це—не глагол! Це—не глагол! Ви іменно той, що ні чорта не можете побачити. Іменно, радість моя, не той... А от я ба-

чив, що вона як-раз не любить Леоніда... Як-раз це саме я бачив... А що хочете знать, то іменно вас вона любить.

Трохим. Ну, це вже ви той...

Ці н. Марк. Правда! Правда, голубе. Я навіть здивувався, як ви сказали, що ревнуєте. „От, думаю собі, ідіот... (ви вибачайте, це-ж я про себе так думав...) от, думаю, халява: дівчина з ним така мила, весела, оченята сміються, грають, горять, а він ревнує...“ Та до кого ще? До Леоніда! Ну, любчику, ви таки ні чорта не бачите. Прямо такі ні чорта та й годі!

Трохим (м'ягше). Ну, розкажіть ви кому іншому...

Цін. Марк. Ні, голубе, це вже ви розкажіть і іменно кому іншому, а не мені. І розкажіть, наперед узнавши, довідавшись, а не те, що так... Треба все своїми власними руками обмацать, своїми очима обдивитись, а тоді купувать. От трохи зараз скандала не зробили... Ну, подумайте сами, якби ви засвистіли, або закричали, що вона не так говорить, як-би ви обидили дівчину, яка, може, вас любить. Що-б, ви думаєте, дуже до серця їй припали-б за це? Ех, народ! „Леоніда любить“. А вона, якщо вже істинно сказать, може нікого ще не любить, бо вона—Жанна д'Арк. От що!.. Ага! Добре, що згадав. Слухайте, серце, вона неодмінно хоче взять на себе „функцію“ кидання під стіну. Неодмінно треба одговорить її від цього. Вона подвигів шукає. Чудово. Тільки не треба, щоб ці подвиги були смішні. А крім того, вона ще може попсувать всю справу: бомби до стіни не донесе, розірветься у неї в руках, її к лихий годині пошматує і весь побіг провалить. Треба їй говорити, що вона призначена для іншого. А поки-що вона своєю красою не одне ще

пролетарське серце зворушить. Погано тільки, що деякі серця занадто вже воруються. Ну, та де лєс рубають, там і тріски летять. Так от, любчику, майте це на увазі, як будемо сьогодні рїшати справу. А сьогодні треба неодмінно все скінчити. Публіка в тюрмі хвилюється, жде, може дурниць накоїти. І сами ви будьте хорошим, не гальмуйте справи. Центральний Комітет доручив мені цю справу і я мушу її довести до хорошого краю. Не кладіть-же мені свині, голубе, і сами себе не ставте в смішне становище.

Трохим. Слухайте, тільки, будь ласка, нікому нічого про це... Я вам, як відповідальному організаторові сказав, щоб не думали чого... Це моє інтимне життє і я не хотїв-би, щоб...

Цін. Марк. Я розумію, я розумію, будьте спокійні...

Трохим. А потім... Ви — справжній Цінність Маркович... Як це у вас по-торговому усе математично. „Треба держати її на цій мрії, бо це для нас корисно“... Може, й корисно, не знаю, тільки я вам не ручаюсь за себе. Накипить, скажу всю правду й каюк. Не обіцяю. Не можу підраховувати. Ніколи не торгувавсь і торгуватись не буду.

Цін. Марк. Невже не торгувались? (Сміється.) Ех, ви, дворянчики! Ну, а як ви думаєте, через що Леонид більше подобається Марусі? Га? (Трохимовчки дивиться на нього.) Ну, от розміркуйте, через що? Так бог дав? Га? Того, любчику, що Леонид уміє торгуватись. „Накипить і всю правду скажу“. Ех, ви! Їй ваша правда потрібна, як сироті трясця. Ви їй дайте ту цінність, що дає Леонид, оттоді й сторгуєтесь. Дайте їй любов до її високої душі, не кажіть, що вона програму перебрїхує, от і побачите... Життя, любчику, базар. Хочеш бути бо-

гатим? Виходь з товарами, торгуйся, обмінюй, рости, сам давай і у других бери. А як сам не маєш нічорта, то й візьмеш чорта пухлого. Так було, так буде до кінця віку.

Трохим (лягаючи на траву). Слухайте, ви вже написали свій курс торгової філософії?

Цін. Марк. Ні, ще не написав. Ще не написав. Часу нема. От як ще трохи поєззюсь з такими організаціями, як ваша, та попаду в тюрму,—оттоді вже напишу, неодмінно напишу. Ну, говоріть: будете стріть дурниці? Ідете на побіг?

Трохим. Та чорт вас бери, іду!

Цін. Марк. Ну от, так-би й давно. Вчить вас, пістолетів, треба. От ви прийдіть до мене вільним часом, я вам прочитаю лекцію своєї філософії. може, не таким диким будете...

Трохим (сміючись). Е, ні! Я вже лучче бомбу підку кидать...

Цін. Марк. А розум...

За сценою раптом оплески. Цінність Маркович і Трохим разом озираються.

Цін. Марк. (придивляючись). Скінчила, чи що?.. Ні, щось дуже швидко... Щось сталось наче... Чи не істерика? З нею це може бути... Іде сюди, лице незадоволене, знервоване...

Трохим. З Леонидом...

Цін. Марк. Да, щось говорять... Гаряче... Дивно. Щось трапилось. (Серйозно й поспішно до Трохима.) Ну, так слухайте, любчику: значить ідете? Чуєте?

Трохим (дивлячись в лісок, неухажно). Чую. Щось справді сталось. Робітники дивляться їм вслід...

Цін. Марк. Да, да... Тільки слухайте сюди: Марусі бомби ні-за-що не давать. Чуєте?

Трохим. Розуміється.

Цін. Марк. Потім зараз-же тут в ліску треба обсудить, як бути з тюремними. Їх обов'язково

треба завтра-ж сповістить про день. Не пізніше.

Трохим. Якщо ми щось вирішимо.

Цін. Марк. Треба вирішить, треба! От я тільки боюсь, що неможна буде завтра сповістить їх. Побачення тільки по п'ятницях, значить—ще чотири дні. Поштою не можна... Ех, біда!.. (Тихіше.) Ну, так, любчику, не стройть дурниць! Чуєте?

Трохим. Та добре.

Входить хутко Маруся; за нею Леонид.

Маруся—дуже гарна, молоденька дівчина, з великими, надхненними очима. Дуже нервова, нездержана. Говорить иноді піднятим тоном, високим стилем, особливо—як хвилюється.

Леонид—худощавий, з біло-матовим лицем, трохи згорблений; невеличка гарна борідка; короткозорий. носить пенсне, яке часто витирає, кліпаючи очима. Часто має вигляд здивований; надто коли сердиться.

Маруся. Не вірю! Не вірю! І я вас прошу, лишіть мене одну! Я не можу!..

Леонид. Але-ж, Марусю, це просто чудно... Хіба-ж можна так?

Цін. Марк. Що таке? Що там сталося?

Леонид. Товаришка посередині перервала свою промову й пішла...

Цін. Марк. Через віщо?

Леонид (мнучись). Я, право, сам не знаю... Робітники дуже вражені...

Цін. Марк. А ви їх так і покинули? Ідіть-же швидше назад і заспокойте їх. Скажіть, що товарищі зробилось погано, що вона спочине й зараз прийде.

Маруся (сівши на траву під деревом, нервоно). Я не прийду більше!

Цін. Марк. (моргаючи Леонидові). Ідіть, ідіть, любчику... Товаришка заспокоїться... Я їй скажу пару солодких слів...

Маруся. Я хотіла-б зостатись сама.

Цін. Марк. (киваючи Леонидові). Ідіть, ідіть. Та й ви, Трохиме... Ідіть, заспівайте з ними щось... А мені треба з товаришкою дещо конспіративно побалакати.

Леонид помалу йде, за ним Трохим, озираючись на Марусю.

Цін. Марк. (присідаючи коло неї, м'яко). Я на одну хвилиночку. Маленька справа єсть. Тільки може-б ви мені сказали все-таки, що там у вас вийшло? Га?

Маруся. Вийшло те, що я більше ніколи не буду промовлять перед масою!

Цін. Марк. То-ж чого так?

Маруся. Бо мене не слухають.

Цін. Марк. Вас не слухають? Вас? Е, моя хороша, це вже ви вередливі дуже...

Маруся. Вони не слухають, вони дивляться на мене! Вони красу мою слухають. (Проводить плечима і закриває лице руками.) І це сказав робітник! Робітник!

Цін. Марк. Який робітник? Що сказав?

Маруся (зриваючи руки, з обуренням). О, проклята краса моя! Я ненавиджу її од всієї душі!

Цін. Марк. Та за віщо, голубонько? Що вона вам зробила?

Маруся. Вона зробила те, що я не можу бути вільною. От що вона мені зробила. Вона скрізь мішається. Скрізь, скрізь! Я не вірю людям через неї. Що-б я не сказала, що-б я не зробила, я ніколи не знаю, чи так, чи не так, бо завжди для всіх це гарно. А гарно через те, що я сама гарна. А потім... це прямо нестерпимо, всі закохуються, всім зараз моя краса в очі падає. Ні один чоловік не любив мене, а тільки прокляте тіло, красу мою, будь ти проклята! У мене нема ні приятелів, ні друга... Або закохані, або вороги... Женщини ревнують, а чоловіки закохуються...

Цін. Марк. Ну, вже-ж не так, щоб усі...

Маруся. Усі! Всі! Я ще ні одного не бачила, щоб не спробував хоть залицятись до мене. Революціонери теж. Я думала перше, що революціонери не такі, але... бачу...

Цін. Марк. Моя хороша! Хіба-ж уже революціонери вроді тих свиней, яким не дано у небо дивитись? І революціонери—„человеки“. Краса для всіх краса...

Маруся. Ну, нехай, коли я була „там“ серед тих. Нічого дивного, коли юнкери говорять компліменти гарненькій панночці... Їм більше нічого робить. Але тут...

Цін. Марк. Ви, серце, перебільшуєте. І огорчаєтесь. Щоб потішити вас, я вам скажу, що не всі у вас закохані. Перед вами аз єсьм перший, що хочу од вас тільки прекрасної душі вашої. Чого так дивитесь? Правду говорю.

Маруся. А якби запропонувала вам обняти вас, поцілувати, милувати? Ви одмовились-би?

Цін. Марк. (зам'явшись). Бачите, люба моя, ласка людини, звичайно, є певна цінність, якою, так сказати ..

Маруся. Ні, тут я не про ласку людини, не про душевну ласку говорю, а про ласку тіла, краси моєї...

Цін. Марк. Бачите... Як вам сказати? Я розуміється, одмовився-б, бо... Ну, та причини не важно... Звичайно, одмовився-б...

Маруся. Дивно. Ну, я вас слухаю далі.

Цін. Марк. А далі ось яка річ. Ви сердитесь на свою красу. Скажіть, чи похвалили-б ви того чоловіка, який-би сердився на свій розум за те, що він у нього є і що його люблять за нього?

Маруся. О!.. Зрівняли!.. Це инша річ.

Цін. Марк. Така сама, як і краса... Все—цін-

ність... І краса, і розум, і травка, і книжка, і дерево... все цінність. І на вашому місці я, навпаки, благословляв-би свою красу... І не робив-би так, як ви: не чіпляв-би оцих незграбних кохточок на себе, оцього капелюшка старої дівки. Я знаю, ви це робите, щоб бути поганшою. А цього не слід робити. Я-б ще побільшив цю красу, начепив-би тее-сее, там стьожечку, там бантичок...

Маруся. Ну, слухайте, мені ця розмова не подобається. Ви це можете говорити іншим, а не мені... (Обурено.) Господи! І це говорить революціонер!.. А дух ваш де? „Бантичок“... Я бантичком понесу світ правди народу? Вся ціль наша, щоб людськість вийшла з рабства тіла, а ви кличете мене підлягати йому? І народ!.. Ні! Революціонери, настоящі революціонери не такі! Не такі, не такі! Дух свободи, розуму править світом, а не ваш... „бантичок“!.. Да, я тепер розумію... Коли проводарі партії говорять так, то що дивного, що робітники теж... Коли я говорила промову, я чула, як один робітник прошепотів другому: „оце-ж тії очі, що душу-б віддав“, чи щось вроді цього... Я зразу покинула говорити і пішла...

Цін. Марк. Через це?

Маруся. Да, через це. А тепер я бачу, що в партії мені робити не можливо. Або вийти і вернутись до панства, або знищить свою красу. Так-так! Не инакше. Я більше не можу!

Цін. Марк. Слухайте, серденько, ви сами потім будете сміятись з себе... У вас нерви піднялись і вам здається усе таким страшним. Ви заспокойтесь, гляньте, яка краса круг нас... Невже й це треба нищити за красу? (Маруся робить нетерплячий жест.) Ну-ну, я жартую... Тільки заспокойтесь і викиньте такі думки... Йй-богу!

Маруся (гірко). О, не бійтесь. В тому й річ,

що в мене немає сил на це. Це можуть герої, а я... на великий жаль тільки подла буржуйка, якій страшно одрізати косу й облити лице сірчаною кислотою...

Цін. Марк. Та на віщо-ж, Миколо милостивий?!

Маруся. На те, щоб почувать себе людиною, а не лялькою, якою всі тішаться і граються!

Цін. Марк. Ну й організація!.. Ну, знаєте що, видно моя філософія з вами не той... Лучче поговоримо про справу.

Маруся (на слові „справа“ зразу повертається до нього, робиться уважною й навіть трохи несмілою). Я слухаю.

Цін. Марк. Справа, бачите, така... Справа з цим побігом.

Маруся (уважно). Да.

Цін. Марк. Вона в нас може не вигорить...

Маруся (тривожно). Як? Через що? Провалилось?

Цін. Марк. Ні... А те, що люди починають вередувати... Наприклад, Трохим одмовляється брати участь.

Маруся. Одмовляється? Він-же ще сьогодні зо мною балакав, і ми так сміялись, уявляючи начальника тюрми...

Цін. Марк. А ось тільки-що заявив мені, що не може брать участі... А ви-ж знаєте, що він дуже цінна людина... Без нього я не знаю, як ми будемо...

Маруся. Але через що-ж?

Цін. Марк. Оттут-то, моя люба, і єсть уся категорія... Якби ви спокійненько вислухали, що я вам скажу, я був-би вам дуже вдячний...

Маруся. Я вас спокійно слухаю.

Цін. Марк. Та воно правда... Хм! Так от, бачите, він дуже ревнує вас до Леонида...

Маруся (спалахнувши). Ну от! От вам! От вам перший приклад! Та як він сміє!..

Цін. Марк. От я-ж казав... Підождіть! Ну й народ-же в цій організації!

Маруся. Так що-ж йому треба? Щоб я його любила? Ну, коли йому так хочеться знать, то я таки люблю Леоніда. Да, да! От вам і йому! Можете йому це сказати. Люблю! Бо це єдиний чоловік, який може бути високим, якому я вірю, якому не краса моя потрібна. І він не буде кидать товариського обов'язку через ревність. Фу, скотство!

Цін. Марк. Так. Дайте-ж мені вставить слово. Так от, цей самий Трохим, виходить, ревнує.

Маруся. Я цьому не винна у всякому разі!

Цін. Марк. Цілком признаю. Але річ не в тому. Річ в тім, щоб його вдержать і не дати пропасти справі...

Маруся. Я не розумію... Це таке, це таке... І це революціонер? Із-за ревности він жертвує свободою дванадцяти товаришів?!.. Але все-таки я не розумію, через що кида? Ревнує? Так нехай на мене сердиться, а не на товаришів...

Цін. Марк. Він, серце, не сердиться, а не може... Це, розумієте, людина страшенно імпульсивна, з великими страстями. Дикий навіть трошечки. Закрутить йому в голові, і він все кине, плюне, пустить собі кулю в лоб, і вийде ерунда, розуміється... Так от треба його заспокоїти... Чекайте! Нетреба казати, що ви його любите, але нетреба дратувать ревности. Цей час тільки, поки скінчиться справа. А там хай собі ревнує на здоров'я, це йому не пошкодить. Страждання від кохання—це ще біда невелика, а іноді навіть приємна.

Маруся. Що-ж, значить, я повинна брехать йому? А як він питає, я повинна говорить, що не люблю Леоніда?

Цін. Марк. Е, що вас вчить! Жінка в цих справах, як каченя на воді, не вчившись видержить надлежачу позицію. Хе-хе-хе!

Маруся. Я до таких жінок не належу.

Цін. Марк. А ви спробуйте.

Маруся. Брехать я не вмію й не хочу. Ні, це пусте діло, я не хочу!

Цін. Марк. От як їм ця брехня! Не в тім річ, що в хаті піч... Діло не в слові, а в тім, що з того вийде. Бува, що треба брехать, Не будете-ж ви з жандармами правду розводить? Брешуть-же лікарі хворим, щоб їм брехньою допомогти. От тут такий самий хворий. Поможіть йому й іншим. Єдине погане на світі—страждання, та й то часом приймають на себе менше, щоб уникнуть більшого. А правда, брехня, це средство проти страждання. Одне средство тоді годиться, а друге тоді. В данному разі ваша правда не годиться, бо попсоє справу. А брехня pomoже. Будьте-ж справжньою революціонеркою і принесіть у жертву колективности свою правду. Це є більша заслуга, ніж взяти і сказати йому, що не любите. Вибирайте, що важче, а що легше, коли хочете накладати на свої плечі жертви. Ну, як? Згоджуєтесь?

Маруся. Добре. Я згоджуюсь.

Цін. Марк. От і чудово! Я так і знав, бо ви—людина розумна. Ну, а тепер ще маленька умова: нічого про це нікому не говорить. Добре? Навіть Леонидові.

Маруся. Але-ж я можу Леонидові говорити про своє відношення до нього?

Цін. Марк. Скільки хочете. Але нічого не говоріть про відношення Трохима до вас.

Маруся. Я не розумію, чого...

Цін. Марк. Це, бачите... Перш усього, це Трохимова тайна, а друге, Леонидові буде це

неприємно, він теж людина, буде теж ревнувати...

Маруся. Леонид? О, ні! За Леоніда будьте спокійні...

Цін. Марк. Ну, хто його зна... Та раз він такий, так на віщо вам говорить йому зараз? Підждіть, як скінчиться справа. Бо я боюсь, що як Трохим тільки помітить, що Леонид знає й що ви сами розказали, то його дике самолюбіє таке накоїть, що й... говорить страшно. Ні, ви вже обіщайте мені, що будете мовчати, хай я хоч з цього боку буду спокійний...

Маруся. Коли вам так... я обіщаю.

Цін. Марк. От і чудово. А я зараз постараюсь, щоб ви трошки побалакали з Трохимом до засідання... Це його заспокоїть. Ви посидьте тут, а я... (Повертається йти.) А от і Леонид з жінкою йдуть сюди.

Маруся (швидко встаючи). З жінкою? Мені зараз дуже не хочеться стрічатися з нею. Ходім звідси... (Поспішно іде в другий бік.)

Цін. Марк. (іде за нею). Та чекайте, вона не кусається! Ну, й діла в цій організації! (Добродушно сміється.)

Павза. Чути спів робітників. З'являються Леонид і Оксана. *Оксана—чорнява, бліда, не погана, з різко, сильно обведеним ротом.*

Оксана. Розуміється, це вже смішно. Чого-ж вона тікає? Ач як побігла! Сильні не тікають...

Леонид (здивовано). Звичайно, тікатиме, коли ти з нею тримаєш себе так завжди, як... з ворогом...

Оксана (зупиняючись). Слухай, Леониде, мені страшенно надокучили твої нотації за цю панну...

Леонид. Вона—товаришка...

Оксана. Пора вже скінчить цю комедію... (Хвилюється, закусює губу.) Да! пора. Ти скажи мені,

для кого й для чого ти називаєш себе моїм чоловіком?...

Леонид (скидаючи пенсне, теж хвилюється. Здивовано й тихо). У нас-же дитина є...

Оксана. Ага!.. Але ти можеш називать себе батьком дитини, а не моїм чоловіком...

Леонид (вितिраючи пенсне, глухо.) Нетреба говорити про це.

Оксана. Ні! Пора скінчить. Це гидко. Ти мало не зомлів, коли вона викинула цю штуку. Ти сам себе перед всіма робиш лицеміром, називаючи себе моїм чоловіком і тут-же упадаючи за другою. Це—гидко! Або ти любиш її, або мене...

Леонид. Мені тяжко разлучитись з тобою...

Оксана. Так... Значить... Хе! Ти хотів-би її й мене? Губа не дура. Ну, тільки цей номер не пройде... Говори: ти любиш її? Говори прямо.

Леонид (твердо глянувши на неї). Да, я люблю її...

Оксана (криво посміхнувшись). Ну, от... От і все... Значить, можна попроситись і... все...

Леонид. Підожди... Мені трудно сказати тобі... Ти прости мене, Оксано... але ти завжди... ти сама винна... ти завжди тягнула мене до землі, вниз...

Оксана. Я тягнула? Чим?

Леонид. Я не можу сказати... Ну, хоч-би... любов твоя... така земна, плотська... Думаєш ти теж про все таке... домашнє... Од цього в нас раз-у-раз сварки були... Ми не підходимо один до одного...

Оксана. Я... Моя любов плотська?.. Ти це говориш? Ти, який вимучував мене своєю... плотськістю? Ти це смієш говорити?

Леонид. Ти викликала в мені таку любов...

Оксана. Ну годі... Можеш іти до тої, хай вона тебе тягне на небо... Тільки гляди: я два рази любить одного не вмію! З неба, звичайно, скоро на землю тікають...

Леонид (посміхнувшись). О, про це не турбуйся...

Оксана. Цілком певний? Ну, лізь на небо. Тільки гляди, не дуже високо залазь, вище падають прийдеться... Гляди, щоб тобі не zostалися „рожки да ножки“ під духовним соусом із небесних розмов... Ха-ха-ха!... Вона хоч і подвижниця, а з плоти зроблена, як і ми грішні смертні...

Леонид. Оксано! Це ти говориш? Ти—благородна, розумна?

Оксана. Ану вас к чорту? З вами, дійсно, пошлячкою станеш. Прощай... (Хоче йти.) Ти коли забереш од мене свої речі?

Леонид. Підожди, Оксано... я хочу...

Оксана. Ні одної хвилинки ждати не буду. Ні одної! Щоб сьогодні-ж тебе не було. Івашка ти можеш бачить, коли схочеш, а... жить ми не будем... Прощай. (Хутко іде.)

Леонид. Оксано. Дай-же мені сказати... Що-ж це таке? (Спішить за нею.)

Весь час за сценою чулись співи, то змовкаючи, то знов починаючись новою піснею. Співають якоїсь веселої. Чути ляскання в долоні, ухкання й ніби вибивання ногами по землі. Чується вибух сміху і зтихає.

Виходить Маруся і Трохим.

Маруся. Я й не виню вас... Тільки цим ви даєте оцінку самому собі. „Скажи, що ти любиш, і я скажу, хто ти“... Я страшенно стомилась... Сядемо? (Сідає.)

Трохим, лягаючи біля неї, спирається на лікоть і захоплено, не зводячи очей, дивиться на неї

Маруся. Не дивіться так...

Трохим. Чому?

Маруся. Я не люблю...

Трохим. Я инакше не вмію дивитись на вас... Безумно хороша! Безумно прекрасна моя!

Маруся (строго). Трохиме! Я що сказала вам?

Трохим (винувато, зідхнувши). Не буду...

Маруся. Можна-ж, здається, і так посидить з товаришем.

Трохим. Та... звичайно...

Маруся. Тільки нетреба строїть таких кислих мін... Я не люблю... Чуєте?

Трохим. Ви зо всіма нашими як з товаришами сидите?

Маруся (здивовано). Звичайно... А як-же инакше?

Трохим (дивлячись у землю). І з Леонидом?

Маруся. Леонид такий-же товариш, як і всі... Слухайте, ви вже балакали рішуче з вартовим?

Трохим. Уже...

Маруся. Він згоджується? Да?

Трохим. Да.

Маруся. Серйозно? Як я рада! Ви молодчина, Трохимчику!

Трохим. Дайте нагороду за це.

Маруся. Яку?

Трохим. Руку.

Маруся. Натє! (Простягає руку.)

Трохим хапає, жагуче цілує.

Маруся (вириваючи). Так нетреба... Пустить. Чуєте, Трохиме? Пустить...

Трохим. Не пушу, не пушу...

Маруся (хвилюючись). Пустить... Я цього не люблю.

Трохим. Через що? Через що?

Маруся. Мені буває негарно... Пустить... Ви завжди заражаєте мене чимсь поганим... Чуєте, Трохиме?

Трохим мовчки цілує руку.

Маруся. Трохиме! Я буду сердитись...

Трохим. Я безумно люблю вас... Ну, трошечки посидьте так... Ну, трошечки... Свята, прекрасна!.. (Впивається в руку.)

Маруся (посидівши непорушно, тихо гладить другою

рукою його голову). Ну, годі вже... Буде, Трохиме...

Трохим (жагучим шепотом). Ще трошки, ще трошки... Благаю. (Підсовується ближче, обома руками обхоплює її руку.)

Маруся (хвилюється). Трохиме!... Нетреба!..

Трохим (ще підсовується, цілує руку вище, коло ліктя). Ще трошки, ще трошки...

Маруся (безсиліє, часом заплющує очі). Трохиме...

Трохим (ще підсовується, притуляє лице до її плеча, цілує). Ще трошки, ще трошки... (Весь час дихає все важче й важче).

Маруся (все більш і більш безсиліючи, машинально): Трохиме... Трохиме...

Трохим. Ще трошки, ще трошки... (Обнімає за стан і жагуче пригортає до себе, хоче поцілувати в лице.) Кохана! Доро...

Маруся (стрепенувшись, злякано одпихає). Трохиме! (Хутко встає, важко дихаючи.)

Трохим понуро сидить.

Маруся (одривисто хмуро). Ви хочете.., щоб я з вами навіть не балакала?

Трохим. Простіть...

Маруся. Ідіть, покличете Марковича... Я хочу йти додому...

Трохим. Зараз... (Встає винувано, нерішуче.) Ви сердитесь на мене?

Маруся. Ідіть, ідіть...

Трохим. Ну, чим-же я винен, що безумію?.. Я дурію при вас... Не сердьтесь. Ну, посміхніться. Я буду знать, що ви не сердитесь і... І світ, Марусю, переверну догори ногами! Як табуретку! Їй-богу!

Маруся (слабо посміхнувшись). Без ричага?

Трохим. Без... без соломинки! Одною радістю своєю. Ех, Марусю!.. (Чухається.) Ну, я йду! Ех! (Швидко йде вліво.)

Маруся ходить по полянці, потім сідає там-же й понуро дивиться в одну точку, часом глибоко зідхаючи.

Справа виходить Леонид і пильно, як всі короткозорі, придивляється до Марусі. Підходить ближче.

Маруся (озирнувшись, радісно, як дитина). Леониде! (Простягає руки.)

Леонид. Що, моя діточко?..

Маруся. Як я рада!.. Сядьте коло мене... Дайте мені вашу руку... Оттак...

Леонид. Що з вами, Марусік мій? Га?.. Чого хвилюєтесь? Все те саме?.. Да? Нетреба, нетреба хвилюватись... (Ніжно гладить її руку.)

Маруся. Ні... Так... Я скучила за вами... Мені так гарно, спокійно-спокійно з вами... Я нічого не боюсь з вами...

Леонид. Правда? Діточка зо мною нічого не боїться?.. А промову свою зіпсувала? Га?.. Ах, ви-ж...

Маруся. Знаєте, коли ви так зо мною говорите, мені вже стає соромно за свої думки... І стидно, що я зробила сьогодні... Робітники будуть незадоволені, правда?..

Леонид. Ні... Розуміється, було-б краще, якби ви скінчили. Ну, та бог простить на цей раз... А вони вас так люблять, що все простять... Вони занялись тепер іграми... Нічого...

Маруся. Правда? Спасибі... І ви не сердитесь на мене? Не сердьтесь... Ви—мій єдиний...

Леонид (тихо). Я тільки-що балакав про вас з... товаришкою Оксаною...

Маруся. З... „товаришкою“?

Леонид. Да... Ми розійшлись... Я сказав, що люблю... другу і ми попрощались...

Маруся (тихо). Я бачила, як ви йшли...

Леонид. Ми чесно розійшлись і тепер підемо ріжними шляхами...

Маруся (стискує його руки й потуплюється). Який ви... чистий... чесний...

Леонид. Тільки, щоб діточка любила мене хоч трошечки... Тоді ми з нею так заживем, що й... Любить діточка? Любить?

Маруся. Люблю.

Леонид. І вірить у мене?

Маруся. І вірю.

Леонид. Глибоко-глибоко? До самих темних куточків ясної душі свої? Ясної, прозорої, благоуханої душі своєї? Так, дитинонько?

Маруся. Так, так... (Пригортається до нього.)

Леонид. Ну, значить, нам тепер море по коліна, море зла і страждання. Правда? Ну, скажи...

Маруся. З тобою... Ах, Леониде, я не така хороша, як ти думаєш... Я—погана... Але я буду тепер страшно хорошою... Я з тобою почуваю себе такою чистою, спокійною. Я себе дитиною просто почуваю... А я—не дитина...

Леонид. Ой? Моя діточка не хоче бути дитиною? Ні, „будьте як діти“... Ах, це велика істина... Але не всі навіть діти бувають дітьми. І нетреба боятись бути дитиною... Нетреба, мій Марусік.

Маруся. Я не боюсь... тільки... Ну, нічого... Значить, ти тепер будеш сам жить?

Леонид. Ні, не сам... (Дивиться на неї.)

Маруся (здивовано). Не сам?

Леонид. Ні... З одним своїм товаришем, любим, дорогим... З одним своїм найвірнішим товаришем, якщо він, розуміється, схоче... дати мені це щастя... (Дивиться на неї.)

Маруся. Ах!.. (Змішується.) Мені зовсім в голову не приходило... Я якось...

Леонид (пригортає її, озирнувшись). Марусік не хоче? Не хоче, малюсінський?.. (Цілує її руку.)

Маруся. Ні, але я...

Леонид. Дорога моя! Єдина, бажана... (Пригортає дужче, цілує щоку, важко дихає, зазирає в очі). Марусік!..

Маруся (обережно визволяючись, з маленькою ніяковістю). Нетреба, любий... Тут видно...

Леонид (жагуче, шепотом). Жіночка моя кохана! Маруся визволяється і встає. На лиці якась легка здивованість, хмурість, ніяковість.

Леонид. Куди-ж ти? Куди, діточко?

Маруся (поправляючи капелюх). Нікуди... Я так...
Мовчання.

Леонид (подивляючись на неї тихо). Тобі неприємно?

Маруся (прудко сідаючи коло нього, пригортаючись). Нетреба, любий, так... Добре?... Мені з тобою так спокійно, а коли ти такий... мені це неприємно...

Леонид. Неприємно того, що діточка хвилюється?

Маруся. Ні... я не хвилююсь... Я з тобою не хвилююсь... І мені тим паче неприємно, що в наші чисті відносини входить... це... у тебе... Нетреба більше... Да?..

Леонид. І коли ми будем жить разом, то й тоді теж нетреба?..

Маруся. Хіба так треба жить разом? Хіба так не гарно? (Згадавши.) І крім того я тепер ні-за-що не можу... Ні-за-що!..

Леонид. Чого так?

Маруся. Так... Я не можу сказати... Потім, потім.

Леонид. Тайни від мене? Діточка не довіряє мені?

Маруся. Ні... Ах, ні!.. Але... Це не моя особиста тайна... Ну, ради бога, нетреба питати мене... Потім, через тиждень, я все скажу... І потім, ось ще що: ми не будемо виказувати наших

відносин перед всіма, особливо перед Трохимом...
Добре?

Леонид. Перед Трохимом? Чудно...

Маруся. Ах, боже... Ти не віриш мені?

Леонид. Але чого-ж „особливо“. Я вірю, але, згодься сама, що це трохи дивно, через що „особливо перед Трохимом“...

Маруся. Ну, так... Ну, так треба... Мені від цього теж важко, але... Ну, дивись на це, як на жертву... а жертва не в тому, що легко, а що важко...

Леонид. Не розумію... „Жертва“... Правда, тобі так васело з Трохимом буває, що, може, не хочеться рвать з ним відносини... Оттак весело смієтесь... що... Я, розуміється, не знаю... Може, це жертва й велика... Але перед любов'ю...

Маруся. Господи?.. Ну, я не можу сказати... (Рішуче.) Не можу! Це жертва вищому... боротьбі... але не... (Встає.) Он ідуть уже Трохим і Маркович... Нетреба сердитись на мене... Га? (Зазира до нього.) Я страшно люблю тебе... Ну? Я потім все скажу... Хіба не можна повірити моєму слову?

Леонид (натягнуто засміявшись). Ах, ти моя подвижниця хороша! (Встає.) Ну, хай буде жертва... Значить, на „ви“? Добре...

Маруся. Дякую...

Входять Цінність Маркович і Трохим.

Цін. Марк. Ну, любчики мої, до справи, до справи. (Пильно оглядає всіх.) Щоб не вишукувати конспіративних квартир, давайте зараз обмірковуємо одне маленьке питаннячко... Як ви на це, Марусю? Не дуже стомились. Це забере не більше п'яти хвилин...

Маруся. Я нічого не маю проти, хоч і десять. А чи стомилась я, чи ні,—це не важно для справи...

Цін. Марк. Ви—ідеал товариша, як звичайно. Ну, а ви, панове?

Леонид (задумливо ходить по полянці). Я нічого не маю проти. Я слухаю.

Трохим (лягаючи на траву). Слухаєм!

Цін. Марк. Так. Так от, перш усього, така річ. Публіка в тюрмі дуже хвилюється, ждучи від нас звістки. Ми таки здорово затягнули... У них уже все наготовлено. По першому знаку нашому вони підпоюють дозорця, в'яжуть і виходять у двір. А тут уже наша справа. У нас з надвірнього боку вартовий уже підкуплений. Значить, той, що з середини, погине... Ну, тут уже... Але ми не можемо нічого робити, поки не настане черга нашого вартового. Розумієте? А це, здається, буде днів через три-чотири... Не раніше. Вони там вимагають, щоб дали їм динаміту й вони сами зірвуть стіну, але це—дурниця, розуміється. Їх переловлять зараз-же усіх і тим все скінчиться. Крім того, тепер передать у тюрму динаміт ніяк неможливо. Неможливо абсолютно. Оттака, любчики, історія. Ну, так от, виходить діло таке, що їх треба неодмінно заспокоїть і сповістить, що у нас теж усе наготовлено, тільки чекаємо дня, коли заступить наш вартовий. Його, між иншим, неодмінно треба зв'язать, заткнуть рота й покласти у будку. Инакше ми засуджуємо його на каторгу. Ну, та Трохим це знає. Правда?

Трохим. Знаю. Ми з ним навіть умовились, як це найшвидше зробити. Веселий парнишка. Хоче навіть в партію вступить.

Леонид (саркастично). А гроші все-таки бере?

Трохим (холодно). Ну, так що з того? Хіба всякий зараз-же стає свідомим і готовим на каторгу йти за партію?

Леонид. Ну, та я думаю, що в партію таких суб'єктів приймать не можна. Раз він зрадив там, то й нам зрадить. Аби ті більше дали.

Трохим. Ви мелете дурниці...

Леонид. Ви самі мелете дурниці. Не розуміючи, що людина, яка...

Цін. Марк. Ну, хлопці, хай йому біс, це до діла не стосується. Факт той, що він нам помагає. Зараз тільки про це йде мова.

Трохим. Ні, досадно, що зараз-же, як тільки...

Маруся. Ну, Трохиме, дайте-ж говорить про справу!

Трохим зиркає на неї. Нахмурюється.

Леонид. Я пропоную вибрати председателя, щоб самі не балакали.

Трохим. Ви так само говорили, як і я.

Леонид (сухо). От і для мене, значить, треба...

Маруся. Цінність Маркович за председателя.

Цін. Марк. Добре? (Озирається на Леонида і Трохима.) Ну, так я беру собі слово. Значить, панове, перша справа—то довідатись точно у нашого вартового, коли його черга. Це найкраще взяти Трохимові.

Трохим. Беру. Сьогодні взнаю.

Цін. Марк. Так. Далі друга. Узнавши, треба завтра-ж сповістити тюремних.

Маруся. Завтра нема побачень.

Цін. Марк. Я знаю. Але це треба зробити неодмінно. Я пропоную товарищі Марусі піти завтра-ж до тюрми й добитись побачення з Петром.

Маруся. Та мене-ж не пустять.

Цін. Марк. Вас пустять, другу—ні, а вас пустять.

Маруся. Я згоджуюсь іти, тільки не розумію, чого мене, а не другу. Я думаю, що це однаково для них.

Цін. Марк. А я думаю, що неоднаково. А як не пустять, то треба якось передати записку, а краще всього на словах. Треба уникати всяких

писаних документів. У вас там багато знайомих уголовних, вас там люблять, маршом стрічають навіть, ви швидше можете це зробити, ніж хто другий.

Трохим Правильно.

Леонид. Нічого правильного нема. Прошу слова...

Цін. Марк. Будь ласка.

Трохим. То-ж-то.

Леонид (до нього). Не ваше діло! Предсідатель може робить мені замічання...

Маруся починає здивовано поглядати на Леоніда.

Трохим. Я ніяких замічань вам не роблю.

Леонид (здивовано). Не робите? Мені це подобається...

Цін. Марк. Ша, кіндер!.. Леоніде, за вами слово.

Леонид (сердито). Я находжу, що пропозиція товариша Марковича не видержує критики. Перш усього, є інші, які теж ходять на побачення до наших.

Трохим (нетерпляче). Та вам-же говориться...

Леонид (скипівши). Прошу не перебивать! Я вас не перебивав!

Трохим. Ні, ви мене перебили!

Леонид. Це вже називається нахабство!

Маруся. Леоніде! Що з вами?!

Трохим. Ну, ви з виразами будьте обережні! Бо я...

Маруся. Ну, годі! Я йду завтра. Питання скінчене. Значить, що передать?

Леонид схвильовано ходить по полянці.

Цін. Марк. Передать день. Це найголовніше. І передавайте так, як і весь час: мама твоя хвора, консиліум призначено на такий-то день, день добігу. Потім, якщо зможете, не забудьте нагадати

їм, що вони повинні розділитись на дві групи, одна біжить вліво, друга вправо. Їх будуть піджидати постові — товариші. А головне, хай не забудуть, що ми кидаємо тільки після третього куплету „Сбейте оковы“. Не раніше.

Леонид (хмуро). Три куплети довго. Це так нерви вимотає і в них, і в нас, поки той там проспівав всі три куплети...

Трохим. Нічого подібного... (До Цін. Марк.) Прошу слова, председатель, бо ви, здається, спеціально для мене вибрані... Так от, співатиме один з не тікаючих, з другого коридору. Поки вони зв'яжуть дозорця, спустяться, одімкнуть двері.. Я думаю, що цього навіть мало...

Леонид. Прошу слова. Вони можуть начать співать, як зв'яжуть уже.

Трохим (сердито). Слухайте, товаришу, перш усього, вже так умовлено й перемінять, значить — плутать. А потім, я не розумію, що за манера чіплятися до всього...

Леонид (здивовано). Чіпляться? Ну, вибачайте, коли хто чіпляється, то у всякому разі не я...

Цін. Марк. Ну, хлопці...

Маруся (пильно погляда на Леоніда. Зідхнувши). Ну, добре! Значить, після третього куплету „Сбейте оковы“. Так. Далі?

Цін. Марк. А тепер ще одне... Рішуче призначить, хто кидатиме. Є двоє кандидатів: Трохим і Маруся. Я, розуміється, стою за Трохима.

Маруся. Через що?

Цін. Марк. Через те, що Трохим, товаришко, краще це зробить... Ми всі розуміємо і признаємо вашу... ну, як-би сказати? ну, вашу готівність, але... для чого тратити чийсь життя, коли можна без цього обійтись...

Маруся. Я не розумію, через що тратить? Я

теж, як і Трохим, упражнялась і вмію кидать... Ми разом кидали і, розуміється, він дужче може кинуть, але... У мене не така слабка рука! Ви подивіться... (Простягає руку і здавлює кулак.)

Всі сміються, кожен з відтінком свого настрою.

Маруся (ображено). Я не розумію, що тут смішного... Ви не вірите?

Цін. Марк. Ми віримо, але думаємо, що у Трохима все-таки трошечки дужча... Ні, люба товаришко, на цей раз ви вже уступіть Трохимові... Ій-богу. Трохим вам колись уступиться...

Леонид. Да, я теж думаю, що тут нічого балакати, справа цілком ясна. Це бере товариш Трохим.

Маруся. Я проти.

Трохим. А я за.

Цін. Марк. Ви обоє не маєте голосу. А наші два голоси за Трохима. Таким чином, за Трохимом...

Маруся. Що-ж?... Я корюсь постанові...

Цін. Марк. І чудово! І чудово! (Потирає руки.)

В цей час і навіть раніше за сценою чути спів робітників. Чути, що вчать пісню „Слава нашим козаченькам“...

Трохим (встаючи). Це всі справи?

Цін. Марк. Та так, що всі... Про всякі деталі ми маємо ще час побалакати... Револьвери переховані?

Трохим. Переховані.

Цін. Марк. Всім хватає?

Трохим. Всім. Ще зайві zostалися.

Цін. Марк. Чудово. Потім, панове, я пропонував-би всіх утікачів взяти просто на вокзал і брати білети до перших станцій. Не забудьте, Трохиме, пашпорти... А то як-раз...

Леонид (дивлячись уліво). Михайло і ще двоє чогось ідуть сюди... За ним вся масовка... Вроді депутації...

Всі озираються.

Цін. Марк. Да, щось там скоїлось... Ну, так, здається, поки-що все... І так, зачинаю зібрання...

Трохим. Депутація, здається, мирного характеру.

Маруся. Да.

Трохим (кричить). А що таке, Михайло?

Цін. Марк. Таємно мовчать... Щось секретне й торжественне...

Трохим. Дівчата щось ніби несуть... Що таке, Михайле?

Виходять Михайло і двоє робітників. За ними дівчата. Далі вся масовка, яка на сцену не виходить. На всіх лицях радісно-лукавий вираз.

Михайло (урочисто підходячи до Марусі, конфузиться й соромливо посміхається). Е... е... Так що, дорога наша товаришко! З доручення всіх товаришів я... Воно, конешно, я говорить не вмію, но... Так от, значить, ми вам вінок сплели... Це од нашого гуртка, з котрим ви прекрасно так зацікавляєтесь...

З маси: І од нас. І од нас...

Михайло (строго назад). Тихо! Я ще-ж не скінчив! І од усіх товаришів, котрі... значить, сьогодні тут зібрались... Як, конешно, ви наш оратор і первая красавиця, то просимо прийнять у свою честь і нам не одказать, потому ми усі вас любим і... От усе... (Озираючись до дівчат, строго.) Давайте вінок! Швидше!

Одна з дівчат скидає хустку з вінка, який держала в руках, і подає Михайлові, корфузливо посміхаючись.

Маруся (радісно зворушена). Їй-богу, не заслужила... Але мені дуже приємно... Я дуже дякую...

Михайло (піднімаючи вінок угору). Позвольте надіть вам... Шляпочку скиньте, а то некоректненько так...

Маруся (скидаючи брилик). Я, право... мені... так...

Цін. Марк. Їй-богу, вони не погано придумали! Накажи мене бог, остроумно!

Михайло (надіваючи вінок на голову Марусі). От...
(Одступаючи назад з гордістю.) Це наш гурток придумав!
(Швидко озираючись до маси.) Урра!!

Маса (з захопленням). Урра!!

Цін. Марк. Йй-богу. Урра!

Маруся (радісно сконфужена). Я, йй-богу, не знаю...

Леонид (до неї). Ну? Я вам не казав?

Трохим з німим і хмурим захватом дивиться на неї.

Михайло (робить знак робітникам. Всі затихають і, чекаючи, дивляться на нього). Ш-ш! (Змахує рукою, як хор-майстер.) Раз-два!

(Хор співає):

Слава!

Слава нашій Марусенці!

Слава!

Слава нашій Марусенці,

Доні України,

Слава нашій товарищі!

Цін. Марк. (з захопленням). Браво! Йй-богу, браво!
(Сам співає і притоптує ногою.) Вашу руку, товариш-оратор! Слава! (Бере Марусю під руку й веде вліво крізь масу співаючи.)

Маруся ясно озираючись до Леоніда, радісно посміхається.
Трохим ревниво слідкує за ними й теж помалу посувається за всіма.

Хор, співаючи, вертається в лісок.

ЗАВІСА

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

Тюрма. Задня стіна сцени уявляє надвірню 'двохповерхову стіну' тюремного будинку з низькими, широкими ворітьми в ній. Стіна будинку займає половину задньої стіни сцени. На другій половині видно високий, тюремний мур, за яким видніються інші будинки тюрми. Права стіна сцени уявляє також стіну тюрми, загнуту глаголем. В ній на два по-верхи вікна з ґратами. В нижнім поверсі, видно, ніхто не живе, бо вікна забиті дошками з середини, а на верхнім—вікна одчинені й за ґратами видно людські обличчя. Над во-рітьми також два заґратованих вікна й також обличчя арештованих. Ворота з фірткою в одній половині; фіртка з вовчком. Біля воріт будка вартового. Під правою стіною врівень з вікнами першого поверху зроблена лава.

На лаві сидять, чекаючи побачення, міщани, селяни і т. и. пу-бліка. Пози різні: задумливі, понурі, нудьгуючі. Оддалік від усіх стоїть дама в траурі з дочкою. Недалеко від неї дві пан-ночки з пакунками в руках. Під вікнами стоїть Явдоха, жва-ва молодиця, з хитрими, веселими очима.

В 5-м вікні (рахуючи зліва направо) видно звішену надвір руку й чути пісню:

Отця я зарезав,
Мать свою убив,
Старшу сестрицю
З ружжа я застрілив.

Погіб я бідняжка,
Погіб я навсігда,—
А год за годами
Проходять літа.

2-е вікно (над ворітьми). Ну, а Мося де? Явдохо!
Явдоха. Що?

2-е вікно. Де Мося?

Явдоха. Еге! Мося... Цинтує в Умані!

2-е вікно. Та бре? За що?

Явдоха. Застукали...

2-е вікно. Жовті?

Явдоха. Атож.

2-е вікно. Жаль. Багато?

Вартовий (високий, хмурий, лице стомлене, сіре).
Довольно розговарювать. Одойді, молодиця...

Явдоха. От уже й „одойді“. І поговорить з земляками не можна.

3-е вікно. А ти, молодице, йди до нас, тут лучче поговоримо.

З вікон регіт.

4-е вікно. Е, ця не піде, вона—не проста; у Сквирі по наймах служила.

Явдоха. А ти мовчи там!

2-е вікно. Третя камера!

3-е вікно. Што таке?

2-е вікно. До Чмиха його шмара прийдуть сьогодні?

3-е вікно. Прийдуть.

2-е вікно. Скажи, щоб нові стірки принесла.

3-е вікно. Харашо.

Вартовий. Говорю, довольно розговарювать. Слиш! А то січас визову помошника.

2-е вікно. Мовчи, масалка! Мовчи та диш. Я плював на тібе й на твого помішника розом з твоєю бабушкою. Чув?

Вартовий. Смотри, щоб на себе часом не плюнув у карцурі...

2-е вікно. Та невже? От рушив разумом, як здохле теля хвостом. Придумав!

Вартовий. Говорю, замовкни там!

1-е вікно (меланхолійний, поважний бас). Земляк!.. А слиш, земляк!.. Мовчи, брат... Йй-богу, мовчи, подумаютъ хоч, що ти разумний.

Сміх. Публіка шепочеться й поглядає на вікна. Вартовий хоче щось сказати, але одчиняється фіртка і звідти відходять троє

жінок і один чоловік. За ними висувається голова дозорця й викликає:

— Галасенко Марія, Антіп і Софія Скрыги, Євдокія Голка. На свіданіє!

З лави й з купи вихоплюються викликані (між ними Явдоха) і спішать до воріт. За ними сунуть і інші. Товпляться у фіртку.

Пані в траурі з дочкою теж підходять туди:

Викрики:

— „Ой, не давіть!“ — „Та вспієте“ — „А мені нема, господин надзиратель?“ — „Подождьош!“

З вікон: Скорей, бабо, скорей, а то не пустять!

Викрики:

— Тю-тю-тю!

— Куди голка, туди й нитка...

Вартовий. Перестань там кричать! А то я, брат, як крикну, так тобі заціпить.

3-є вікно. Та-ну? Васька, слухав?

2-є вікно. Слихав, та так спужався, що аж ноги мені вивернуло п'ятками назад.

Сміх у вікнах і серед публіки.

Вартовий рішуче прямує до дзвінка біля воріт.

З вікон.—Тю-у! Тю-у!

—Вернись, куме, шило з-заду!

Вартовий дзвонить. І потім схвильовано, хмуро ходить під стіною.

З вікон свист і крики:

— Тю-у, тю-у!

— Потягни мертвого татарина за ніс, гад ти смердючий!

— Ах, ти-ж сука конотопська! Подожди-ж ти!

Ті, що вийшли з побачення, зупиняються і, уклоняючись до вікон, кричать:

— Прощайте!

З вікон:—Прощайте, не минайте. Приходьте чаще, ми вам квартиру приготуємо.

— Кланяйтесь тьоті, хай сидить без заботи.

Одчиняється фіртка, виходить помічник начальника тюрми (немолодий; жовті, нафарблені вуси догори.)

Помічник (звернувшись до вартового): Что здесь?
В вікнах зразу стихає.

Вартовий (витагуючись). Кричать, ваше благородіє... І виражаються... Он тето окно і то... другое...

2-е вікно. Ваше благородіє! Не верте... Это он первый виражається на нас...

Помічник. Молчать! Сойди с окна! Если еще раз вызовет меня, всю камеру разсажу по темным карцерам!

Як тільки з'являється в фіртці Помічник, Пані в траурі з дочкою швидко підступає до нього. Підходять також дві панночки.

Пані в траурі. Послушайте, господин смотритель!

Помічник (холодно). Я уже вам сказал, сударыня, что я—не смотритель... Странно!

Пані в траурі. Извините. Я к вам с тем же. Это же жестоко, наконец...

Помічник (хоче сказати). Виноват...

Пані в траурі. Всяким мужикам, ворам можна иметь свидание, а мне... Я приехала за пятьсот верст, у меня муж умер...

Помічник. Виноват..

Пані в траурі. Это безчеловечно, жестоко!.. Вы его схватили, засадили в эту ужасную тюрьму и теперь еще не разрешаете с родной матерью увидеться... Я губернатору жаловаться буду...

Помічник. Сударыня...

Пані в траурі. И говорю вам, что он не виноват... Он не может быть виноват... Я вам представлю все доказательства, что он...

Помічник (нетерпляче). Боже мой! Да говорю же вам, что возьмете разрешение в Жандармском Управлении, и мы дадим вам свидание... Странно!

А затем, сегодня день свиданий уголовных, а не политических...

Пані в траурі. Но поймите же, что он не может быть политическим! Я же вам представлю все доказательства и вы увидите...

Помічник. Очень может быть... Но это вы в Жандармское Управление...

Пані в траурі. Но вы дайте мне сегодня свидание. Я не могу ждать... У меня расходы... Ну, хоть на один час!..

В вікнах фиркають од сміху.

Помічник. Сударыня, здесь свидания даже законные не более пятнадцати минут. Возьмите разрешение. (Повертається йти.)

Одна з двох панночок. Господин Зелинский!

Помічник (озираючись, нетерпляче). Что угодно?

Одна з двох панн. Ну, разрешите же передать белье. Ведь это смешно.

Помічник. Не могу, не могу... Сегодня нет политических передач. Принесите в пятницу.

Одна з двох панн. Но я сегодня уезжаю. Человек третью неделю без белья...

Помічник. Но не могу же я для вас нарушать инструкцию!

Пані в траурі. В таком случае дайте мне эти пятнадцать минут... Я согласна...

Помічник. Я ни одной минуты не могу вам дать. Я не имею права! Слышите: я права не имею на это!

Пані в траурі. О, боже! Ну, хоть скажите ему, что приехала к нему несчастная мать, чтобы он знал...

Помічник. И этого не могу! (Роздратовано.) Не могу, не могу, не могу! (Швидко повертається і зникає в фіртці.)

Дві панночки стискають плечима, шепочуться й нерішуче одходять.

Пані в траурі. О!..

Дочка її. Идем, мама.

Пані в траурі. Нет, я буду здесь стоять, пока они меня не пустят! (Витирає хусткою очі й одходить до лави, на яку й сідає з дочкою.)

2-е вікно. Ну, шо, масалка, помоглось? По-жалівсь?

Вартовий. Поговори ще там! Слихав, що говорив помішник?

2-е вікно. Слихав, тільки гляди, щоб мій кар-цур на тібе не окошився.

3-е вікно. Васька! Гляді, наша баришня—красавиця ідьоты!

2-е вікно. Та бре? Де?

3-е вікно. А он по дорозі.

2-е вікно. Міне не видно.

3-е вікно. Січас повідіш. Клич скорей певчих до вікна.

Чути глухе гукання. В вікнах з'являється багато облич.

Чути:

— Верно!.. Она.

— З кавалєром.

— Она повсігди з кавалєрами.

— Конєшно. А ти-ж думав как?

— Шо-ж вона сьогондья? Політіканам сьогондья свіданій нету.

— До тібе в гості. Скучила.

— А ти мовчи! Про кого халяву роззявив? „У гості“. Ти вперьод умийся, щоб про неїо говорить.

2-е вікно. Федька! Дальоко?

3-е вікно. Не, січас будєть тут.

Публіка теж озираєтьсѧ й дивитьсѧ на дорогу.

Вартовий. Не розговарюй!

2-е вікно. Ну, брат, тепер уже ти не розговарюй. Ти знаєш, хто січас сюда їдьоть? Думаєш губернатор? Нет, брат, баришня наша їдьоть! Слихав?.. Федька, далеко?

3-е вкно. Січас... Можна начинать. Начинай!

З вікон (дружно вибухає спів):

Гей, не дивуйте, добрії люди,
Що на Україні повстало,
Там за Дашевим під Сорокою
Багацько ляхів пропало.

і т. д.

По дорозі з'являється Маруся з Леонидом. Вона привітно, весело хитає головою до вікон і прибавляє ходи.

Маруся (озирнувшись до Леонида): Тільки нетреба бути таким хмурим.... Даю тобі слово, що не через те, що у мене є щось з Трохимом. Мені тільки... Ах, боже...

З вікон (після співу):

— Драсте, баришня, драсте!

— Баришня, драсте! З тим днем, що сьогодні!..

Маруся. Драстуйте, драстуйте! Дякую... Я вам табачку принесла. (Піднімає й показує пакунок.) На ваші камери.

З вікон.

— Спасіба, баришня!

— Покорнейше благодарим.

— От баришня, так баришня!

2-е вікно. Баришня, подойдіть ближче, нам не видно вас. А то, їй-богу, спать не буду, ежелі не повидю вас... Ближче, ближче... До воріт... Оттак. Драсте вам! Как драгоценное здоров'ячко ваше? На свіданица прийшли? Сьогодні для політики, баришня, нету,—сьогодня для нас, фатових...

Маруся. Я знаю. Мені треба побачить жениха.

2-е вікно. А ви позовіть помішника, баришня. Он пустить.

3-е вікно. Не пустить. Не помагається.

2-е вікно. Пустить! Ви тільки попросіть його любезно, так от, щоб я слободи не імел, как пустить.

3-е вікно. Не пустить, сучій нос.

Пані в траурі (підходячи.) Вы хотите на свидание? Не пускают. У меня здесь сын. Вы к жениху. Не пускают. Разрешение, говорят... Грубые такие... Приехала, думала, хоть увижу. Вы подумайте, это столько расходов. Пока это разрешение...

2-е вікно. Верно, баришня: зовіть помішника, пустить!

Вартовий. Ну, довольно там! Одойдіть, баришня, не помагається в розговори з арештантами распространяться...

Маруся. Та я-ж трошечки, землячок... Я раз-у-раз балакаю з ними... Вони од цього не повтікають.

3-е вікно. Он думает, що йому тут не прийдуться сидіть. Попадьош і ти, брат...

Вартовий. Ну, попаду чи нет, а ти як попал, то сиди там... Одойдіть, баришня.

Маруся. Куди-ж я одйду? Ех, ви—неласковий!

Вартовий (з ніяковістю). Так нам-же приказано, баришня! Якби ето од міня, так хоч до утра розговарюйте сібе...

Маруся. Вам нічого не буде, а я скажу, що ви запрещали, а я не слухалась. Мене за це посадять сюди, а ви будете сторожить мене? Добре? А тепер ідіть собі, погуляйте.

Вартовий. Ех, їй-богу!

2-е вікно. Верно, земляк. Іди, братуха, погуляй і не обижай нашої баришні...

Вартовий. Я й не обижаю, тольки-ж как не помагається, так я-ж не могу...

3-е вікно. Пойді, пойді, мілий челаек, погуляй, їй-богу!

Вартовий, чухаючись і озираючись на ворота, одходить.

Маруся (швидко вгору до вікон.) Слухайте сюди!

2-е вікно (так-же). Слухаєм.

Маруся. Передайте на політїчеський корпус в чотирнадцяту камеру першого коридору... Чуєте?

2-е вікно. Чуємо, чуємо...

Леонид, що задумливо, хмуро ходив окремо, як тільки зачув таємну розмову Марусі з вікнами, швидко підходить до неї й щось шепоче, докірливо хитаючи головою й показуючи очима на публіку.

Маруся (винувато хитає головою. Потім до вікон). Я потім скажу... Добре? Я зараз покличу помішника. Часовой!.. Земляк! Подзвонїть помішника.

Вартовий. Всьо рамно, баришня, не пустять, тут уже он вони просилися... Я позвонить могу, только щоб на меня помішник не сердився. (Звонить.)

Маруся. Не бійтеся, я скажу, що я попрохала вас.

Підходять Пані в траурі з дочкою і дві панночки.

Одна з панночок. Вы все-таки думаете добиваться свиданія.

Маруся. Конечно. Я ничем не рискую.

Друга панночка. Не дадут, нужно разрешение. Мы белье хотели передать и то не хотят. В пятницу.

Маруся Я знаю.

2-е вікно. Нашій баришні без разрїшенія дадут. Не внивайте, барышня!

Маруся (з ласкавою посмішкою). Спасибі, я не вниваю.

Виходить Помічник. Зобачивши його, пані в траурі зараз-же поспішно виступає наперед і хоче щось сказати.

Помічник (обурено). Ви опять? Но это же невыносимо, наконец! Двадцать третий раз я вам говорю, что не могу. Не могу, понимаете вы это или нет?! Человеческим языком говорю вам. Это же...

Пані в траурі. Позвольте, я вам ничего еще не сказала.

Помічник. Но я вижу, что скажете!

Маруся. Простите, господин Зелинский, это я вас просила... На одну минутку...

Помічник (озирнувшись до неї, зараз проясняется). Ах, это вы... Я к вашим услугам! Чем могу служить?

Маруся. Видите ли... Я, право, не знаю... У моего жениха... Вы его знаете?

Помічник. О, помилуйте, еще бы!

Маруся. У него опасно заболела мать...

Помічник. Ах, скажите... Как печально!

Маруся. Да... Но положение ее ухудшается еще тем, что сын ничего не знает об этом... Сознание этого отнимает у нее последние силы... Положение просто ужасное!..

Помічник. Да, да, я вас понимаю... Но чем я могу...

Маруся. Видите ли, я хотела вас просить, нельзя ли мне хоть на две минуты свидания с ним?

Помічник (безпомічно розводячи руками). К великому моему огорчению—не могу, никак этого не могу... Вот эта дама и девицы просили уже... Судовольствием сделал бы это для вас, но право не могу. В пятницу...

Маруся. Ах, в пятницу уже поздно будет... Она хочет, чтоб ему было известно, что у нея в

четверг консилиум будет... (З широю розпучкою.) Но что же я, господи, должна делать теперь?! Ведь вы поймите, что я никак не могу так возвратиться. Я обязана передать ему! Во что бы то ни стало! Господи! Что же мне делать?

Помічник. Хм!.. Да, это... А знаете, что мы сделаем? Давайте, я сам передам ему это! Так и быть уж...

Маруся (радісно). Правда? О, как я вам благодарна!

Помічник. О, что там!..

Маруся (поспішно). Так вы, пожалуйста, передайте ему так: мама опасно больна, консилиум будет в четверг... Пусть приготовится ко всему. В день консилиума я еще раз приду.. Если меня не будет, значит, консилиум отложен на другой день... Вы не забудете? От души благодарю вас!

Помічник. О, за то, что у вас появилась улыбка, я готов, кажется... Впрочем...

Маруся. Но вы не забудете? Нет?

Помічник. О, помилуйте! Слова, которые выходят из прекрасных уст, никогда не могут быть забыты. Консилиум будет в четверг. Пусть приготовится ко всему. Мы в этот день будем иметь удовольствие видеть вас у наших мрачных стен, хе-хе-хе! Если же не будет, то... увы! Верно все?

Маруся. Верно. Спасибо!

Помічник. Не стоит. Так я сейчас приду вам сказать...

Пані в траурі. Господин смотритель!

Помічник (сухо). Я же вас просил не называть меня так. Я—не смо-три-тель! (Привітно посміхнувшись до Марусі.) Сию минуту!

Пані в траурі. Господин! (Помічник хутко входить у ворота.) Но это же возмутительно! Другим так сейчас же все можно, а я должна целый день

стоять. Идем, Зина! Я буду жаловаться губернатору! (Обурено одходит і зникає з дочкою по дорозі. За нею помалу йдуть дві панночки.)

З вікон:

— Разсердилась баринька: бач, ворам всяким дають, а їй не дали.

— За 500 верст приїхала, а два дні в номері пожить боїться... Сволоч!

Маруся (підходячи до Леонида, з захватом): Леониде! Як чудово! Як чудово!.. Я просто не ждала... Сам пішов. (Леонид хмурий.) Леониде! Ну, нетреба-ж бути таким...

Леонид (рішуче). Скажи: ти мені скажеш, чого ти так вразилась тим, що Трохим бачив, як я цілував тебе. Останній раз тебе питаю, Марусю.

Маруся. Господи, Леониде! Тут-же зовсім не місце й не час для таких розмов. Я потім... Зараз не можу.

Леонид. Ні, я хочу зараз... Я теж не можу... Я мушу все знать... А на місце мені плювають... Я перед усім світом, на вулиці, перед оцими заявлю, що люблю тебе. Бо люблю. Але люблячи, хочу, щоб не тільки твої очі й губи були мої. Я хочу, щоб душа, розумієш ти, душа твоя була вся моєю, без секретів, тайн, Трохимів і т. п.

Маруся (сумно). Ти ревнуєш...

Леонид. Ні, я не ревную, а люблю. Ревнують самці-звірі, вроді Трохима твого, а я хочу, щоб мій найближчий товариш відносивсь до мене, як до товариша... А раз ти любиш Трохима, то розуміється, мої претензії...

Маруся. Господи!.. Ну, що мені робить? Ну, не можу я тобі сказати нічого... Я слово дала... Але я люблю тебе, тільки тебе.

Леонид. Але-ж тобі неприємно було, що Трохим бачив?..

Маруся. Мені й зараз це неприємно... Страшенно неприємно! Я навіть боюсь... Ти бачив, яке в нього страшне лице було, бліде, перекошене?.. Ах, якби тут швидше... Я страшенно боюсь, що... Тільки ти не думай нічого... Я молю тебе... Ну, повір-же ти мені...

2-е вікно. Баришня!.. Баришня!

Маруся (озирається). Що?

2-е вікно. Єжелі помошник буде ругаться, шо ми співаєм, так ви за нас заступіться, а ми вам любимую вашу заспіваєм. Харашо?

Маруся. Добре, заступлюсь. (Одвертається.) Вони страшенно милі... Ну, Леониде, нетреба быть таким...

Леонид. Ні, Марусю... ти любиш Трохима, його здоров'я, красу... Да, да, тільки ти сама цього не помічаєш...

Маруся. Леониде! Ну, неправда-ж це! Неправда, неправда!

З вікон тихо співають:

„Ревуть, стогнуть гори-хвилі
В синесенькім морі,
Плачуть, тужать козаченьки
В турецькій неволі...“

Леонид. Неправда? Ти це щиро говориш?

Маруся. Ну, чим я можу докзати тобі? Чим?

Леонид. Чим? (Павза.) Будь моєю жінкою... Тепер-же, сьогодні...

Маруся (сумно). Ти хочеш цього?.. Добре. Тільки не тепер... Потім... Після побігу...

Леонид. Чого після побігу?

Маруся. Так... Я хочу, щоб ми чистими пішли туди...

Леонид. Це правда?

Маруся. О, боже! Ти навіть цьому не віриш!..

Леонід. Я вірю... Прости мене...

Мовчання, Обое задумливі.

З вікон співають:

Гей, ви хлопці-запорожці
Сини вольной волі,
Чом не йдете визволяти
Нас з тяжкой неволі...

Маруся (задумливо). Як вони гарно співають...
Страшенно люблю цю пісню... Уявляється Турція,
полонені козаки, море... Запорожці були справжні
герої...

Леонід (тихо). Марусю!

Маруся. Що, Леониде?

Леонід. Я прийду цю ніч до тебе... Я не можу...
Я хочу мати певність зараз... Мене мучить... Я не
можу...

З фіртки виходить Помічник.

Помічник (зачувши спів, задирає голову і кричить)
А это что такое? Прекратить! Часовой, ты зачем
смотришь? А вы, мерзавцы, я вам сейчас...

Маруся (поспішно). Господин Зелинский, госпо-
дин Зелинский! Подождите, подождите! Это я по-
просила их спеть, я ужасно люблю, когда они
поют, не ругайте их. А часовой совсем не вино-
ват. Ей-богу, это я виновата, ругайте меня...

Публіка привітно посміхається, дивлячись на Марусю.

Помічник. Ну, положим, часовой виноват, —
он не должен допускать пенія. Впрочем, конечно,
если вы просили, то ничего нет удивительного,
если он забыл свои обязанности. Если уж я за-
был... Ну, поручение ваше исполнил... Вы уж пе-
няйте на себя: я в точности передал ваши слова;
он так побледнел, что я хотел уже доктора звать.

Маруся. Побледнел? Бедный! Но я тоже не
виновата. Во всяком случае, я вам очень-очень
благодарна...

Помічник (галантно.) Я весь к вашим услугам. Так в четверг вы снова к нам? Очень приятно... Ну-с, мне нужно на свой пост, я сегодня дежурный... Всего прекрасного! (Піднімає картуза і, приємно похитуючись, іде до воріт.)

2-е вікно. Спасіба, ваше благородіє!

Помічник. За что это?

2-е вікно. А за баришню нашу.

Помічник. А вам то что? (До Марусі:) Слышите?

2-е вікно. А это, ваше благородіє, наша баришня.

Маруся. Да! Я и забыла. (Біжить до помічника.) Передайте, пожалуйста, для этих камер вот этот табак.

Помічник. Табак? Хм!.. Ведь это нелегальщина?.. А?.. Хе-хе-хе... Ну, бог с вами, так и быть уже, совершу еще одно преступление. А они обожают вас, хе-хе-хе!

Маруся. Да, мы—друзья.

Помічник. Это—очень трогательно. Передам, передам... Только, слышь, вы там? Молчат обо всем, как камни! Поняли?

2-е й 3-е вікна (радісно). Поняли, ваше благородіє. Спасибо! Покорнейше благодарим!

Помічник. То-то-же!.. До приятного свидания!

Маруся. До свидания! Спасибо!

Помічник з приємною посмішкою зникає в фіртці.

2-е вікно. А що, видіте, баришня, мы вам не говорили? О, он такой, шо хлебом не корми, а только, щоб красива баришня любезное слово сказала...

З'являється Трохим. Іде швидко, поспішно. Напружено шукає очима. Губи тісно, понуро стулені. Зобачивши Марусю, підходить.

Трохим (одривисто задихано говорить): Добре що застав... Мені треба вас... Два слова.

Маруся (трохи злякано і схвильовано дивиться на нього). Добре.

Трохим (одвівши на кінець кону, глухо): Ви вже передали в тюрму?

Маруся. Уже.

Трохим (закусивши губу, якийсь мент мовчить). Ну, все одно! Не моє діло. Я тільки от що хотів сказати: я завтра ввечері виїжджаю з міста і брать участі в цій справі не можу. А тепер прощайте! (Хоче йти.)

Маруся (вражено). Чекайте, як-же так? Я-ж передала вже, що в четвер.

Трохим. Як знаєте. Я не можу. Чуєте: я не можу, не маю сил.

Маруся. Це через те, що ви сьогодні бачили?

Трохим. Я це бачив завжди й тільки ідіот проклятий... Ні, краще прощайте... Краще прощайте, говорю вам, бо може оттут-же зараз трапитись нещастя...

Маруся. Ні, ні... Підождіть... Що-ж це?.. Це помилка... Це...

Трохим. Яка помилка? Де? Навіщо знов брехать?.. Навіщо ви брехали мені? Навіщо?

Маруся. Коли? Як?

Трохим. Тоді, коли дозволяли руки цілувать вам. Для чого? Для чого ця брехня?

Маруся. Я вам цим не брехала! Неправда!

Трохим. А чим? Значить, все-таки брехали?.. Ні, лучче прощайте... Лучче...

Маруся. Чекайте, я не можу!... Ви не маєте права тепер виїжджати... Ви їх погубите... Я вас молю... Я все...

Трохим. Плювати! Все одно... Я теж погибаю... Ох, ідіть собі, ідіть швидше!... (Зривається з місця й біжить по дорозі в город).

Леонид (хутко підходячи). Що тут було? Що він тобі сказав?

Маруся. Все пропало! Все пропало тепер!.. Боже, що-ж мені робить?! О, проклята краса моя! Проклята!

Леонид. Та що таке?! Не кричи тільки так, усім чути...

Маруся. Трохим не буде брать участі...

Леонид. Ну, так що? (Роздратовано.) Я не розумію, чого з ним так панькаються... Ну, не буде, так що з того? Другий буде на його місці...

Маруся. О, ні-ні!.. І все через мене... Все через мене... Я скрізь вношу нещастя своєю красою... скрізь. Це не перший раз... Ні, я—недостойна быть з вами. Я—недостойна! Господи, що-ж я наробила! Що-ж робить тепер? Що робить?

Леонид. Та чого-ж він не буде брать участі?

Маруся. Через мене, через мене!.. (Злісно, надхненно стріпнувшись.) Ні! Я знаю тепер! Да, я знаю... Леониде! Слухай сюди: ти любиш мене?

Леонид. Господи, Марусю! Що з тобою?!

Маруся. Відповідай тут-же, зараз: любиш?

Леонид. Та я до муки, до болю люблю тебе, як...

Маруся. За красу мою?

Леонид. Ах, дітко, та покинь ти свою красу! Хіба можна быть такою? Це—*idée fixe* твоя тепер. Не всі-ж—Трохими, звірі, єсть вище краси твоєї. І я люблю в тобі те, що вище краси, вище цього звірячого, говорю...

Маруся. Правда? Тоді не все пропало!.. Не все! В четвер буде! Я знаю тепер. Слухай: ти свідомо сказав? Ти подумав? Ти вдумався у те, що ти сказав?

Леонид. Ах, Марусю, що думать, коли я це занадто почуваю. (Показує на груди.) Тільки заспокойся ти. Що з тобою.

Маруся (жагуче, надхненно). Я вірю! Я вірю тобі! Дякую! Чуєш: я тобі страшно дякую!

Леонид. Ти чудна. Що з тобою, що тут сталося, скажи-ж мені!

Маруся. Ти завтра узнаєш... Завтра... Все, все узнаєш... Все буде по-новому... Годі! Прощай!

Леонид. Чекай, куди-ж ти? Ми-ж разом ідемо...

Маруся (з пафосом маленьким). Ні, нетреба, нетреба! Я боюсь. Я повинна бути сама. Прости мене... Нічого не думай поганого про мене... Вір мені, вір своїй Марусі, вір, що вона теж може бути сильною й любить те, що вище краси! Прощай, не йди за мною. Я молю тебе! Вір мені, як я вірю тобі. Ти побачиш! До завтра, єдиний мій! Повертається і хутко, з високо піднятою головою, спішить по дорозі.

З вікон. Баришня! Куди-ж ви? Баришня!

Маруся (зупиняючись). Прощайте! Прощайте!

З вікон. До свіданія! Приходьте скорей! До свіданія!

Маруся. Прийду! Прощайте!

З вікон: Та як-же ви без марша домой? Хлопці! Гей! Марш баришні!

Маруся. Дякую, дякую! Я дуже спішу!

З вікон: А ми вам в ногу! Раз-два! Начинай!

Співають: „Гей, не дивуйте“! швидким темпом.

Маруся хитає головою, озирається до Леонида, робить йому привітний знак рукою і з надхненим виглядом зника по дорозі. Леонид помалу, задумливо-понуро протираючи пенсне, іде за нею.
З вікон спів.

ЗАВІСА

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

Трохимова кімната. Ліжко, стіл, умивальник, на гвіздках одержа. Шпалери й мебелі поганеньких меблірованих кімнат.

Трохим сам. Ходить по хаті і, держачи в руках книжку, за-
взято-злісно повторяє:

— La vache—корова, la vache—корова, lièvre—
заяц, le lièvre—заяц... (Зупиняється, дивиться непорушно
в одну точку; стріпується). Le vache заяц, la vache—
заяц... Тю, чорт! La vache—корова, la vache—ко-
рова... (Читає). Корова и заяц паслись на луґу. Іді-
оти!... La vache et... et... Щоб тебе чортяка взяла,
(зазирає в книжку) lièvre, lièvre, lièvre!

Стук у двері.

Трохим. Ввійдіть! Le lièvre—заяц, la vache—
корова, la vache коро́ва.

Цін. Марк. (входячи, швидко, нервово). Ну, слава
богу, застав. Де ви пропадали цілі сутки. Ви
знайшли мою записку?

Трохим (похмуро). Знайшов. La lièvre—корова.
le lièvre—корова...

Цін. Марк. (здивовано). Що ви?

Трохим. Нічого. (Читає). „Корова и заяц паслись
на луґу“...

Цін. Марк. Та що таке? Яка коро́ва? Що ви
робите?

Трохим. Учусь. Le lièvre — корова... чи той... la vache — корова, lièvre... Я вашу записку застав... Але якщо ви по тому самому ділу, то прошу мені не перешкоджать. Я їду за кордон і вчу французьку мову. Можете судить мене, виключать, все, що хочете... La vache — корова, la vache — корова.

Цін. Марк. Ні, в цій організації просто божевільні якісь? Божевільний дом, ви любчики, чорт-би вас усіх узяв! Він мову вчить! Ну!? Та знаєте, що ви наробили своїм ідіотизмом?

Трохзм. Прошу не лаятись. І не мішать мені, я нічого знать не хочу! La vache — заяц... la vache — заяц...

Цін. Марк. Ні, це щось у всякому разі оригінальне. Побий мене сила божа, коли це хоч не оригінально. За розумність не відповідаю, але оригінально... (Рішуче.) Ви знаєте, що наробила ваша Маруся?

Трохим. Не знаю! (Скажено.) І знать не хочу! Чуєте ви, чи ні? Що вам треба тут з вашою Марусею? Ніяких Марусь я не знаю, щоб їх чорт побрав! Ну, що вона зробила? Що? Ну, говоріть! Говоріть!

Цін. Марк. Ну, з вами багато не наговориш...

Трохим (благаючи). Слухайте, Цінність Маркович, ви — хороший чоловік, я вас молю: дайте мені спокій хоч на тиждень! Присягаюсь вам, що я за себе не відповідаю, — от візьму оцю лампу й запустю вам у голову! Ради бога, пожалійте ви мене!

Цін. Марк. Ну, це вже... Це вже... Вибачайте, я всяких людей бачив, а таких мені перший раз... (Рішуче.) Слухайте сюди, дика людина ви. Слухайте: ви погубили Марусю. Чуєте? Маруся пропала. Нема Марусі.

Трохим мовчки вражено дивиться на нього.

Цін. Марк. Ага! Ви погубили її.

Трохим. Що ви мелете? Що таке?

Цін. Марк. Таке, що попрощайтесь з своєю Марусею, нема її. Годі. Нема. Чорт-би вас всіх узяв... Чого дивитесь так?

Трохим (тихо). Я не розумію, що ви кажете.

Цін. Марк. (злісно посміхнувшись). Ну, зараз зрозумієте. Ми у вас призначили останню збірку. Вони зараз ідуть сюди... (Ходить.) Ах, ти біда моя! Я перший раз в своєму житті натрапляю на таку історію. Я перший раз розтервся. Йй-богу! Я всю ніч не спав. Накажи мене бог. Я не міг спати. Абсолютно не міг. А тут ще виявилось, що вартового черга не в четвер, а в середу, завтра, значить. Прийшлося знов бігти до тюрми. І вас ще чортяка занесла кудись, думали, що арештували вже десь на вулиці. Прямо пекло. Леонид дурня строїть. Обоє, як божевільні якісь, обнімаються, цілуються, плачуть, очі блищать... Якесь пекло!

Трохим. Та скажіть-же, що таке, я ні чорта не розумію. Що сталось? Хто обнімається?

Цін. Марк. Зараз узнаете... Почекайте... Будете мати ще приємність... Чорт-би вас всіх узяв!..

Стук у двері.

Трохим напружено дивиться на двері.

Цін. Марк. Ввійдіть!

Входять Оксана й Михайло.

Трохим глибоко зідхає.

Цін. Марк. А це ви? А ті йдуть?

Оксана (з чудною посмішкою, в якій помітно і мстливу радість і досаду). Ідуть... Позаду.

Цін. Марк. Так... Ну, Трохиме, підіть скажіть вашому Махтею, хай посторожить на вулиці, поки буде збірка. Живо! (Трохим помалу виходить.)

А ви, Михайло, що скажете? Ви яким способом сюди?

Михайло. Та я, бачите... Мені вас треба було... Так я до товаришки Оксани... (Мнеться.)

Цін. Марк. Нічогісінько, любчику, не розумію, нічогісінько... Ну, от я тут... Що скажете? Ви швидше, бо я не маю часу... У нас тут зараз...

Михайло. Та я бачите... Така, їй-богу, історія, що й говорить мені якось стидно... Конешно, що народ усе малообразований, малопонятний... Ну, і той, конешно...

Цін. Марк. Та в чому-ж річ?

Михайло. Та товаришка Маруся...

Цін. Марк. Ну?

Михайло. Вона вчора занімалась з нашим гуртком...

Цін. Марк. Так!.. Ну?

Михайло. Ну, хорошо, занімалась... Нічого будто... Хлопці ніби слухають. Не так, як повсігда, ну слухають... Ну, тільки-ж пішла вона, як вони всі до мене: „Передай у Комітет, щоб дали другого інтелігента, не можем з нею заніматься“. Всі в один голос...

Цін. Марк. Чого-ж то так? Що за ерунда?

Михайло. Конешно, народ первобитний, некоректний... „Жалко, говорять, так жалко, що не можем прямо слухать...“ Це, значить, що товаришка Маруся з собою зробила... „Хай, говорять, вона занімається з такими, що ще не бачили її...“

Цін. Марк. Що за ерунда! Та-ж нею так довольні були?

Михайло. Та знаєте, конешно... Воно, положим, правда, що вона не дуже той... Ну, як раньше, так нічого, приємно було слухать, хоч ми вже все знаєм, що вона говорила... Ну тепер... Жалко дуже...

Оксана. Хм! (Голосно насміхається.)

Михайло й Цінність Маркович зиркають на неї.

Цін. Марк. Погано... Ну, що-ж робить... Скажіть, щоб почекали... Хутко найдуть сюди нові товариші, тоді якось зробимо...

Входить Трохим і мовчки сідає.

Михайло. Я для того й шукав вас... на роботу сьогодні через це не пішов... Шо, значить, неловко нам говорить їй, а в суботу у нас заняття... Так шо...

Цін. Марк. Ну, добре... Ми подумаємо... Ви йдіть зараз, вам товаришка Оксана завтра все скаже, як і що... А зараз ми дуже заняті...

Михайло. Так я й скажу... Бувайте здорові!

Прощається й виходить.

Цін. Марк. Бувайте. Так і скажіть. (До Оксани.) А це, люба моя, дуже негарно, що ви привели його сюди... З такою конспірацією ми всі ввечері, завтра, будемо там, де революціонерові негарно буває... Ви могли це все сказати сами нам...

Оксана. Я рішить сама не могла, а він хотів зараз-же знати... постанову. Потім, я хотіла, щоб він це заявив сам, мені могли-б ще не повірить...

Цін. Марк. Ну, єрунда... Негарно, що все йде так неконспіративно... А з цим гуртком... Я не знаю... Маруся так нервується зараз, що краще-б їй не йти завтра...

Оксана. Ви хочете мені її збуть? Ну, вибачайте... Мені нема охоти...

Цін. Марк. Ну, Оксано, що за вирази?.. Я тільки боюсь, щоб в такому стані, як вона зараз, вона не наробила якихсь дурниць завтра... (Трохим пильно слухає, хоче щось сказати).

Оксана. Не наробить, не бійтесь... А хочете, то не беріть її. Тільки я проти того, щоб брать замість неї кого іншого з організації...

Цін. Марк. Але-ж справа...

Оксана. Ну, знаєте, у вас своя справа, а в нас

своя. Ми не можемо всю організацію випускати на одну справу...

Стук у двері.

Трохим стріпується і встає.

Цін. Марк. Ввійдіть!

Входять Маруся й Леонид.

Маруся (з лицем, ніби густо всіяним чорними прищами на щоках. На бровах, на носі і в кутках губ темно-червоні. Щільно пострижена. Іде з високо піднятою головою. Очі напружено блищать, вся має непокійний, піднятий вигляд).
Драстуйте, Трохиме!

Трохим не зводячи очей з її лица, застигло мовчить.

Маруся. Що-ж ви не відповідаєте? Чого так дивитесь? Ну, дивіться... (Ближче до нього підходить, скидає капелюх і підставляє лице. Трохим машинально відступає).
Ха-ха-ха! Ви боїтесь навіть?

Трохим (тихо). Ні, я не боюсь.

Маруся. Невже?.. Це добре... Ну, у всякому разі, не ревнуєте вже? Тепер ніякого нещастя не може трапитись? Правда?.. Ми прийшли обговорити завтрашню ніч... Я думаю, ви вже не одмовитесь од цієї справи?

Трохим глибоко зідхає, проводить рукою по лобі, мовчить.

Маруся Ну, що-ж, ви? Товаришу Трохиме! Відповідайте-ж, тепер ви ідете до тюрми? Ну?

Трохим (тихо). Іду...

Маруся. Что и требовалось доказать! (Озирається до Леонида, киває головою й посміхається з виглядом „Що? Хіба ми не так говорили?“ Нервово проходить вперед.)
Ну, а тепер, значить, можна й обговорювати завтрашню ніч...

Леонид мовчки здоровкається з Трохимом і проходить вперед. Трохим, як сонний, починає без ладу ходити по хаті, перестає стільці, складає книжки, виливає для чогось з глечика воду в миску умивальника; часом зупиняється й дивиться на Марусю.

Цін. Марк. (усилено-діловито). Ну, в такому разі, мої панове, давайте, перш усього, точно встано-

вимо, хто йде завтра, а хто зостанеться на розплід організації... Нас не багато... Якщо...

Маруся. А що, Цінність Маркович, бачите: не стало в мене одного товару й перестали деякі покупці ганятись за мною. Остався товар, який не для всякого лавушника має цінність.

Цін. Марк. Звичайно, звичайно... Так от, мої панове, нас єсть зараз... раз, два, три, чотири...

Маруся (сідаючи на Трохимове ліжко). Леониде, сідай тут... (Показує поруч себе.) Товаришу Трохиме, ви нічого не маєте проти, що я сіла на ваше ліжко?

Трохим (зупиняючись). Що ви кажете? Вибачайте, я не дочув...

Маруся. Я кажу, чи не маєте чого проти того, що я сіла на ваше ліжко?

Трохим. О, прошу... Чого-ж я можу...

Маруся (з смішком). Бо потім і спать не захочете... Ха-ха-ха!.. Тільки ви не дуже лякайтесь мене... Ці плями зйдуть, це сірчана кислота... вроді оспи тільки зостанеться... І коси одростуть... Ха-ха-ха! У вас лице, як сьогодні у помішника з тюрми... Для нього теж всі мої цінності пропали... Насилу упросила ще раз передать... І для вартового теж... Хотів навіть штиком мене проколоть за те, що балакала з уголовними... Да, да! А уголовні більше марша не співають. Розвінчана королева. Ха-ха! Так от у вас така фізіономія, як у того вартового... Пропало все, правда? (Швидко одвертається, хапає Леонидову руку, ніжно дивиться йому в лице і, не випускаючи руки, прудко звертається до Цін. Марк.) Ну, так, значить, ми можемо тепер обговорювать. З боку товариша Трохима зачіпки більше не буде.

Оксана. Гм! (Посміхаючись дивиться на стелю.)

Маруся й Леонид швидко зиркають на неї.

Цін. Марк. Я думаю, я думаю... Так от, виходить, що нас усього єсть шість чоловік. До

тюрми йдуть: Трохим, Маруся, Леонид і я... Зостаються Михайло й Оксана. Михайла сьогодні не буде, він на роботі... Так от, мої панове, я нахожжу, що їх двох мало, а нас чотирьох багато... Нам досить трьох: один кидатиме і двоє постових, які з групами біжать до екіпажів... Один з одного боку, другий з другого... Як ви думаєте?

Всі мовчать якийсь мент.

Цін. Марк. Ну, що-ж ви, панове?

Оксана. Я проти. Чотирьох до тюрми не багато...

Маруся. Це ви пропонуєте, значить, рішить, хто з нас чотирьох зайвий.

Цін. Марк. Ні, я не це пропоную... Навіщо так мої слова розуміть... Я дбаю про інтерес організації, яка зостається тільки з двома товаришами...

Оксана (іронічно). Спасибі.

Маруся (помалу). Трохим... кида. Цінність Маркович—організатор... Значить, або я, або Леонид зайві...

Леонид (нервово). Прошу слова!.. Я, перш усього, не згоджуюсь, що досить трьох чоловік до тюрми.. Цінність Маркович не може йти в рахунок, він—організатор, а не постовий... Він—скрізь, і коло постових, і коло екіпажів, і коло Трохима. Постів у нас два, значить треба двох постових... Я взагалі не розумію, для чого навіть піднімають це питання. Оксана з Михайлом зостаються... Тут або пан, або пропав... У всякому разі, коли нас перестріляють, вони не дадуть організації вмерти... От і все. Ніхто не зайвий... І я пропоную це питання зняти зовсім з порядку денного... (Схвильовано замовкає.)

Цін. Марк. Панове! Я не стою на цьому, я тільки так... Мені тільки здавалось... Ну, а раз ви

всі думаєте, що трьох мало, то залишим це... Я більше, так сказати... Наприклад, товаришка Маруся, будучи тепер... Ну, та годі... Беру свою позицію назад... Тепер ось що...

Маруся. Ні, ви докінчайте! Що таке „Маруся, будучи тепер“? Негодна вже? Да?

Оксана (дивлячись в стелю.) Хм!

Цін. Марк. (обурено). Слухайте, моя люба, що вам бог дав?! Що ви говорите?

Маруся (глянувши на Оксану, гордо, нервово задирає голову). Взагалі мені здається, що товариші неприхильно відносяться до мого вчинку з собою. Я, розуміється, дбала не про прихильність, а про справу... І коли...

Леонид (зхвильовано). Марусю! Нетреба! Чуєш? Нетреба.

Маруся (покірно). Ти думаєш?

Оксана. Хм!

Цін. Марк. (поспішно). Ну, покиньмо про це. Товаришка Маруся зробила так, як вважала за краще. Якби не вона, побіг наш міг-би надовго затягнутись, а то й зовсім провалитись, бо вже занадто багато людей про нього знає. Ніхто, значить, не думає неприхильно відноситись, а навпаки... Розуміється, спосіб дуже... дуже жорстокий... Можна було-б... Ну, та хто його знає... Отже про це нема чого довго балакати. Тепер треба умовитись про деталі... Де і як сходитись, що...

Леонид. Про це-ж умовлялись вже не раз. Десята година, правий рівчачок коло тюрми... Що далі?

Цін. Марк. Ну, і добре... І добре... Товаришу Трохиме!

Трохим (який сів коло столу й часто позирав на Марусю). Що?

Цін. Марк. Не забудьте зв'язати вартового.

Це—ваша справа. Щоб, бува, не напакостить чоловікові, або щоб він, рятуючи себе, нам не напакостив... Чуєте, Трохиме?

Трохим. Чую... (Не зводить очей з Марусі; видно, все більш та більш хвилюється.)

Цін. Марк. (пильно вдивляється в нього). Що-ж ви чуєте?

Трохим. Щоб не напакостив... (Раптом встає, сильно здавлює руки, до Марусі). Нащо?! Нащо ви так?. (В розпуці хапає себе за голову, сідає, припадає до столу й ридає).

Всі якийсь мент здивовано і схвилювано мовчать.

Маруся розтеряно, зігнувшись вся до нього, дивиться великими очима, ворушить губами, ніби бажаючи щось сказати, але не може.

Леонид (раптом схоплюючись, нервово, злісно кричить): Ви... дурень! Чуєте ви?! Я вам це свідомо говорю. Ви—скот! Не смійте ревти! Чуєте?

Трохим (змовкає, потім помалу підводить голову). Простіть мене. Я справді, дурень, собака... Вирвалось у ідіота... Простіть, я розумію ваше становище, Леониде...

Леонид. Мое становище? (Непорозуміло озирається.) Мое становище? Що ви мелете? Це мені подобається!.. Та ви знаєте, що за це морду б'ють?!

Трохим (тихо). Бийте... Серйозно говорю: бийте...

Цін. Марк. Ну, панове! А, боже мій, от цього ще не хапало... Ти диви! Може, ще дуель, скажете? Це добра справа... Заспокойтесь, Леониде!..

Леонид (дуже хвилюючись). Я—спокійний... Мені нема чого заспокоюватись... Хай інші заспокоюються... Скоти!!! Ви повинні впасти на коліна перед нею (показує на Марусю), сліди її цілувати... Ви... ви... повинні благословлять, що в нашу організацію ввійшла така людина... А ви... ви всі тюкаєте на неї за її святий, геройський вчинок... (Раптом обертається до Оксани.) А ти... А тобі сором!.. Ці твої

посмішки і хмикання недостойні людини... Не великодушно, низько, погано! Я тебе поважав, а тепер...

Оксана (жорстко й різко). А тепер побіжиш за мною!

Леонид. Що-о?

Маруся круто повертається до неї.

Оксана. Те, що чув. Ну, годі сантиментальності розводить. Цінність Маркович, все вже скінчено? (Раптом до Леонида.) Тільки пам'ятаєш, що я сказала? Два рази одного любить не вмію. Я—великодушна: краще не біжи за мною. (До Цін. Марк.) Справа скінчена?

Цін. Марк. (який весь час поривався зупинити розмову, поспішно). Я не знаю... Треба-б ще...

Леонид (до Оксани). Ти—смішна! Розумієш ти? З тебе тільки сміятись можна! „Побіжиш“ ха-ха-ха!.. От за ким я побіжу. (Показує на Марусю.) От за ким я рачки поповзу... Вона вище вас усіх! Краще, прекрасніше!.. Ти недостойна башмак її поцілувать!

Оксана (теж розпалюючись ненавистю). Да? А ну, ти поцілуй її тепер, як цілував колись мене? Ха-ха-ха!

Леонид. Оксано!

Оксана (з злим викликом). Що?

Трохим (з мукою). Годі! К корту! Я більше не можу! (Хапає з гвіздка капелюх і біжить у двері.)

Цін. Марк. Панове, панове! Заспокойтесь! Оксано, Леониде... А, боже мій!.. Так-же з справою не можна... Що-ж це таке!..

Оксана, важко дихаючи, натягає рукавички.

Маруся сидить непорушно-закам'яніло

Леонид швидко ходить по хаті.

Оксана (зірвавшись з місця, швидко підходить до Марусі, простягає руку, суворо). Простіть. Я любила його. Ви одняли. Простіть.

Маруся (злякано, не розуміючи). Що?..

Оксана круто одвертається й швидко виходить із хати.

Цін. Марк. Та куди-ж ви всі розбігаєтесь!..
Що-ж це таке? Йй-богу, я ні-чорта не розумію...
Ану вас к чор-р-р-ту усіх... Це просто... Я не
знаю. Тут іменно божевільним зробишся... (Хапає
капельюх і сердито виходить, щось бурмочачи).

Мовчання.

Маруся (ворушиться, потім з страхом і тоскою бере
себе за голову). Господи!.. Невже не треба було?!

Леонид (зразу зупиняючись, злякано). Мовчи! Мовчи,
Марусю! Треба! Треба було! Чуєш? (Стає перед нею
на коліна, хапає руки її, цілує.) Треба! Треба! Я люблю
тебе! Люблю, люблю, люблю!

Маруся (тихо). Чи я-ж цього ждала?.. За що-ж?..

Леонид. Нічого, нічого... Вони—дикі, скоти...
Тебе оцінять.

Маруся. Леониде!.. Через що вона так сказала
тобі?..

Леонид. Мовчи! Вона—божевільна. Од ревності,
од заздрости, од низьких своїх інстинктів. Паскудна,
пошла жінщина!

Маруся. Це—неправда, Леониде?

Леонид (злісно встаючи з колін). Та неправда - ж,
неправда, ніколи цього не буде. Я тільки ненавиджу її!

Маруся. Ти любиш мене, як і... раніше?

Леонид. О, Марусю! (Хапається за голову, з мукою.)
Навіщо такі питання! Я молю тебе, не питай так,
не питай ніколи! Чуєш?

Маруся. Ти боїшся?

Леонид (кричить). Я нічого не боюсь! Я люблю
тебе!... Годі про це... Ходім!

Маруся. Ходім... (Встає, застигає—ворушиться; видно
хоче щось сказати і не одважується). Леониде!

Леонид. Що, Марусю?

Маруся (мнеться... Рішуче). Іди сюди... Ближче...
Леонид підходить; вона кладе йому на плечі руки і близько
нахиляється лицем до нього; хвилюється.

Маруся. Слухай... Прийди сьогодні до мене.
Прийди, як... як муж...

Леонид. Ах, Марусю!.. (Трохи одсовується.) Навіщо ти це тепер?..

Маруся (жалко зігнувшись). Ні, Леониде?

Леонид (з стражданням). Марусю! Нетребачка... Потім! Ти сама сказала, щоб чистим піти... Потім, все потім...

Маруся (помалу, вбито схиляє голову і стоїть якийсь мент. Потім підводить, чудно блискає очима й говорить). Так. Ходім.

Леонид (не дивлячись на неї). Що „так„?

Маруся (посміхнувшись). Нічого... Так, деякі думки. Ходім.

Леонид. Марусю... голубко. (З мукою й ніяковістю.) Ти, може, думаєш, що я того не хочу, що...

Маруся (поспішно злякано). Нетребачка! Нетребачка! Ходім... Не муч... Нетребачка... Ходім! (Швидко вибігає з хати.)

Леонид (за нею). Марусю! Марусю! Та хіба-ж..

ЗАВІСА

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

Ніч. Поле. На заднім плані видно тюремну стіну; за стіною тюрма, збудована на кшталт літери П. Вікна її жовтіють у темі квадратами: з деяких видно голови в'язнів, які то ворушаться, то зникають, то непорушно темніють у них. Іноді виразно, хоча дуже глухо чути, як перегукуються в'язні між собою. Можна часто розібрати окремі слова. Ввесь час цього розділу перегукування не перестають. На сцені нікого.

Серед ріжних згуків ночі чутно з тюрми чоловічий голос:

— Га-ля-а... Га-а-ля-а!

П а в з а.

Тонкий жіночий голос: А-а-а?

Чоловічий голос: За-спі-вай-те-е!

Жіночий голос... А-а?

Два чоловічих голоси разом: За-спі-вай-те!..

Жіночий голос: О-о!..

П а в з а.

Два ріжних голоси співають:

„За тучами, за хмарами
Сонечко не сходить,—
За лихими ворогами
Мій милий не ходить.

Обережно крадучись, з'являються Трохим і Цін. Марк. зупиняються, озираються. Балакають придушено.

Цін. Марк. Тут... (Прислухається.) А тих ще немає... Погано...

Трохим. Зараз придуть...

Цін. Марк. (заклопотано). Ех, боюсь я, їй-богу, казав я...

Трохим. Ну, нічого... Вона просто хвилюється...

Цін. Марк. Ах, любчику мій, і ми не з ангельським спокоєм ідемо, але-ж не виробляємо того, що вона...

Трохим. Нічого... Вона більш нервова та й годі...

Цін. Марк. А я все-таки боюсь... Боюсь, що встригне яку штуку отут і май тоді... Цей її сміх, задумливість, чудні очі... Ех, не дають вони мені покою!.. Серйозно, любчику, її не можна покидати одну. Я думаю, що їх треба вдвох зоставить на однім посту, хай собі тут буде з ним... Той хоч не дасть чогось зробити... А на її посту я сам стану, як треба вже буде приймать. Серйозно. Инакше я ні-за-що не ручаюсь... Чудна вже вона дуже стала за ці дні...

Трохим (хмуро). Да... Якась... Іноді так жалко дивиться на всіх, така... нещасна, що... Ех,

Цін. Марк. Ну, а я їх поставлю тут обох... Їй-богу... Я не можу...

Трохим. А не образиться?

Цін. Марк. Ну, чого їй ображатись?

Трохим. Та вона тепер така якась вразлива стала... Трохи не так сказав чи глянув, вже гляди—образилась... Прямо аж дивно... Зовсім инший характер став... наче краса й душу робила гарною...

Цін. Марк. Тш!.. (Слухає.) Ні, мені показалось... Ображатись їй нічого. Скажу, що на цей пункт більше народу побіжить, що Леонид сам не управиться... Та я думаю, що вони нічого проти цього не матимуть... Принаймні вона...

Трохим (задумливо.) Да, принаймні вона... (Стріпується.) Ех! Ну, що там! Робіть, як знаєте. Я свій пост знаю, а за інші не відповідаю. Це—ваша справа.

Цін. Марк. Да! Так я так і зроблю, хай собі чи ображається, чи ні... Поставлю отут обох і хай собі милуються, якщо матимуть охоту сьогодні милуватись... Що до мене, то я люблю інший час і місце для цього... А чуєте, як все чуť з тюрми?

Трохим. Тихе й чисте повітря сьогодні... Зор багато.

Цін. Марк. Да... (Прислухається.) Ну, що-ж це їх немає?

Трохим. Ми швидко йшли. Зараз, мабуть, будуть...

Цін. Марк. Вартовий коло будки ждатиме?

Трохим. Да.

Цін. Марк. Хватить шворки?

Трохим. На двох хватить.

Цін. Марк. Так. (Ходить, нервово потирає руки.)

Трохим (хмуро). Слухайте, Марковичу...

Цін. Марк. Слухаю, любчику.

Трохим. Як той... Як, може там що трапиться зо мною... Ну, чорт-же його знає... Ну, одірве к чорту голову, чи який ідіот прострілить, так ви той... черкніть слова два по такій адресі: Черкаси, Марії Петровні Кравченковій... Не забудете?

Цін. Марк. Черкаси, Марії Петровні Кравченковій... Не забуду.

Трохим. Мати це моя... Черкніть, значить, що так і так. Жалко, як не знатиме... Напишіть, що кланявся... Ну, та... Ну, і все... З того світу спасибі вам пришлю.

Цін. Марк. Ну, що там про той світ! Ми якось ще на цьому подержимось. Йй-богу! Як то співається: „Ой, вип'ємо, куме тут, бо на тім світі не

дадуть; а хоч дадуть, не дадуть—все ж вип'ємо, куме, тут "... Аналогія трохи не той... ну, так і буде на сьогодні. Жаль,—ми не випили трошки, артисти перед спектаклем п'ють... А їх все-таки нема. Це—погано вже. Погано. Чи не вчинила таки чого Маруся наша? Ех, якби вже швидше мені втікти од вас... Ех, швидше! (Слухає.) Співає тюрма... Співай, співай, серденько. Люблю я цей спів! Ні в одній опері я не чув ніколи співів з таким чуттям, як в тюрмі...

Трохим. Да-а. .

Мовчання.

З тюрми чується:

Эх, ты доля, моя доля,
Доля горькая моя,
Гей, не ты ли, моя доля,
До Сибири довела і т. д.

Пісню прорізає різкий, тужливий свист вартового.

Цін. Марк. А отцей свист—паскудна штука... А тих усе нема! А, бідонько моя, вони всю справу споганять.

Трохим. Шш! (Прислухається.) Здається йдуть.

Цін. Марк. Да, щось наче рухається... Двоє чи одно?

Трохим. Двоє... Вони... (Тихо гукає.) Леониде! Ви? Леонидів голос (глухо.) Ми...

З'являється справа Леонид і Маруся.

Цін. Марк. Що ви так довго?

Леонід. Хіба довго? Ми й так поспішали...

Маруся (хапливо, нервово). Спізнились? Га? Ми просто бігли... Чуєте, як співають. Усе чуть... Чуєте? Треба тихше балакати...

Цін. Марк. Да, да... Тільки ось що, мої панове: перш усього, поменше хвилюватись... А друге таке: на цьому посту треба двох людей, бо на цей

бік побіжить більша група... Я пропоную Леонидові й Марусі обом стоять тут... А я займу Марусин пост. Ви нічого не маєте проти?

Леонид. Я—нічого... Не знаю, як Маруся... Та раз треба...

Маруся (вражена). Чекайте... Значить, я не там буду?..

Цін. Марк. Ви будете тут, разом з Леонидом...

Маруся. Ах, мені не це... Ну, все одно... Да, да, добре, я остаюсь тут... А Трохим, значить, на старому місці.

Цін. Марк. На старому, на старому... Тільки дуже прошу не хвилюватись... Ну, Трохиме, ви можете йти в'язать вартового. Чекайте... Значить, ви потім вертаєтесь на цей пост. Маруся співає сигнал, їй відповідають, тоді ви йдете... Так. Ваяйте тепер...

Трохим. Ну, бувайте!

Цін. Марк. Бувайте. Хай вам добре буде.

Трохим. Дякую. (Нахиляється і зникає на правому боці в темноті.)

Маруся непорушно вдумливо стоїть.

Цін. Марк. ходить, зігнувшись, нервово потираючи руки.

Леонид (сідаючи на землю.) Ви-б, Марковичу, краще сіли, або лягли... Сядь, Марусю... Так воно конспіративніше буде...

Цін. Марк. Не можу, любчику, не можу... Ні-за-що зараз ні сидіть, ні лежать не можу... Тут уже хоч-би стріляли прямо в пику, так не сяду й не ляжу. Так уже господь милосердний создал. Нічого не поробиш!

Леонид. Та хоч не ходіть.

Цін. Марк. Знаю, любчику, що й ходить не варто-б. Не можу.

Маруся (що лягла, закинувши руки за голову). А зор скільки!.. Колись я вірила, що то душі людські...

Маруся (глибоко зідхнувши.) У що колись не вірилось! (Швидко сідаючи.) Слухайте, Марковичу!

Цін. Марк. Слухаю, Марусенько...

Маруся. А де-ж Трохимова бомба?

Леонид. Тш! Тихше... Нетреба так голосно...

Маруся. Я забула...

Цін. Марк. Лежить там, де їй треба лежать, А потім встане і зробить те, що їй треба зробити...

Маруся. Але це дуже небезпечно для Трохима?

Цін. Марк. Ну, не так, як букетик фіялок у руках, але береженого, моя радість, і бог береже. Все од бога, моя хороша...

Маруся. Ах, та покиньте ваші жарти! Не місце їм...

Цін. Марк. От іменно, моя люба, коли й жартувать, як не тепер, а не нервуватись і голосно кричать...

Маруся (понижуючи голос). Я не нервуюсь. Я вас питаю, є хоч один шанс, що його може розірвать?

Цін. Марк. (з легким роздратованням). А, слухайте, серце, ви-ж не дитина й повинні розуміть, що бомба не апельсин-же все-таки... Все може бути... Зручно кине, нічого не буде. Кине недалеко од себе, може штовхнуть... так, що й не встане...

Маруся (лягаючи знов). Так. Дякую.

Леонид. А ну, тихо! (Слухає.)

Чути невиразний, сумний спів і далекі перегукування.

Маруся. Що таке? Що таке?

Леонид. Нічого... Мені почувся крик якийсь коло стіни...

Цін. Марк. Ну, там кричать нікому...

Маруся. А може його схопили?

Леонид. Ну, це не може бути...

Маруся. А чого-ж він так довго? Господи! Яка тоска! Як тут тоскно... Тюрма страшна така...

Свист вартового, протяжний, виючий.

Маруся. Навіщо вони свистять?

Цін. Марк. Це вартові... (Потирає руки.)

Маруся. Який безнадійний спів.. Хоч-би вже швидше він. Вони там ждуть...

Леонид. От уявляю, що вони зараз переживають...

Цін. Марк. Да, да... Погано... Коли я тікав...

Маруся (раптово стаючи на коліна). Ах, мені так хочеться скоріше заспівати їм, дати знати, що ми вже тут,—що... я прямо не знаю...

Цін. Марк. Тш, тш, Марусю, тільки заспокойтесь, зараз прийде Трохим, тоді співатимете...

Маруся. Ах, чого він так довго! Дивіться, як чорніють головки в вікнах... Наші на лівім боці? Да, на лівім. Я тут бувала вдень... Он вікно Петра... Здається, так давно-давно це було, а всього днів п'ять... Да, днів п'ять... (Застигає й непорушно стоїть на колінах. Стріпується). Цінність Марковичу! Так життя—базар?.. Ну, а що робить тим, хто не має ніяких товарів? Іти з базару?

Цінність Маркович мовчки ходить.

Леонид. Марусю, тут, їй-богу, не місце для філософій... Краще слухай...

Маруся. А звідки ти знаєш, що не місце? А може, як-раз в таких місцях і місце? Ну, Цінність Марковичу? Відповідайте-ж!

Цін. Марк. Шш! Здається, Трохим...

Леонид. Тихо, Марусю...

Всі пильно слухають.
З'являється Трохим.

Трохим (тихо). ГОТОВО.

Цін. Марк. Зв'язали?

Трохим. Зв'язав, рот заклепав і в будку поклав...

Маруся (прудко підводячись). Ну, тепер можна, значить, давати сигнал? Да? Співать? Можна? (Хвилюється.)

Цін. Марк. Давайте... Тільки не хвилюйтесь і не дуже голосно співайте, щоб здавалось, що співають далеко від тюрми.

Маруся. Добре, добре... (Прокашлюється й, повернувшись до тюрми лицем, співає):

„Зоре моя вечірняя
Зійди над горою
Поговорим тихесенько
В неволі з тобою.

Всі напружено слухають.
Розкажи, як за горою
Сонечко сіяє,
Як у Дніпра веселочка
Води позичає“.

З тюрми чути чоловічий голос:

„Добрий вечір тобі,
Зелена діброво,
Переночуй хоч ніченьку
Мене молодого.
Добрий вечір тобі,
Зелений байраче,
Переночуй хоч ніченьку
Ти славу козачу“.

Як тільки чуються перші слова, всі з полегшенням зідыхають і оживляються.

Маруся. Почули, почули! Андріїв голос!

Цін. Марк. (швидко). Чудесно! Ну, Трохиме, на місце! Після третього разу „сбейте оковы“. Марусю, відповідайте.

Маруся. Чекайте. (Поспішно підходить до Трохима.) Трохиме! Прощайте! (Простягає руку.) Не сердьтесь на мене... і не згадуйте... поганим... Я може лучча,

ніж ви думаєте... Може, побачите... Ну... Ну, ідіть, а то я... Нічого, нічого... Ідіть!

Трохим. Ех, Марусю!.. Ну, що вже тепер... Тільки не прощайте все-таки, а до побачення! Я помирать не збираюсь. До побачення, товариші! (Стискує руки.)

Леонид. До побачення!

Цін. Марк. До побачення! Трохиме! Ви-ж тікаєте на мій пост?

Трохим (озираючись). Да. (Зігнувшись, зникає наліво.)

Маруся. Я відповідаю. (Співає.)

„Ой, повій, повій,
Та й буйнесенький вітре,
Та по-над морем,
Та й винеси нас
Із кайданів, з неволі
В чистее поле
Та й понеси на Вкраїну.

(Змовкає.)

Якийсь мент слухають. Тюрма мовчить.

Цін. Марк. Так. Тепер, значить, тільки пильно слухайте. Ну, щасливо оставайтесь. Ваш екіпаж у правім рівчаку.

Леонид. Знаю.

Цін. Марк. Хай вам добре буде. (Стискує руки.)

Леонид. І вам.

Маруся. Прощайте!

Цін. Марк. Не прощайте, а до побачення... (Іде.)

Маруся. Може... Всяко буває...

Леонид. Так прямо на вокзал?

Цін. Марк. Прямо... Бувайте... Не хвилюйтесь... (Зникає на лівім боці.)

Маруся. Вони, значить, зараз підпоюють надзирателя? Да?

Леонід. Да...

Маруся. А це довго?.. Я думаю, хвилин п'ять, правда?

Леонід. Не знаю... Може й менше...

Маруся. Як вони повинні хвилюватись...

Леонід. Я думаю... Во всякім разі не менше, ніж ми...

Маруся. Ти хвилюєшся?

Леонід. Да... Трохи...

Маруся. А Трохим? А Трохимові як?.. Ну, вже недовго?.. Вже недовго... Слухай, а ти знаєш, чого вони нас поставили тут обох?

Леонід. Ну, Маркович-же сказав, що на цей бік побіжить більша група.

Маруся. Нічого подібного! Умовлено, що вони діляться нарівно. Змінить умови він не міг...

Леонід. Да, правда...

Маруся. А я знаю, чого?

Леонід. Чого?

Маруся (помовчавши). Вони вважають мене нікчемною, нездатною бути на пості...

Леонід. Ну, Марусю, ти знов...

Маруся. Я не хвилююсь, я не хвилююсь... Ти сам бачиш, яка я зараз спокійна... Але це факт. Цінність Маркович на мене весь час так подивлявся й потім щось сказав, вроді того, що боїться, як-би я чого-небудь не наробила... Взагалі, цінність утратила... О, я нічого!.. Хай... Я все-таки думаю, що на що-небудь я таки здатна... Да, да... На що-небудь... Побачать... А тебе я навмисне спитала,—я так і думала, що ти не помітиш.

Леонід. Право, я не розумію...

Маруся. Ну, нічого, нічого... Не будем більше про це говорити. Ні-про-що не будем говорити. Мовчать. Ох, як-би я хотіла, щоб все уже мов-

чало круг мене, ні думок, ні споминів, нічого... Ну, годі! Ша, треба слухати. Вже недовго... Слухай, чуєш, як тюрма перегукується? Вся тюрма не знає, що вони тікають? Ні?.. (Помовчавши. Другим тоном.) Я так хотіла посидіть в тюрмі і не довелось.

Леонид. Хіба ти... Що значить, „не довелось“?

Маруся (хапливо). Ні, я так... помилилась. Розуміється, я ще двадцять раз встигну... Тільки мені раніше дуже хотілось... Ну, та це дурниця... Шш, слухай!

Леонид. Чудно ти поводишся сьогодні, Марусю...

Маруся. Чим? Чим чудно?

Леонид. Та так... я не можу сказати... Але цей твій спокій... Смієшся ти якось... негарно якось смієшся... Потім цей тон твій якийсь насмішкуватий... цинічний навіть трохи... Слова якісь... Я розумію, вся ця історія могла зробити на тебе сильне вражіння, але... так якось чудно приймає усе... Ти робиш таке вражіння, яке буває... ти вибачай... від сільської дівчини, яка... загубила невинність і сміється з того перед другими...

Маруся. Як ти розсудливо аналізуєш все тепер!

Леонид. Я завжди аналізую.

Маруся. Вибачай, я так собі це сказала... Я багато сьогодні так собі говорю... Ти не звертай уваги,—я хвилююсь... І потім мені... мені-ж так тяжко, Леониде! Леониде, мені безумно тяжко. Невже все не так, невже... Господи!.. В мене все перевернуто! хаос... мука... Леониде, єдиний мій, не будь таким зо мною, не будь, дай вірити, дай, дай... (Судорожно хапає його за руки.) Я вірю тобі, одному, ти все... Леониде, скажи, що ти мене любиш, скажи скоріше, зараз, скажи так, як казав тоді, вогнем душі скажи... Що я зразу зогрілась... Господи!

Леонид (хвилюючись з жалем). Марусю, Марусю, нетреба, серце, заспокойся... Бідна моя, хороша, нетреба.

Маруся (жадно, жагуче). Ти любиш? Любиш?

Леонид. Марусю, тут-же не місце, зараз буде сигнал, потім... Треба слухати... Ми поговоримо, треба розібратись...

Маруся зразу остигаючи, змовкає, сидить непорушно.

Леонид (несміло, винувато). Марусю!.. Ну, навіть так...

Маруся (стріпуючись, піднято). Ні, нічого, нічого! Ти вибачай, я так собі... Я вірю тобі... Ти любиш мене, я знаю, любиш те, що вище краси... Ха-ха-ха! Я знаю... Ти будеш мене ще більше навіть любити, правда? Будеш звать „ніжно-дзвенящею мрією“, правда? Ха-ха-ха! Ох, ти-ж чудак!

Леонид. Марусю, ти не в хаті. А сміх твій...

Маруся (понижаючи голос). Що мій сміх? Що? Це-ж від радості... Ха-ха-ха! Хіба я повинна плакати? Над чим? Над ілюзіями?.. Чи, може, неправда, що ти мене любиш? А ну, спробуй сказати... Ні-за-що не скажеш, ні-за-що... Навіть візьмеш і поцілуєш. Ти такий. Навіть...

Леонид. Марусю!

Маруся. Що, Леониде?

Леонид. Я тебе не пізнаю...

Маруся. Невже? Диви!—і уголовні мене не пізнали, помішник, вартовий, Трохим,—всі не пізнають... Ха-ха-ха! А я думала, що хоч ти пізнаєш... Да, да, я тобі вірю... Тепер я вірю... (Строго.) Ну, годі? Буде... Треба слухати... а то ще пропустимо... О, не дай бог! (Павза.) Ніч... Тюрма... Як чудно... (Павза.) Як тихо! Ніч ніби слуха, що ми робимо...

Тягучий свист вартового.

Маруся. Фу, який гидкий цей свист... Ах,

швидше-б хоч уже, швидше! Я не можу!.. У мене сил не хватить... Не хватить, не хватить, боже.

Леонид (підповзаючи ближче до неї, зворушено). Марусю, голубко, нетреба так...

Маруся (злякано одсуваючись). Нетреба! Нетреба!

Леонид. Та що з тобою? Чого злякалась?

Маруся. Нетреба! Будь таким... Так легше...

Леонид. Яким „таким“? Який-же я?

Маруся. Я не знаю, я не знаю... Тільки не треба... Слухай краще, зараз будуть співать...

Леонид. Чудна ти!

Маруся. Нічого, нічого... слухай...

З тюрми чується спів чоловічого голосу.

Леонид. Тш! (Напружено слухає.)

Співають:

„По пыльной дороге телега несется,
А в ней по бокам два жандарма сидят“.

Маруся (раптом підводячись.) Уже! Уже!

Леонид (хвилюючись). Не хвилюйся так, Марусю, не хвилюйся.

Маруся. Ні, ні... Я не хвилююсь... Я тільки... От-що, Леониде! (Хапливо виймає з-за корсажу пакет.) Отцей пакет... Ви його прочитаєте завтра... Чуєте? Не сьогодні... А то й сьогодні, як хочете, мені все одно... Ну, от... Ви його прочитаєте... Більше нічого... Неконспіративного нічого... не бійтесь...

Леонид (взявши машинально пакет.) Марусю, що за пакет? Що за пакет?

Маруся. Тихо, тихо... Пакет так собі, нічого... Зараз... Слухай...

З тюрми співають:

„Сбейте оковы,
Дайте мне волю...“ } два рази.

Маруся (надхнено.) Да, да! Будьте певні. Ви будете мати волю... Будете!

Леонид. Марусю! Що за пакет, скажи! Для чого? Навіщо ти зараз дала?

Маруся. Так, так... Може мене арештують... Я хочу, щоб ти прочитав його...

Леонид. Але чого-ж тебе арештують? Значить, і мене-ж арештують?

Маруся. Ах, покинь! Завтра все узнаєш... Ну, оддаси мені, як не арештують... Ну, подерж сьогодні у себе. . Сховай... І слухай... Вони вже другий куплет починають. Чуєш, це вже другий... Правда-ж, другий? Це другий, чи ні? (Дуже хвилюється.)

Леонид. Заспокойся, заспокойся... Це—другий

З тюрми:

„А дома оставил он мать беззащитную
Будет она от тоски изнывать и страдать...“

Маруся. Да, да, це другий... Другий!.. Господи... Да, да, другий! (Задихається.)

Леонид. Марусю, Марусю... Ну, не можна-ж...

Маруся (раптом обнімає Леоніда, жагуче цілує, одригається). Нічого, нічого... Це так... Я ще можу бути сильною... Це так... Да, да...

З тюрми жагуче чується:

„Ах, сбейте оковы,
Дайте мне волю...“

Маруся (як у сні). Да, да. (Застигає. Потім враз стріпується, ніби щось згадавши.) Ох, я й забула! Боже, що-ж мені робить? Леониде, голубчику, я на одну хвилинку... Через дві секунди я назад...

Леонид. Куди? Що забула? Вже-ж в другий раз... Чуєш?

Маруся. Да, да, чую... Я зараз, зараз!.. Я забула у Трохима свій револьвер... Там... Я зараз... (Хутко біжить уліво і зникає в темі.)

Леонид (злякано). Марусю! Марусю!

Неспокійно, в великій тривозі, зігнувшись, ходить, вдвлючись у тьму. Давить руки, поправляє пенсне.

З тюрми співають:

„Оставил он также там милую сердцу,
Будет она от тоски изнывать и страдать.

Ах, сбейте ж оковы, }
Дайте мне волю...“ } два рази.

На початку приспіву „Сбейте оковы“ хутко з'являється задиханий Трохим.

Трохим. Ну, що таке? (Озирається.) Де-ж Цінність Маркович? В чім діло? Що за ідіотизм?!

Леонид. Що таке? Який Цінність Маркович?

Трохим. Та який-же, чорт-би його взяв! Що йому треба? Де він? Нащо кликав? Та швидше, третій раз уже!

Леонид. Ніхто не кликав! Ніякого Марковича нема... Хто вам сказав?

Трохим. Ах, ти прокляття!.. Та Маруся-ж прибігла зо мною...

Леонид. Маруся?! (З жахом.) Трохиме... Ох, господи! Біжіть швидше назад! Біжіть! Ви там покинули?

Трохим. Там.

Леонид (пориваючись бігти, штовхаючи Трохима, не знаючи що робить). Біжіть! Біжіть! Вона все набрехала, хоче щось робить... Біжіть! Ніякого Цінність Марковича... Вона все видумала, щоб взять... О, боже!...

В цей мент свівають кінець приспіву:

„Дайте мне волю...“

Трохим (зриваючись бігти.) Ах, ти-ж прокляття! Але раптом чується страшенний вибух, вся тюрма на мент освітлюється.

Леонид (безсило сідаючи). Погибла... Боже...

Трохим (зупинившись). Так... Фу ти!.. Да... От...

(Хоче бігти і знов зупиняється.) Все одно нема чого...
Нема...

Чути вистріли, крики, свист вартових, в вікнах густо голівок,
ворушаться, кричать.

Леонид, сидячи, оцепеніло слухає.

Трохим (стоїть, важко дихає, пильно вдивляється у
тьму... Раптом кричить): Го-го!... Сюди!... Тут.

Чути топіт ніг і глухі окрики.

Трохим. Го!.. Го!..

Леонид (підводиться). Біжать?..

Трохим. Го!.. Го!.. Сюди!

Вибігають втікачі. Двоє передніх несуть труп Марусі. Задихані,
балакають одривисто, хапливо, з нотками радості і тривоги.

Передні: Куди?.. Скоро!.. Там погоня... Тро-
химе, голубчику, здоров... Куди бігти?.. швидше...

Леонид (підбігаючи). Мертва? Мертва? }

Трохим. Сюди, сюди!.. Вона жива? } разом.

Передні й задні разом, біжачи:

— Коло стіни... Лежала... Мертва...

— Швидше, швидше... Мертва...

— Без голови... Швидше...

Леонид (не пускаючи, розтеряно хапається за труп.)
Чекайте... Я хочу... Пустіть, я хочу...

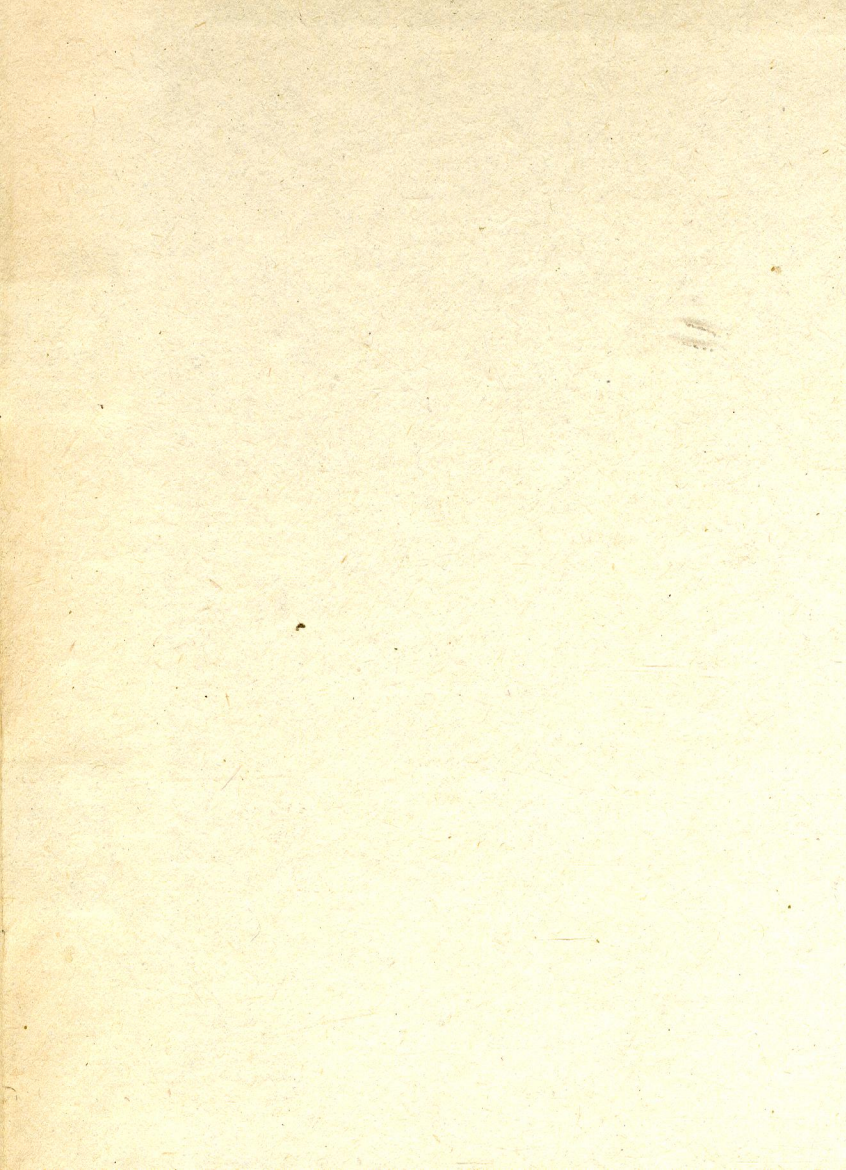
Трохим. Леониде! Пустіть! Потім... Чуєте, Лео-
ниде! Та пустіть-же! От, ідіот! (Сильно одриває, хватає
за руку и тягне його за собою.) За мною! Не отставай!

Всі, озираючись, біжать за ними.

З тюрми чути вистріли, многоголосий далекий крик і довгі, три-
вожні свистки вартових.

ЗАВІСА

Ціна 90 коп.

Бр. 73к.
(1986)

ПРАВЛІННЯ І КНИГАРНЯ
ВИДАВНИЦТВА
== „РУХ” ==

Харків, улица 1 Травня, ч. 10

Р
Л
877

439

2217